

T A R T A L O M

▶	3	OLÁH ANDRÁS	
		az utolsó alkalom, új mítosz, hiába	versek
▶	6	VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ	
		Árnyékkodban, itt..., Napfelkelte	versek
▶	8	DARVASI LÁSZLÓ	
		Emlékezni vidám telefonfülkékre, Vidám direkttrontás	versek
▶	12	KÁLI ISTVÁN	
		Járatszünet	novella
▶	21	NÁDASDY ÁDÁM	
		Állványzat, Miféle korlát, A szomorúság	versek
▶	23	ZENTAI ADÉL	
		Virágok, Betontüll	versek
▶	26	MARKÓ BÉLA	
		Megfelelő idő, Telekkönyv, Felejtés	versek
▶	29	TALLÉR EDINA	
		Jacobsville-i horror	regényrészlet
▶	32	FALUSI MÁRTON	
		Rézmetsetén a mi országunk	vers
▶	36	BALÁZS K. ATTILA	
		[Túlexponált ikon], [Még mindig], [A gyermekkor vége]	versek
▶	38	TATÁR SÁNDOR	
		Nyájmenedék. Illúzió., Őszlgáz	versek
▶	40	MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR	
		Hiúznyomon	novella
▶	42	BALOGH ROBERT	
		Dadogni, Kifogyott a gyufa	versek
▶	44	FILIP TAMÁS	
		Messzire vágat, Ami a vége után van	versek
▶	46	LACKFI JÁNOS	
		Fagyos világ	vers
▶	48	BÁNKI ÉVA	
		Kitépett lapok	próza
PAPÍRHAJÓ			
▶	52	GYŐREI ZSOLT	
		Krónika két rossz hírű kalózról, Ervin	versek
▶	54	MOLNÁR IMRE	
		Eredet	gyerektörténet
▶	56	DÉR ADRIENN	
		„Ennyire egyszerű az egész” – Király Anikó: A balatoni sellő	kritika

MŰHELY

▶ 58	TÓTH ÁGNES	
	„mi itt születünk, mi itt akarunk élni, ide akarunk visszajönni”.	
	<i>A németországi kitelepítésből hazatért magyarországi németek motivációi</i>	tanulmány
▶ 69	EPERJESI JULIANNA	
	Családi krónika	memoár

▶ 78	TÓTH ÁRPÁD	
	Lóránt 85 – Megnyitóbeszéd helyett... – Beszélgetés Lóránt János Demeterrel	

FIGYELŐ

▶ 84	BARÁTH TIBOR	
	„De az idő: szaggatott csend” – Borbély Szilárd: <i>Bukolikatájban</i>	kritika
▶ 87	SZABÓ FRUzsINA	
	<i>A szorongások könyve</i> – Grecsó Krisztián: <i>Lányos apa</i>	kritika
▶ 89	VÁNYAI FEHÉR JÓZSEF	
	<i>Végenincs otthonirodalom</i> – Sarusi Mihály: <i>Végenincs Corvinka</i>	kritika
▶ 91	SMID RÓBERT	
	<i>Az elég jó kritika anatómiája</i> – Lapis József: <i>Elég.</i>	
	<i>Közelítések a kortárs irodalomkritikához</i>	kritika

az udvarló a Dardan

megfeszültség az antikvár
a kezirakok közötti kapcsolat
praktikus és kényes
filmvilágot látva
jó lenne köze megtalálni
a könyvtárakban
összegezni a történetet
Egyetlen helyre szólni
Kor nem kezd minden
szikrákat váltogat és nem
hirdetjük minden nappal
nemcsak a népszerűvel
nem kezdünk a fegyver töltés
Jonglőr a falak mögött
nem írjuk a múltat
csatlakozni és mindenünket
maradok még felül és fidesz
összegezni a múltat
most az az udvarló a Dardan

Oláh András

az utolsó alkalom

megfeszülnek az artériák
a hegyipatak kövein lépdélünk
száműzött emlékek
filmszalagját látjuk
jó lenne köré gereblyézni
a könyörületességet
összegyűjteni a tévedéseket
és egymás zsebébe gyűrni
hogy ne legyen minden
pillanat vitairat és ne
kezdődjön minden reggel
szemrehányó számonkéréssel
ne keressünk a fényben sötétet
hangokat a falak mögött
ne üzenjünk a múltnak
zsákoljuk be mindenünket
maradt még felület a firkálásra
vonjunk négyzetgyököt
mert ez az utolsó alkalom

új mítosz

múltunkat tanulmányozod
a lakatra karcolt betűmaradványokat
s a rozsdafoltot amit képtelenség
tisztába tenni... pedig a hömpölygő
folyó új mítoszt terem
nincs unalom nincs elvágódás
marad a megszokott rítus
a virágáros pavilonja mellől
kóstolásra kínált dallam
a kifordított pad
ahol beléd szerettek kérdéseim
megadón asszisztálsz
ürügy vagyok – örök tartozás –
szétroppant csigaház
amit a megmaradás törvénye
mindennap megaláz

hiába

mint aki szikrát kapott
hosszan köhögsz
balszerencse volna csak
vagy szabotázs
félelem üt tanyát
tömítéshiba érvényteleníti
az indulást
a szabványokra figyelsz
az adagolásra
de hiába az ismert félszavak
s az örökbe fogadott mese
ha a lakatlan árnyék
mögött a félelem dadog

Kórterem (2018; akvarell, papír; 400×500 mm; a művész tulajdona)

Árnyékodban, itt...

Gondolat, ne bánts engemet,
nem készülök még a jobb létre.
Ágyban, párnák közt mégis jobb,
mint egy harckocsiban elégve.
De ha a tűz van előírva
a legtévesebb csatatéren,
én a nap tüzét választanám –
az süsse feketére vérem.

A nap meg olyan, mint az Isten.
Halálosztó szemét lezárja,
s az oktalan tervet újraírva
felmentést küld a fuldokló tájra.
Amíg a vakondok földet túrnak,
amíg a mustármag kikelhet,
én sem űzhetem el magamtól
a Teremtőtől kapott lelket.

Nézd ott azt a veterán tölgyet,
mily tántoríthatatlan jellem!
Törzsében vasmagot nevelt
a láncfűrész szolgák ellen.
S mikor a berántott motorok
rátámadtak a hibátlan törzsre,
az acélfogak szikrázva hulltak
vissza az áldott anyaföldbe.

Így van jól, Sándor. Ha másként lenne,
árnyékodban, itt én sem állnék.
Nálad jobban senki sem tudja,
hogy a halál furfangos játék.
Jön a drón, körbejár, megszagol,
majd töltődni tömegsírra száll.
Sándor, Attila, láthatjátok:
ilyen a végsőig züllött halál.

Napfelkelte

Kelet felől keskeny felhőszalag
osztja ketté az ébredő napot,
majd méretes sárkányszáját tátva
magához veszi mindkét falatot.
Mohó bolond: bár ne tette volna!
Kórság gyötri, citerázik lába,
bendő szakad, repednek a felhők,
s a riadt földre dől a lassú láva.

Tavaszi hangulat (1994; akvarell, papír; 330×480 mm; a művész tulajdona)

Emlékezni vidám telefonfülkékre

Mert igazán jogosan szaporítják a szót
arról is, miről, mert mindenről szót ejtenek.
Igen. Mert miről nem. Ugyanarról
a dologról, alkalomról, eseményről megszámlálhatatlanul
sokan, rengetegen beszélnek,
joguk, közük, indíttatásuk van,
magukról, a másiktól beszélnek, mindenkiről és senkiről, ja
és szerintem ennyit még soha nem beszéltek
a v
ilágon, szia,
de még mindig bőven elfér.
Nem egy pillepalack a szó,
hogy majd eldugul tőle az élet.
Az evolúció folyamata.
Hát elfér
ennyi beszéd a földön.
Meg lesz őrizve, például, ha akarja,
egy ember összes, kimondott szava.
Szerkezetekkel.

Ha beszél, eső, földrengés, cunami, szárazság, elmegy az internet,
Ukrajna, a műanyag, eső, köd, pára, ahogy a sívó szél sodorja
az utca élő és tevékeny szemetét,
dobozszó, cetliszó, szaloncukorszó, csikkszó, palackszó,
és az a piros, gazszakállú telefonfülke az állomás mellett.
A körúton, ezt mondták, 1 rendkívül nyomatékos,
festői, érzékletes bejelentés, hogy lebontják a telefonfülkéket.
Tessék. És volt kép is, láttam a digitálisban, láttam, már tényleg bont
va volt 1 olyan régi, felesleges, régi, nem kellő,
rég, nem oda való, régi, haszontalan fülke. Széttörték, akarták, hozzáláttak.
Rugdosta vasalt orrú bakancsával,
kalapáccsal ütötte, vésővel neki a gumiszigetelésnek,
akurvaanyádatvagyilyen
makacs, régi anyag, ppatina, kitart, nehéz elb
ontani egy kész rémálom, eltakarítani, nehéz, jaj,
morzsázik az üveg, az aszfaltból nőtt növény a piros váz,
egy dinoszaurusz lebontása,
még beszéltek bele:

halló, halló, halló
 kiénteőteénőmi kialóf,
 halló,
 élsz, élsz-e,
 halló.
 Szeszeszeretlek.
 (úristen, hogy veszi odaát a levegőt,
 hogy lélegzik, hallom, hogy lélegzik, sír, lélegzik, a düh, a bánat
 lélegzik benne, én kis életkönyvelőm, babydolloos űrutazóm,
 lélegezz, mesélj, sírj a kagylóba bele...)
 Halló, anya, mi v.
 Kisfiam.
 Ne ordíts, hallom, lom.
 Halló, kivel.
 Te geci.
 Figyelj már, tényleg csak most az egysz.
 Faszombaelfogyaleperegaérteda?
 Lekellten.

A öcsikém, a édes főhadnagyom, Madame, Miszter, Továris,
 azért, mert annyit be
 szélünk még nem kellene ka
 tasztrofára gondol
 ni ez nem nyelvi, verbális, szintaktikai armaged
 don, ez csak lehe
 tőség, egy olyan alternatíva, ffejlődés,
 vagy hogy olyan mélyen merült
 el a saját életében az ember, hogy sssssssssss
 kiesik belőle.
 Hol élsz,
 hol növekedsz, hol fej
 lődsz, halsz meg, sírod, eltak.
 Mondd.
 Szavam kihull, na.
 Hová.
 Szavam, édes szavam, maradj velem.
 Lelkem.
 Kihulltam, édes szívem.
 Eliramlik.

Törökszentmiklóson is megvan még
 a piros telefonfülke, ahonnan Baka Pistát föl hívtam,
 egy szív remegése ezerkilencszázkilencvenöt augusztusából
 egy aggódó lélek,
 egy félőjajgatóeledobbanószív,
 tudom, meg fogsz halni, hogy vagy,
 tudom, meg fogsz halni, mondd, hallottad, hogy?

tudom, meg fogsz halni, hétfőn fölugrok,
tudom, meg fogsz halni, emlékszel?
mindjárt.
Csak még.
Picit várj csak, picit. Kőpapírol.
Ne halj meg, jön a tipmikszzkarácsony,
szívünk árnyjátéka,
vigaszunk virtuális bábjátéka,
fájlokat öntöz a bánat.
Leteszem, állok, érkezik a debreceni gyors, hallom, bemondják,
meg fogsz halni.
Értesítjüktiszteltutazóközönségünket
megfognakha.
Avonatonmeghalnitititá.

Bemegy a beszéd a digitálisba.
Szív, lélek, vigasz, szevasz.
Otthonunk.
Az nép, az haza is bemegy.
A nép, a nemzet, a haza, a bemegy a digidigidigitálisba.
Ott beszélnek, szólnak, mondanak, tikitoki, bimbbumm, szia
tikitoki, bimbbumm, szia, tikitoki, programom, szia,
telepítek, szia, telepítsél, szia, beszéljünk, szia, mondjuk el, szia, nevezzük meg, szia,
vigasz, gyász, ámulat, szia
a, miért, szia, hová, szia, mikor, szia, mennyi, szia, elég, szia.
Minden elfér itt,
az összes szó elfér.

Itt is elfért az életünk.

És ne mondd,
ne terjeszd,
ne hiszériázzál, hogy
abban a kibeba
fülkében jobb volt.
Ne mondd.
Ne mondd.
Ne mondd.
Ne mondd.
Szia.

Vidám direktrontás

A *direktrontás* szó lehetne
egy fiatal költő kötetcíme,
és tényleg, lenne
inkább
az.
Egy idős poéta mit ront el.
Inkább nem tudja.
Föl se fogja,
honnan értené,
rosszul használja,
máshová dugja,
egy kábel, amelyik hová vezet,
ez nem az a gomb,
és az se,
neki már nincs is gombja,
hová varrna bármit.
A direktrontás jobban áll,
passzolna hozzá,
aki nem oly rég szédült az életbe,
inkább már ebben az évezredben,
mikor még hó is volt éppen,
térdig roppanó és sikló fakutyák vagy
igazi, füledt nyár,
nem ez a monszun, még
Nietzschét olvas a strandon, és kortársat,
igazi szűnyogcsípésére körömkeresztet nyom.
Finom, derűs, vágyakozik, bölcs, ironikus, játékos,
fogalma sincsen, mi van a zsebében,
fiatal költő.
Direkt rontaná
el, hogy jobb legyen.
És jobb is lenne.
Annyira jó lenne,
hogy mindenki fiatal akarna maradni,
madár.
Direktrontás.
Versek.
Írta egy fiatal költő.
Annyira elrontotta, hogy
most már soha nem is
öregszik.
Meg.

Járatszünet

Bárhon is szülessen, bárhon is éljen, valamennyi embernek eredendő joga egyfelől, hogy tisztelje a méltóságát, másfelől, hogy semmilyen körülmények között és semmilyen ürüggyel ne hánytorgassák fel neki, ha netán ennek érzete valamiért hiányozna belőle. Ha kutakodni kezdenénk, hogy kiderítsük némelyeknél a méltóságérzet hiányának eredetét, bizonyára mindig ugyanarra az eredményre jutnánk: akiről ezt felfedezni véltük, olyan körülmények között gyermekeskedett, robogott át a kamaszévein, érte el a felnőttkére jellemző életkort, hogy nem teremtek számára megfelelő feltételek ennek a különben természetes érzetnek a kialakulásához. A kellő feltételek hiánya alatt érthetjük azt is, hogy már csecsemőkorától, de lehet, csak a tudatra ébredésétől kezdve a lehető legmostohább viszonyok között kellett megélnie a mindennapjait, valamilyen kegyetlen elnyomásnak, testi-szellemi-lelki-erkölcsi kizsákmányolásnak, akár folytonos bántalmazásnak, megaláztatásnak is alávetetve, de azt is, bár talán ez a ritkább eset, hogy állandóan a feltétlen, mindent felülíró elkényeztetés átkos kegyében részesült, esélye sem lévén emiatt megtapasztalni az élet valódi ízeit-zamatait, aromáit, azoknak minden lehetséges – jó és rossz, kellemes és kellemetlen – változatát beleértve, így aztán nem is örülhetett a felnőtté válása gyakorta igencsak ellentmondásos folyamatának, az abból kiáradó, lélekvidító örömeknek, az olykori, figyelmeztetésként döfködő bánatoknak vagy keserőségeknek, vagyis a tapasztalatoknak, mert az még meglelt felnőtt korában sem kezdődött el számára.

Mérnökcskénk, a negyvenhez közel, többször is találkozott már az első típusnak ilyen-olyan okokból eredő változatával, de soha el nem tudta volna képzelni, hogy a gyakorlatban is létezhet az a bizonyos második típus. Hiszen a körülmények, amelyben ő és környezete élte a mindennapjait, senki emberfiát nem predesztinálták ily mértékű kegyetlen kegyelemre. Ahhoz, hogy meggyőződjön, a jelenséget illető elméletek nem légből kapottak és nem hiábavalók, közelebből is meg kellett ismernie Simonát.

Ha valaki, az előbbiekből következtetve, maga elé idézvén őt, netán egy átlátzó, pajzsként működő védőburokban leledző csodalényt képzelne el, a megismerése után nagyot csalódna. Ugyanis Simona egy igazán helyén- és szemrevaló fiatalasszony volt a maga huszonhat évével, szép formájú fejére dúsan borult a halántékainál enyhén göndörödő, hátul laza copfban összefogott sötétszőke haja, szív alakú, állán kis gödörben végződő, szimmetrikus arcának vonásai folyamatosan valami különös derűt sugalltak, amelyet még jobban kihangsúlyozott a lehetetlenül kék, mindenre ártatlanul rácsodálkozó szemének fénye, a folyamatosan résnyire elnyílt ajkainak nedves csillogása; testének nőies arányai, amelyeket még a szülés után tejtől duzzadó, ezért megtévesztően túlméretezettnek tűnő emlők sem torzítottak el, pusztá jelenséggént is szinte magától értetődően vonzották a férfiszemet; s a mozdulat, amellyel olykor jobbra – mindig csak jobbra – billentette a fejét, amikor a saját értelmét kellett valamiért igénybe vennie, az egész lényének valami különös varázst kölcsönzött – erre jegyezte meg első találkozásukkor Búzás-Fehér Pali, a kiugrott papból lett fa-szaki, amikor mérnökcskénk új munkatársként bemutatta őt a tervezési és termelési osztály csapatából éppen jelen levőknek, hogy „szopogatni-valóan cuki”.

Annak, hogy Simona az osztályra került, nem volt semmi előzménye és megmagyarázható oka sem. A vállalat alkalmazotti szerkezetében nem létezett üres műszaki-adminisztratív állás, emiatt nem is igényelt, nem is várt senki egy újabb munkaezrot a tervezéshez vagy a termelés-irányítás-hoz, huszonhatan voltak eladdig, elég nagy csapat ahhoz, hogy átfogják a kötelező minimumot, ami a rendszer követelményeiből rájuk hárult a kétezzer-négyszáz alkalmazottat foglalkoztató, a legkülönbözőbb iparágakból toldott-foldott tevékenységű cégnél; mindegyiknek megvolt a maga feladatköre, teljesítette-e a rá szabottakat, vagy sem, ez semmiben nem befolyásolta az általános eredményeket, mindig került valaki, aki a másik helyett is elvégezte a napi penzumot, és ha mégsem, hát mérnököcskénként vállalta magára, mert a munkának – így, vagy úgy – meg kellett lennie, ezt amolyan kisfőnökként jól tudta, nem lehetett, nem is illett volna egyikre vagy másira ujjal mutogatni, elvárni sem lehetett, hogy mindenki egyformán felzárkózzon az olykor a lehetetlen határán túl is kiterjedő követelményekhez. A taposómalom folyamatosan működött, függetlenül attól, hogy hányan tapostak benne, legfeljebb néha lassabban forgott, mint ahogyan a nagymenők éppen elvárták, és emiatt meg is követelték, néha keményen és harsányan számon is kérték az ilyen egyenetlenséget, noha tisztában voltak vele, hogy ez a lassú forgás is benne volt a mindent átfogó, nagy csomagban; megtörtént időnként, hogy adva a látszatra, odafentről és még fennebből is egy-egy dorgáló „ejnye-bejnyé”-t intettek, ám sok eredménye amúgy ennek sem mutatkozott; a közel tizenhét évnyi közös taposás tapasztalatából tudta, mert meggyőzték a mindenkori fejlemények, senki nem kerül holmi lazítás miatt utcára, senkit nem hagynak ebek harmincadjára, még akkor sem, ha nem döntögeti mindennap a rekordokat a felülről megszabott munkaversenyben, az is átvészeli az életet, aki mindig meghúzza magát, vagy éppen elbújik a másik mögé, nehogy előtérbe kerülve valami plusz terhet varrjanak rá; a „ne bánts és nem bántalak elve” szinte mindenki esetében meghatározó volt, csak az olyan törtető-félék nem éltek vele, mint amilyenek Cerghizan Cornel, a vállalat főmérnöke bizonyult már néhány nappal azután, hogy a vállalat megalakulását követően, közel tíz év eltelte után – valamikor egy csapatban fociztak –, újra találkoztak.

Simonát is Cerghizan vezette be hozzá egy kora októberi, kívül-belül szürke, kedvlohasztó reggelen. Egyszerűen csak rájuk tört, a hónap- és negyedévezárás elkerülhetetlen nyúgeire és kínjaira összpontosító társaságra, a maga állandó nyüzsgést vagy éppen valami készülőben levő nekilódulást sugalló mozdulataival; úgy, olyan nagy dérrrel-dúrral, fölényes és lekezelő magabiztossággal lépett be a sötét előtérből nyíló nagy irodaterembe – ahol a tizenhárom ütött-kopott, préseltlemez íróasztal mindegyikének volt már egy gazdája –, mintha odabent mindenkit a sajátjának tekintetne, úgy taszította maga előtt a nyakánál fogva, hol egyik, hol másik oldaláról vezetve a nyakon-ragadása miatti szégyenében iruló-piruló, a bánásmód okozta meglepetéstől görcsösen merev tartású nőt, mintha már az is a legbizalmasabb tulajdona lenne, majd a maga csallhatatlanságának tudatában cövekelt le mérnököcskénként asztala mellett azzal a minden jelen levőnek szóló csatakiáltással, hogy „itt az új mérnök kolléga, adj neki feladatot!”.

Majdnem egy egész perc telt el néma befelé szitkozódásban azután, hogy a főmérnök kicsörtetett, aztán jobbra érzékelhetetlenül újabbak is, amelyeket már a töprengés töltött ki, hogy mit kezdjen ezzel a kéretlenül a nyakába sózott beosztottal, ami persze már magában is teljesen értelmetlen volt, hiszen fogalma sem lehetett, hogy ki is tulajdonképpen, és mire képes, hiszen csak annyi csapódott le benne a szemrevételezésekor, miközben bevezették, hogy nő, és látszólag igen fiatal, ám jóformán azt sem tudja, hogyan néz ki, nemcsak, hogy akkor nem figyelte meg alaposabban magának, amikor valósággal odalökdösték az asztala mellé, de az elmúlt két-három percben sem emelte rá a tekintetét, hogy legalább alktra szemügyre vegye, valahogy nem érzett rá késztetést. Pedig annak sem lett volna túl sok jelentősége a következőket illetően, az évek során ugyanis megtanulta, hogy ne az első benyomásból ítéljen; kicsit el is röstellte magát, mert a hölgyike nyilvánvalóan nem lehet hibás, amiért a munka neheze közepette hagynia kell miatta a lényegét, s rá

kell összpontosítania; aljasság lenne részéről, ha rajta töltené ki a pillanatnyi bosszúságát, ilyesmire nem vetemedhet, ellenkezne a szokásos jó modorával. Ezért hát engesztelően ráemelte a tekintetét, majd felállt, és illedelmesen meghajtva fejét, a kezét parolára nyújtva bemutatkozott, még mosolyogni is igyekezett, miközben egészen furán, szinte már rajtakapottan érezte magát, mert hirtelen úgy tűnt neki, nem csak mímeli a kedvességet. Aztán körülnézett, azon morfondírozva, hova ültethetné le, amíg valami stabil, saját állandó és a mindennapi munkához megfelelő helyet rendez neki. Merthogy apelláta nem lehet a főnök utasítása ellen, be kell fogadnia a csapatba, ezt attól a pillanattól szent felelősségnek tudta be. A vasas-szaki, Floare Fane asztala tűnt alkalmilag a legelfogadhatóbbnak, még néhány napig üresen áll, bérelője éppen az évi pihenőszabadságát tölti. Kihúzta hát a széket, és intett, hogy foglaljon helyet, majd elnézést kért, hogy a reggeli indulásra jellemző felfordulásban nem tud azonnal érdemben foglalkozni vele, legyen belátással és türelemmel, amint egy kicsit felszusszan, megpróbálnak majd alaposabban megismerni, megbeszélnek az esetleges ráeső teendőket is.

Jó néhány órára kénytelen volt eltekinteni attól, hogy Simona ott leledzik a közelében, hogy nem egészen két méterre tőle jóformán mozdulatlanul, mintegy vigyázz-pózban ül a jobbján, az íróasztalaik helyzetéből eredően háttal neki – az ő „főnöki” asztala csak annyiban különbözött a többitől, hogy külön állt, közvetlenül a helyiséget kettéválasztó hosszú *glásvándnak*, azaz üveg-falnak tolva, a kollégáké két, az övére merőleges meg egy, az övével párhuzamos sorban kettőnként szemben összetolva –, és minden tevékenysége a ki- és belégzésre szorítkozik. Azt nem láthatta, hogy a pillanatnyi mellőzés meg a hellyel kapcsolatos első benyomás hogyan tükröződik az arcán, kiülnek-e rá az odabent hemzsegő gondolatok szülte érzések, vagy az emeleti üresjárat is olyan teljes, mint amilyenre a testire – a merev tartásból legalább is – következtetni lehet. Rémes idegesség feszült rá, valóságos viszkető fájdalmat okozva, mint büntetett foglyok fejére a sztyeppei tűző napon a nedves tevehólyag, amit képtelen volt levedleni, ezért egy újabb félóra elteltével úgy döntött, félreteszi a munkát, nem halogathatja az új „munkaerő” beavatását, mert nagy valószínűséggel a kétségekkel teli helyzet miatt kínozza a szokatlanul erős stressz. Így hát a saját, jól megtervezett időbeosztásának kárára nekiveselkedett.

Azzal kezdte, hogy felpattant ültéből, felkapta a székét, s a lendületes mozdulat folytatásaként odaejtette az asztal rövidebb oldalára, amely mellett Simona ült, majd ugyanazzal a lendülettel lovaglólülésben lecsapta rá magát. A következő pillanatban el is bizonytalanította a látvány: a rögtön feléje forduló arcra kiült valami megfoghatatlan rémület, amit az elkerekedett, fátyolossá tompuló szemek, a megnyílt ajkak még jobban kihangsúlyoztak. „Maga fél tőlem?”, zúdította rá a szenvedőre eme nyers kérdés formájában a nem titkolt, csodálkozással elegy döbbenetét, amit akár felháborodásként is értékelni lehetett volna. Néma fejrázás érkezett rá válaszként, de semmi valódi bizonyosság nem volt kihámozható az így intett *nemből*. Nyilvánvalóan, rossz előjel, mert mit kezdjen az emberfia egy rakás, felnőtt ember alakját öltött szerencsétlenséggel, amelyet a pusztarátekingéstől ilyen és ekkora, megmagyarázhatatlan félelem ural. Erőt kellett vennie magán, hogy azonnal fel ne álljon, vissza ne üljön a helyére, és el ne merüljön újra a munkájába, hagyva csapot-papot, új kollégát, főmérnöki elvárást, majd csak kerül valaki, akinek lesz türelme és kitartása ennek az ártatlan sötétségnek a megvilágításához. De, mintegy csodaként, a pityergésre álló száj látványától néhány másodperc múltán váratlanul lehiggadt, és ismét megpróbált a mindenkori önmaga lenni. Nem volt kibúvó. Rábízták, hogy napi sok órán át egyengesse ennek az ártatlannak a megélhetéshez bejárando útját, s ez alól a nemesnek is tekinthető feladat alól nem vonhatja ki magát. Remélte, hogy valami egyszerű gesztussal elérje a nyilvánvaló síró- és egyéb görcsének feloldódását, ezért függőlegesen tartott, kinyújtott tenyerével többször is intette, hogy nyugi, s amikor látta, hogy célt ér, ugyanazzal a tenyerével tett felé egy félreérthetetlen simogató mozdulatot is, majd belevágott.

A legegyszerűbb, a legbanálisabb kérdésekkel kezdte az ismerkedést: hol született, hova járt iskolába, mikor és mit végzett, milyen az élete a mindennapokban, kihez és hogyan kötődik, van-e valamilyen tapasztalata a folyamatos és kötelező munkát, egyáltalán a munkát, mint olyant illetően. Simona eleinte bizalmatlan és visszafogott volt, akadoztak a válaszai, de aztán mindinkább folyékonyabbak és kimerítőbbek lettek, s az utolsóknál szinte már teljesen felszabadulni látszott, úgy beleélte magát a számára szokatlan kérdezz-felelekbe, hogy azt is elmondta a maga kellemesen lágy és halk, még mindig lányos hangján, amire ő rá sem kérdezett, mert nem igazán érdekelte, s mindezt úgy, olyan szívből jövő lendülettel, közben-közben egy fontoskodó gyermekhez hasonlóan időnként mély lélegzetvétellel levegőért kapkodva, olyan aranyos természetességgel, hogy mérnököcskénk nem állta meg mosoly nélkül. S ez a mosoly végre teljesen lehántotta róla az előbbi feszültséget, testet-lelket derítően belopakodott a következő perceibe, ráterült az egész napjára, és ott maradt azt követően is, hogy az innensőket meg az üvegfal túlsó oldaláról a tervezőket is ideátra, az asztala köré csődítette, sikerült is egy perc alatt bemutatnia Simonát a csapat valamennyi, éppen házon belül lévő tagjának. Ellazulva a részsikertől, nem is sokat törődött már aznap vele, miután megmondta neki, nincs más feladata, mint hogy jöjjön-menjen egyiktől a másikig, kérdezzessen, szokja a környezetet, hiszen hiába okleveles üzemmérnök, ha még soha nem dolgozott, nem tudhatja, mi fán terem egy ilyen osztály tevékenysége, hogyan lehet ő is mielőbb érdemben a közösség tagja.

Remélte, hogy ezzel nem csak aznapra, de a következő napokra is leveheti a gondját róla. Ha néha felemelte a tekintetét, s körülnézett, megnyugtatta a látvány, hogy az új munkatárs csakugyan odaáll egyik vagy másik mellé, és kitartóan figyel, félénken ugyan, s valami különös légiességgel, mintha még a látszatát is el szeretné kerülni, hogy egyáltalán ott van. Beszélni alig hallotta, de az is fennállhatott, hogy halksága miatt a hangja nem jutott el hozzá, vagy nem fogta fel, miközben éppen másra összpontosított. Néhány óra elteltével elkapta azt a pillanatot, amikor Simona visszaült az asztalhoz, amit aznapra kijelölt neki, és a munkaidő lejártáig ott is maradt, ugyanúgy mozdulatlanul, mint a munkanapja első felében, csak ezúttal nem vigyázz-ülésben, hanem ölbe ejtett kézzel.

Közel egy héten át mindez szinte már megnyugtató menetrendszerűséggel megismétlődött, annyiban változott csupán, hogy a munkaidő kezdetekor minden nap külön-külön bemutatta Simonát azoknak, akik érkezésekor vagy a következő napokon nem voltak jelen, éppen valamelyik vidéki termelő- vagy szolgáltató egységénél lévén ezalatt elfoglaltságuk,

Akkor adódott az első gondja vele, amikor Floare Fane visszatért a szabadságáról, és szokása szerint már jóval a reggel hét órai munkakezdés előtt odaült az asztalához, hogy előkészítse a napi teendőihez szükségeseket, aztán pontban hét órakor nem értette, miért áll oda mellé egy fiatal nő, s álldogál mellette kitartóan, némán, szemlesütve és tanácstalanul azután is, hogy ő először csak kérdőn ránéz, majd a rá mindenkor jellemző udvariasságra törekedve meg is kérdezi tőle, hogy mit óhajt. Mérnököcskénket a Fane mosolygósra fogott, de még úgy is rekedtes, agyoncigarettázott hangja döbbsentette rá, hogy sürgősen meg kell oldania valahogy a Simona aznapi ültetését, felpattant, intett neki, hogy egyelőre üljön az ő asztalához, majd odalépett Precup Dorinhoz, akit jó éve már a helyettesének tekintett, lévén az egyik legrátermettebb, legértelmesebb és a munkától soha nem ódzkodó kolléga, arra gondolván, kikéri a véleményét az általa hirtelenjében felöltött egyetlen lehetséges megoldásról, hogy a jövevényt mindig az éppen huzamosabb ideig hiányzó munkatárs helyére ültetik. De Dorin csak egyet rántott a vállán, aztán morcosan morgott valamit, Cerghizan nevét meg az átkos protekcionizmust említve, majd egyetértően bólintott, hogy persze, ennél külön megoldást úgysem találának, mert már az előző napok magán-tapogatózásából tudta ő is, amit mérnököcskénknek nyíltan megmondtak a beszerzésen, hogy új leltári eszközök, azaz íróasztal vásárlására nincs esély, nincs benne az évi költségvetésben, átcsoportosítással szerez-

ni valamelyik másik osztályról meg éppenséggel lehetetlenség, mindenütt csak a szükséges lévén, vagy még annyi sem, és lényegében helye sem nagyon lenne még egy asztalnak az irodában.

A következő nehézséget az jelentette, hogy az ismerkedésre szánt hét elteltével illetett volna már valami feladatot adnia Simonának. Miután Cerghizannal próbálván szót érteni ez ügyben, s ő azzal rázta le, hogy „te tudod, te vagy a főnök”, ismét Dorint kérdezte meg, mi a véleménye, mi lenne a legkézenfekvőbb és a legkevésbé elriasztó egy, a munka tekintetében teljesen járatlan, tapasztalatlan embernek, ugyanis ő arra gondolt, hogy mivel a textiliparra szakosodott, mozgékony és energikus Vulcan Doinát teljesen lekötik a nemrégiben beindított kötöde nem kis gondjai, mentesítené őt a szövöde tevékenységének összehangolása alól, azt adná feladatul Simonának – persze, Doinára bízna a beavatását, amíg valamennyire belejönne –, ez szinte állandó terepmunkát jelentene számára, ami a saját íróasztal biztosításának kérdését is legalább ideig-óráig elnapolná. És mert Dorin sem tudott jobbat, okosabbat, mérnököcskénk telefonon szólt Doinának, hogy ha lesz ideje, szakítson rá aznap néhány percet, s amikor váratlanul be is csörtetett nagy fújtatva azzal, hogy „na, mi a baj főnök?!” megnyugtatta, hogy semmi olyan, amitől bármi is rossz irányba mozdulna el, sőt, számára enyhülés a láthatáron, majd néhány perc alatt megbeszélte vele az újonc patronálását. Azzal le is separta magáról a vele való törődés nyűgét. És még azt követően sem volt hajlandó tudomásul venni, hogy ezt nem tekintheti véglegesnek, amikor Doina, aki az első pillanatban vele együtt örült a majdani eggyel kevesebb gondjának, néhány nap múltán megjegyezte neki, hogy „nem igazán lángész a kis csaj”.

És gondtalan is volt a hónap utolsó napjaiig, amikor is az osztály egyik fontos feladatának megfelelően össze kellett állítani és le kellett adni a beszerzésnek a következő évi anyag- és alkatrész-szükségletet, amelynek alapján nekik aztán meg kellett szerezniük a központi kiutalásokat, ha termelni és szolgáltatni, azaz egyáltalán létezni óhajtottak. Azokban a napokban mindenkinek, aki egy-egy részleg vagy ágazat termeléséért, illetve szolgáltatásaiért felelt, az irodában volt a helye, mert csak ott találta meg visszamenőleg azokat az adatokat, amelyeknek összesítéséből ki lehetett számítani a következő évi tervhez passzított igényt. Másnapra behívta tehát Doinát is, ő meg is jelent Simonával együtt – akit szerinte már le sem lehetett volna vakarni róla –, de azonnal ki is nyilvánította óhaját, hogy figyelembe véve az állandó bajokat, mentesíteni kellene most őt ezek alól a vacak számítások alól, tekintve, hogy az igazából amúgy is egy semmi kis feladat egy olyan mérnök számára, mint a kollegina. Kénytelen lévén belátni, hogy Doinának igaza van, annyit kért csak tőle, hogy gyűjtse össze és készítse elő a szükséges dokumentumokat, hagyja kézügyben az asztalán, majd igyekszik szakítani egy kis időt a nap folyamán, hogy a lehető legérthetőbben elmagyarázza a „segéd-doinának”, mi a teendője ez ügyben. Remélte ugyanis, hogy a tapasztalatlansága ellenére nem okoz majd neki különösebb bonyodalmat néhány adat összesítése és a szükségletek kiszámítása ezekből, a szövöde ebből a szempontból a legelőnyösebb lévén, mert – eléggé egysíkú termszerkezetéből adódóan – nagyon csekély számú, és kevésbé változatos típusú anyagot használnak, egy rutinosabb embernek néhány órányi munka, neki van rá több mint három napja, csak-csak boldogul ennyi idő alatt. Oda is ült Simona mellé a Doina asztalához, és igyekezett a lehető legvilágosabban elmagyarázni, melyik dossziében hol találja meg, és hogyan kell összesítenie az elmúlt tizenkét hónap anyagfogyasztását külön-külön, hogyan kell kiszámítania ebből, az adott időben legyártott termékmennyiségek függvényében, valamennyi, a termelés során használt anyag fajlagos fogyasztását, hogyan következik ezekből a következő évi szükséglet, a terv által előírt, tételenkénti kötelező mennyiségeket figyelembe véve: minden kézenfekvő, néhány összeadás, majd szorzás és osztás, a hármasszabály alkalmazásával még le is egyszerűsíthető. A maga megnyugtatósára rákérdezett, hogy érti-e, tudomásul vette az igent jelentő bólintást, aztán a saját dolga után nézett. Aznap is, másnap is. Munka közben csak nagy néha kapta oda a tekintetét, hogy meggyőződjön, halad a feladat megoldásával, és onnan tekintve, ahol ült – a Doina

asztala a külső fallal párhuzamos sorban az utolsó, a tőle legtávolabbi volt –, megnyugtatta a lányt: Simona ajka mindannyiszor sokat sejtetően és biztatóan mozgott, mintegy jelezve, hogy azzal is besegít a számítás folyamatába, egyetlen alkalommal került hozzá közelebb – ismét Dorinnal konzultált valamiért –, akkor az ajakmozgással egyidejű, motyogó hangot is hallotta, „ezt így, igen, ezt így”, de nem tett rá megjegyzést, hagyta dolgozni. Csak a negyedik napon dél tájban, a leadás határideje előtt néhány órával állt oda mellé, és kérdezte meg, mennyire haladt, elkészül-e a munkanap végéig. Akkor azonban megdöbben, mert a Simona ráemelt tekintetében felfedezte ugyanazt a rémületet, mint amikor első találkozásukkor odaült az asztalához, és szembenézett vele. Abban a pillanatban megszállta a balsejtelem, hogy nem kerülheti el a felelősségre vonást, amiért nem készültek el időben a felső fórumokhoz jóváhagyás végett benyújtandó anyagszükséglet összeállításával. Ennek ellenére a lehető legnyugodtabb hangon megkérte, mutassa meg, mire jutott, és még akkor sem engedte eluralkodni magán az indulatot, amikor rájött, hogy lényegében semmire: Simona előtt a papíron hol értelmetlenül hosszú, hol rövid számoszlopok sorjáztak, de kérdésére, hogy sikerült-e legalább egyetlen anyag szükségletét kiszámítania, csak kétségbeesett hüppögés volt a válasz. Akkor már ordítani lett volna kedve, de még mindig türtőztette magát. Lényegében saját magára haragudott, amiért megbízott benne és nem ellenőrizte hamarabb, ami persze mindenképpen értelmetlen lett volna, hiszen immár nyilvánvaló, hogy a munkának legalább egy részét úgyis neki kell majd elvégeznie. Úgy döntött, megpróbálja ismét elmagyarázni, ezúttal konkrét példával, mit hogyan kell kiszámítania, hogyan is kell a várt eredményre jutnia, talán ezúttal megérti ez a lány, van még néhány óra a munkanap végéig, ha legalább egy részével sikerülne boldogulnia, mentesítené őt a többlettehertől. A legfontosabb anyaggal, a felvetőszállal kezdte, sorra kiemelve a havi nyilvántartásokból az adatokat, egyik oszlopba az illető termékből legyártott mennyiséget, másikba a hozzá felhasznált anyag mennyiségét, szájbarágóan kihangsúlyozva, hogy minden oszlopban tizenkét számnak kell lennie, annyinak, ahány hónap van egy évben, aztán hangosan kimondva, mit miért tesz, az anyag- és a termékmennyiség arányából kiszámította a fajlagos fogyasztást, majd a tervszámából a szükségletet, azt is megmutatva, hogyan lehet megspórolni egy műveletet, mert az összesítéseket követően valamennyi szükséglet-adat egy-egy szimpla hármasszabály alkalmazásával is kiszámítható. S hogy meggyőződhesen az ő ártatlan, beavatatlan beosztottja, milyen egyszerű az egész, példázta az egészet egy általános iskolai szintű feladattal, amelynek megoldásához szintén a hármasszabályt kellett alkalmazni. Aztán elszörnyülködött azon a tekinteten, amelyből még több kétségbeesés, még nagyobb rémület áradt. Akkor elszakadt benne a türelem és megértés fonala. Nem hangoskodott, nem gorombáskodott, még csak enyhe szemrehányást sem tett, maga is elcsodálkozott azon, milyen nyugodtan mondta ki a sentenciát: egy főiskolát végzettnek illik legalább a hármasszabályt tudni, ezért addig nem megy haza, amíg az imént felvázolt feladatot meg nem oldja. Tartásából eredően zavarnia kellett volna az a parányi kegyetlenség, amivel kiszabta munkatársának kudarcra ítéletét, de valamiért ezúttal nem érzett semmiféle lelkiismeret-furdalást. Aki nem készült, amikor annak ideje volt, maradjon csak órák után „tintalevesre és papírgaluskára”, mert az is hozzátartozik az élet rendjéhez, nem lehet értelmetlenül hasznát húzni a mások munkájából, az a legmélyebb igazságtalanságok egyike. Nem is a saját viszonyulását, inkább azt tartotta furcsának, ahogyan a „megbüntetett” mindezt egyetlen hangnyi ellenkezés nélkül, egy alázatos bólintással tudomásul vette. De nem volt miért morfondírozni ezen, az idő szorításában a maga-mentésre kellett figyelnie, felnyalabolta hát a Doina asztaláról a havi a nyilvántartásokat tartalmazó dossziékat, átvitte a sajátjára, és nekifogott a számításnak. Eleinte még rá-ránézett Simonára, látta, hogy a kezét az asztalon nyugtatva a papír fölé hajol, amelyre a feladatot felvázolta, de aztán belemélyedt a munkába, jóformán el is feledkezett róla. Mivel a borult ég miatt amúgy is világítani kényszerültek, észre sem vette, hogy odakint már majdnem besötétedett, csak akkor eszmélt fel, hogy mennyi az idő, amikor váratlanul kinyílt az

iroda ajtaja. A belépőre kapta a tekintetét: korsódó férfi volt katonatiszti egyenruhában, a szokásos khaki posztóköpenyben, a váll-lapján ezredesi rangjelzéssel, még az ellenzős tiszti sapka is a fején maradt. Mérnököcskénk nem hallotta, hogy előtte kopogott volna, azt sem, hogy köszönt-e, mert ha igen is, nagyon halkan és határozatlanul tehette, annál hangosabb volt a kérdése: „Ce faci, fata tatii?”¹ Mivel a kérdezett, Simona – lévén ő az egyedüli rajta kívül az irodában, a többiek már, feladataik végeztével, mindannyian távoztak – nem válaszolt, úgy vélte, szükséges neki megtennie helyette. „Dolgozik. Végzi a feladatát.” De a választól hirtelen lefagyott hangulatban nem volt kedve szembesülni a saját keserűségével, ezért egyértelműen intett a tanácsalanságában megkukultnak, hogy feloldoztatott. Ő azonban nem tudta, mire vélni az egyszerű tenyerlegyezéssel adott jelt, és továbbra is ülve maradt. „Hai odată tu!”² förmedt rá a jövevény, azzal kifordult az ajtón. A lánya még egyszer rákapta tekintetét mérnököcskénkire, aztán annak jóvahagyó bólintását észelve elsírta magát, de igyekezve-kapkodva öltözött, szipogás közben jó estét kívánt, és ment az apja után.

Még félórányi munkája maradt, nem akarta elrontani az est hátralevő részét, hogy ingerülten érjen haza a gyermekekhez, ezért nyugalmat erőltetett magára, néhány perc alatt le is tudta azt a számára megalázó helyzetet, ahogyan az ezredes, túllépve az emberi kapcsolatok legelemibb rendjén, hatáskörén kívül is lényegében parancsot osztott ki neki azzal, hogy bármely magyarázat nélkül elvitte a lányát, az ő dolgavégzetlen beosztottját.

Pedig akkor még nem is tudta, hogy másnap komoly felelősségre vonásban, jóformán szóbeli megfenyítésben lesz része. Alig kezdődött el ugyanis a nap, amikor Boga Magdi, a titkárnők egyike beszólt, hogy azonnal jöjjön, az igazgató hívhatja. Egy perc múlva ő is és Popa Veturia, a másik, idősebb titkárnő is igazi részvétet sugallva néztek rá, amint belépett a helyiségbe, s ő hiába intette, hogy minden rendben, a kedves rokonszenvsugár mögött, amely a tekintetükből áradt, továbbra is valami valódi félelmecke lappangott. Nem véletlenül, hiszen ők sejtették, mi következik, néhány perccel előbb egyszer már végighallgatták a Steiner Felix igazgató elvtárs tombolását, ami az ő belépését követően még nagyobb hangerővel, még cifrább gyalázkodó szavakkal megismétlődött. Csak csodálkozni tudott magán, hogy igazából nem is vette tőle zokon sem a hangnemet, sem az alkalomra használt szótárat, sejtette, milyen fejmosást kaphatott odafentről, a „legmagasabb szintről”, ahogyan ő nevezte, amiért a kisleány beosztottja megpróbálta a pusztá jelenlétének tudomásul vételén túl értelmes és hasznos munkára fogni az egyik mellérendelt, de a viszonyokat tekintve tulajdonképpen neki alárendelt alkalmazottat, akár annak árán is, hogy munkaidő után visszatartotta, amíg az esedékes feladatát megoldja. Felöltött benne, hogy ezt akár magyarázatként is felhozhatná mentségére, de átérezte az igazgató kétségbeesett gyalázkodásának okát, átlátta a helyzetük felemásságát, ezért inkább a hallgatást választotta, ami végül is lefegyverző eszköznek tűnt, mert Steiner is lecsillapodni látszott, s az értetlenségét kifejezni hivatott kar-széttárását követően, mintegy rokonszenve jelöl, annyit még hozzátett az elhangzottakhoz: „Meghülyült maga?! Miért akar bajt okozni saját magának?”

Csak az igazgatói elbocsátás után, amikor visszaért az irodába, nézett körül, hogy mit csinál az a kedves, ártatlan kis teremtes, aki miatt az imént azt a cudar letolást kapta, de csak a hiányát észlelte. Pedig a helyére jövet még az is megfordult a fejében, hogy felróhatná neki nagy finoman az árulkodást, lévén bizonyára az egész reggeli hacacaré annak a következménye, de végül is szerencséjeként fogta fel a hiányát, mert ezáltal mentesült attól, hogy ismét, akár csak egy kicsit is, rossz legyen vele. Azt azért még megkérdezte telefonon Bulbuc Edittől, a személyzeti osztály főnökétől, hogy lehet-e valamit tudni az ifjú kolléganő távollétének okáról. Nem volt mit tenni, mint tudomásul venni a választ: aznapról kiírták táppénzre a kisebbik fiúcska heveny influenza-tünetei

1 Mit csinálsz, apuka lánya? (román).

2 Gyere már, te! (román).

miatt; miközben sajnálni kellett a kisgyereket, a szegény aggódó anyukát, és elkönyvelni azt az elszomorító megállapítást, hogy sem ő, sem más az osztályon nem érzi majd a hiányát.

Mert csakugyan sem az akkori távollétében elfolyó két hétben, sem a következő kettőben nem érződött a hiánya, amikor is már a saját betegségére hivatkozva kapott újabb táppénzes szabadságot, neheztelni pedig az ilyen látszólagos kiváltságért nem szabad, a fizetett gyógyuláshoz való joga, alkalmazotti státuszából eredően, mindenkinek, tehát neki is kijár.

Az élet zajlott, a maga bonyodalmaival persze, a vele kapcsolatos az okozta, amikor november utolsó napján megállt mérnököcskénk asztala mellett, alig hallhatóan ráköszönt, aztán némán várta az eligazítást. Akár provokációnak is lehetett volna tekinteni részéről azt a kihívó odaállást, ha közben nem testesíti meg magát az ártatlanságot. De elegendő volt egyetlen rávetett pillantás, hogy a jelenlététől hirtelen felzubogó indulat azonnal kifűjjon, s átvegye helyét a morfondírozás, mi és hogyan legyen vele ettől kezdve. Szerencséjére alig néhány pillanatnyi töprengés után, válságos kegyelmi állapotba kerülve, rájött a megoldásra: odateszi segédnek Trifoi Marius mellé a sokszorosításhoz, a tervezett apró átalakítások meg az esedékes kisebb beruházások miatt amúgy is eléggé megszorodott a munkája, a tervezők által készített eredeti pausz-rajzok átmásolása a fényérzékeny ozalidra a teljes napját leköti, legalább nem kell napi nyolc órán át egyfolytában beszívnia az előhíváshoz használt ammóniumot, majd felváltva csinálják Simonával, többszörös nyereség, de elsősorban azért, mert az alapgondot ezáltal megoldottnak tudhatta le. Azonnal át is ment a tervezőkhöz az üvegfalon túlra, hogy megbeszélje az ötletét Luduşan Ginával, aki a tervezőcsoport felelőseként a tevékenységért felelt, és nagy örömeire megértésre talált nála, megállt hát az ajtóban, és intett az asztala mellett mozdulatlanul lecövekeltnék, hogy jöjjön csak. Aztán rábízta Ginára, hogy beavassa a majdani teendőibe.

Az ötlet bevált, még úgy is kedvére való megoldást hozott, hogy elég gyakran visszahallotta a tervezőkollégáktól az állandó munkára fogott hölgyike álláspontját, neki ugyanis egyre kevésbé tetszik az esedékes feladatköre, mindegyre húzza az orrát a kellemetlen ammóniumszagtól, s eme mindennapi kényelmetlenségei miatt őt, a főnököt kárhoztatja. Tudomásul vette, nem tulajdonított túl nagy jelentőséget a véleményének, merte remélni, hogy a mindenkori alázata ezúttal is előbb-utóbb felülírja a panaszvágyát, és nem kell elviselnie érte egy újabb letolást. Reménye be is igazolódott, így majdnem másfél hónapig akár el is felejtette volna, hogy bármikor is gondja adódott vele. Akkor csírázott ki a tőle sarjadt újabb nyűg, amikor Trifoi Marius, aki esti tagozaton végezte az üzemmérnöki főiskolát, január közepe táján tanulmányi szabadságot igényelt, hogy felkészülhessen a félévi vizsgáira, és emiatt a fénymásolók üzemeltetése teljes egészében Simonára hárult.

Három napig bírta, aztán január 18-ától kezdődően, amikor a bőséges havazás ürügyén – a legeslegfőbb főtitkár kezdeményezésére – az üzemanyag-spórlás érdekében majdnem másfél hónapig leállították az országban a magántulajdonban levő gépjárművek forgalmát, március elejéig folyamatosan hiányzott. Mérnököcskénk időnkénti kérdésére – akiben végül is bosszús derűtséget okozott a felismerés, hogy miként válnak olykor a fölöslegesek nélkülözhetetlenné – Bulbuc Edit mindegyre csak ismételni tudta önmagát: táppénzen van; az első két hétben a kisebbik fiú, a következőben a saját, majd újabb két hétig ismét a fiúcska betegsége miatt, de annyit még hozzátett, hogy tudtával a hiányzásának tulajdonképpen a forgalom betiltása az oka, a férje nem tudja reggelente a munkahelyére, délután meg onnan haza fuvarozni.

A Simona folyamatos hiányzásával okozott helyzet nyűgös és tarthatatlan volt, mert a mindennapi tevékenység kárára ment, valahogyan megoldást kellett hát találni rá. Egyedülinek és kézenfekvőnek az látszott, hogy mindenki maga végzi el saját terveinek sokszorosítását; csakhogy mérnököcskénk ebben nem akart egyedül dönteni, nem csak azért, mert amit ő megoldásként elképzelt, bonyolultabbá, az időzítések szempontjából meg körülményesebbé tette a folyamatot,

hanem mert tudta, hogy általa mindegyiküket kellemetlen helyzetbe kényszeríti. Úgy gondolta tehát, hogy ehhez közmegegyezésre van szükség. Összehívta a kupaktanácsot, ismertette a helyzetet, nem hallgatva el az okát sem. Először jót derültek a sok mindent félvállról vevő, de különben kedves, jó humorú Ludușan Gigi ötletén, hogy felváltva, a hátukon hozzák s viszik Simonát, kiderült ugyanis – a forrás Precup Dorin volt –, hogy csak a viszonylag közeli November 7 lakónegyedből kellene a vállalatközpont kapujáig cipelni, s onnan vissza, alig néhány száz métert tehát. A javasolt szükségmegoldás ellen amúgy egyik érintettnek sem volt kifogása, abban maradtak, hogy közösen készítik el a beosztást a fénymásoló hozzáférhetőségére, ezzel a gond csakugyan letudható lett volna, de mérnököcskénk képtelen volt belenyugodni a helyzetbe, amelyet, a rendszert figyelembe véve, értelmezhetetlennek talált, s mert Dorin jól informáltságában – ügyvéd feleség, ügyvéd anyós, rendőrtiszt állományból nyugdíjazott apa, hozzáférhetőség a város regnáló elitjéhez – fogódzót remélt, leült mellé, hogy lehetőség szerint kifaggassa.

És Dorin nem is fukarkodott a tudnivalókkal.

Turcu ezredes, a papa, az egyik nagy erdélyi katonai körletnek a vezérkari főnöke, a mama a város első emberének, a pártbizottság első titkárának, Ironim Buda elvtársnak a személyi titkárnője, Simona egyedüli gyermek, az Unirea Líceumban végzett, az érettségi vizsga után az orvosegyetemre felvételizett, általános orvosi szakra, de nem sikerült bejutnia, a következő évben próbálkozását siker koronázta, de csak a helyi „Petru Maior” főiskola üzemmérnöki karára; még mielőtt végzett volna, feleségül ment az apuka körletében szolgáló egyik reményteli főhadnagyhoz, azonnal kétszobás tömbház-lakást utaltak ki nekik a hadsereg alapjaiból, a szülőkhöz közel, már terhes volt az első gyerekkel, amikor államvizsgázott, rögtön alkalmazták a városi pártgazdasághoz, egy napot töltött ott el, mielőtt, az úgynevezett veszélyeztetett terhesség okán, betegállományba került; az első szülést követő két évet a kicsi, illetve a saját, legváltozatosabb betegségei ürügyén, megoldották táppénz-kiírásokkal, közben egy-egy napra bejárt a gazdasághoz, hogy meg-megszakíthassa a táppénzes viszonyt, ugyanígy óvták meg a munkahely kellemetlenségeitől a kisebbik fiúcska születése előtt és után, de mivel már a hivatalosan járó két hónapos kismama-szabadság letelte előtt kiderült, hogy nem győzi erővel az anyaságot, gondozónőt fogadtak a gyermekek mellé, aztán amikor már nem húzhatták tovább az ilyen-olyan trükkökkel a munkából való kimaradást, áthelyeztették ide, a nagy megyei alárendeltségű vállalathoz, abból a meggondolásból, hogy ahol kétezer-négyszáz alkalmazott van, ott még egy csak-csak ellesz valahogy; a férje fuvarozta be reggelente a nemrégiben, minisztériumi kiutalással vásárolt új Ladájukkal a munkahelyére, ő vitte haza is; aznap, amikor mérnököcskénk „túlórára” fogta, a férj félóra várakozás után a szolgálatostól tudta meg, hogy a feleségének bizonyára dolga van még, a főnökkel s néhány kollégával együtt bent vannak az irodában, azért jött érte később az apja, mert a mindenkor parancsteljesítéshez szokott, az élet különleges útvesztőiben még járatlan veje az otthoni vitában helyénvalónak találta, hogy ha valakinek feladata van, meg kell oldania; miután pedig egyedül kényszerült dolgozni a fénymásolóban, azért nem engedték bejárni a szülei, mert meg kell óvni a gyermeket attól, aminek a munkahelyén kiteszik, s amúgy is, ebben a kemény télben nem várható el tőle, hogy reggelente gyalogolva elviselje azt a sok mínusz fokot.

A hallottakhoz nem lehetett, nem is kellett viszonyulni. Mérnököcskénk is csak annyit tett, hogy megköszönte Dorinnak a tájékoztatást. Biztos volt benne, hogy Simona nélkül is minden a maga rendjén működik majd az általa vezetett osztályon. Ezért is fogadta teljes közönnyel, amikor március elején tudomására jutott, hogy a következőkben a Bulbuc Editék munkáját könnyíti majd a személyzeti osztályon, rábízta a központi műszaki-adminisztratív alkalmazottak jelenléti íveinek vezetését és nyilvántartását.

Állványzat

Az állványzaton senki. Fölszerelték,
aztán elmentek. Aprókat nyikordul,
ahogy a szél fújja és nekidől.
Nagyon profik voltak pedig, ahogy
az elemeket összerakták, egyre
merészebben. Üres. Nem füttyöget
a házsnak indult melós a nőknek,
nem uzsonnáznak sorban ülve, lábat
lógázva, őszintén, a férfiak
családi gondokról szemérmesen
morogva valamit a többieknek.
Senki. Az elemek tökéletes
harmóniában illeszkednek össze,
többféle méretben. Elektromos
csavarbehajtót használtak, olyan volt,
mint mikor valaki vita hevében
a hajszárítóval kezd hadonászni,
pedig még vizes a haja-szakálla.
Most csend van. Elmentek. Tán tévedés
az egész állvány, nem is ide kellett.
Eltévesztették. Másik épület.
És érezték is, hogy figyelem őket.
Elbújtak, röstellik lebontani.

Miféle korlát

Korlátozás az is, hogy szeretem.
Hogy szűk utat jelöl ki, figyel,
hogy botlok bele a saját bokámba.
Erre azt mondja, hogy korlátlanul
szeret. Na jó, de énvelem mi lesz?
Ha korlát, akkor hadd dőljek neki,
kapaszkodjak, főleg, ha lefelé.
Az mindig nehezebb, mint fölfelé,
a süllyedés a kényesebb irány,
fékezve szorongatni valamit,
korlátot, amely csengő hangot ad,
ha megrúgom a víz alatt. Muszáj
nekem a korlát, ezt hangoztatom,
már a szemébe mondom, élvezettel,
de nem szereti hallani. Szabadság,
azt hangoztatja folyton; meg miféle
korlát? Pedig hát az kell, az a lényeg.

A szomorúság

A szomorúság hová tud szaladni?
Hová igyekszik? Hová menekül?
Élőlény, eszik, talán vacska is van,
éjszaka is hallom a szuszogását,
pedig nagyon keményen elzavartam,
mégis itt dekkol valahol közel.
Megkóstolja a csipszet, szendvicset,
érezem a könnyek ízét mindenben.
Befordulok egy sarkon, szembejön,
és akkorákat sóhajt, hogy megállok.
De minden rendben van, mondom neki,
menj el. Egy kicsit bírd ki egyedül.

Virágok

A. N.-nak

Tegnap volt csak, hogy a határban
csálé, rózsaszín tüzek gyúltak,
s gyémántból kovácsoltak szél a
palotába vezető útnak,
kalácsképű lány a jászolban,
rossz lábú számár melengette,
fiút szült a királyné, vitte
hírét megannyi zord levente.

Lepereg a gyémánt az útra,
s megkopik a kastély-grádics, nincs,
ki tüzet gyújtson a határban,
elhullik az öreg számár is,
az idő mosnivaló ruha,
s zajos centrifuga a világ,
kiveti magából a fiút,
fordul párat, s kiköpi a lányt.

Felhőkarcolós az ég, ki-ki
elindul szerencsét próbálni,
a taréjos neonfények közt,
úgy hírlík, megeshet bármi,
bronz alkony, pink pirkadat, csattog
a város kaleidoszkópja,
nagyra nő a mellben a szív, s a
cipő koppan viharban, hóban.

Lassan telik végtelen gyomra
a tükörpikkelyes csehónak,
szájából korábbi tivornyák
szikkadt maradványai lógnak,
remeg a füst, s ring a sörhab, tán
még kacérabban is, mint másutt,
találkozik, elárvult, kopasz
madárfióka, pillantásuk.

Ma kiválasztjuk egymást, s azzá
válunk, mint vázában a virág,
te, káprázatos, büszke, a fej,
s én leszek, ki tartalak, a szár,
csak ragyogunk, miközben a tél
a térre mázsás dunnát cibál,
mint akik tudják, értük többé
nem jön se tavasz, se ős, se nyár.

Betontüll

Élet, te elátkozott fehér ingecske,
mit születésünkör aggat ránk száműzött
keresztanyánk, mert örökké szorít, újra
és újra levetjük, mint páncélját a rák,
megköt a csont, s csillapul a kavalkád is,
béke zümmög az anyai karokban,
cakkos báránnyelű ereget az ég, de
már minden alkonyban felsejlik a rokka.

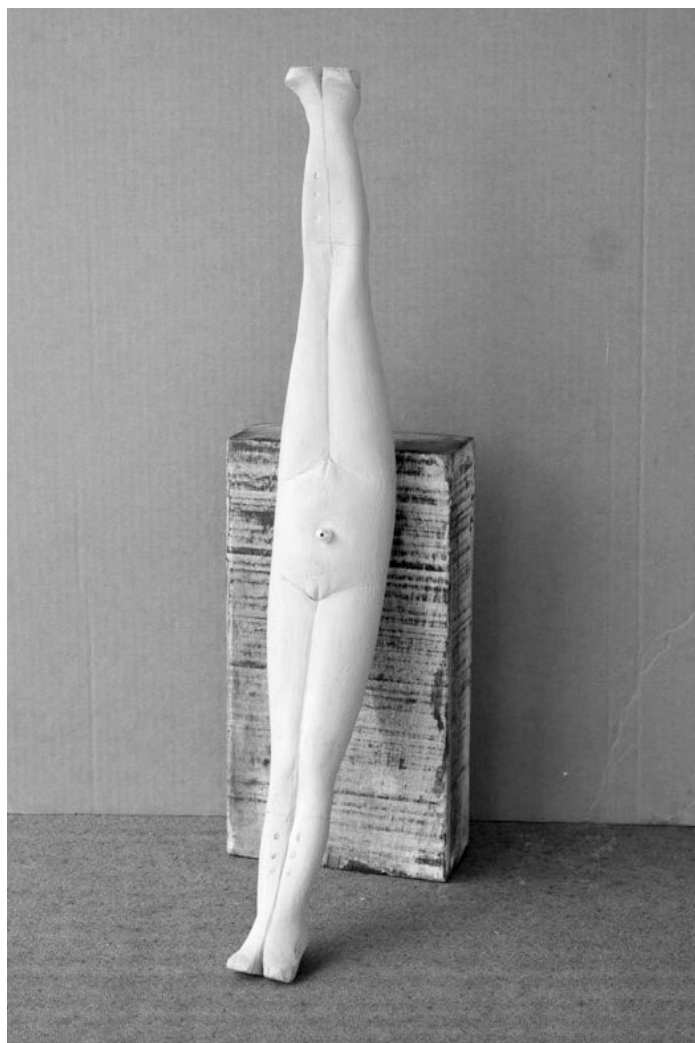
Élet, te féktelen fekete bőrruha,
lélegzet nélkül van, hogy beléd is férek,
idegen arcot festek magamnak, s mindjárt
primadonnára hullnak az esti fények,
francia parfüm tesztterüvege vagyok,
vaníliaillatú, áramvonalas, kicsi,
megtapogatják és belésszagolnak, de záraskor
magával már senki nem viszi.

Élet, te fehér hínárként terpeszkedő,
káprázatos, csupafodor túllcsoda, ma
mozdulni sem lehet benned, úgy szorítasz,
mégsem voltál ennyire kényelmes soha,
Isten elfeledett hegedűvonója,
büszkén feszül az égnek a templomtorony,
tébolyult madárraj, zúgnak a harangok,
s köztük feljajdul a félrevert vészkolomp.

Élet, te magasszabászi költemény,
meztelen vagyok nélküled, de még inkább
veled, van szezon, hogy kiröhögnek, s olyan
is, hogy harsogó ovációt érdemelsz,
a világ tetején állok, s mégis most a
legsűrűbb, csak cigarettám világít, az

éjszaka, a menny sosem volt nyitva, így hát
megindulok szóttanul lefelé, magam.

Élet, te kávéfoltos, elnyűtt pongyola,
a szennyestől ma egyszer még kirángatlak,
csörömpölő ékszerem mind felagatom,
s így veszem a szuszogó várost nyakamba,
villámra pompás tengeri halat tűzők,
megcsókol, ifjú titán, egy próbababa,
s belefúlok az egyetlen pocsolyába,
mit nem szárít fel, bronz lehelet, a tavasz.

Piercing (2010; festett fa; 80×7×27 cm; a művész tulajdona)

Megfelelő idő

Nincsen tanulság kint a tavaszi kertben. Mi is lehetne? Hogy nem kell túl korán kinyílni, mert elpusztít a visszatérő tél egy éjszaka? Hogy mind megbarnul a hófehér szirom, és nem hozhat majd gyümölcsöt? Ki kell várni a megfelelő időt? Mert előreszaladni halálos veszély? Akárcsak késlekedni? Hiszen akkor meg nem érik be a gyümölcs. Csupa közhely. Nem úgy van hát, ahogy hitted egykor? Ahogy elhitették veled? Hogy nincsen felemelőbb, mint forradalmat csinálni? Rohanni legelöl? Dicsőség az elpusztult virágnak? Szégyen azokra, akik csak a kedvező pillanatban? Elfogadtam én is egy ideig, hogy ez csak életveszélyes demagógia, és jobb mindig megfontolni mindent. De már nem gondolom. Talán azért, mert semmit sem ér, ami biztosra vehető. Ami pontosan kiszámítható. Lassan-lassan már nem meglepő az eső vagy a napsütés sem. Sajnálom, hogy nem lesz majd titok. Jövő sem lesz így. Tudom, hova siettél, megfagyott virág!

Telekkönyv

Van egy tűzhányóm otthon.
Nem itt, ahol már régóta élek,
hanem ahol felnöttem valamikor.
Úgy hívják, hogy Szent Anna-tó.
Már a neve is megtévesztő,
mint ahogy sok minden arrafelé.
Nem egyedül az enyém,
hanem társtulajdonos vagyok.
Hogy hányan vagyunk? Sokan.
De nem végtelen a számunk.
Ha elosztanánk, nekem is
jutna valamennyi. Kialudt
tűzhányó, tele van hideg vízzel.
Legfeljebb napkeltekor gőzölög
egy kicsit, amikor felszáll
a sötétség. Mindenképpen jár
egy csupornyi nekem is.
De nem érdemes kikérni
a részedet abból, ami közös.
Fél marék láva. Ahogy kicsorog
az ujjaim között. Izzó parázsban
úszom gyerekkorom óta. Néha
még lemerülök álmomban.
Aztán próbálom megfejteni
ezt a különös álmot. Mint egy
réggi telekkönyvi kivonatot.
Hátha lehet vele kezdeni valamit.
Például írni róla egy verset.

Felejtés

Másnap lebontottuk a kerítést,
amely az udvart és a kertet elválasztotta.
Nem lesz rá szükség. Virágokat
ültettünk a ház és a garázs közé.
Elajándékoztuk a kutyaólat.
Az üres pléhtányérok is.
Próbáljuk a nyomokat eltüntetni.
Minden követ, minden fűcsomót,
minden megrágott fadarabot
elvenni a felejtés útjából.
Hogy ne kapaszkodhassunk semmibe.
Éppen az ellenkezője mindez
annak a szokásos gyásznak,
amikor sírkővel, fényképekkel,
sőt emlékszobával vagy emléksarokkal
akarjuk életben tartani azt, aki meghalt.
Hogy minél többször eszünkbe jusson.
Hogy lássuk, ami nem látható.
Pedig nincsen nagyobb gyász,
nincsen őszintébb fájdalom,
mint a lehető legteljesebb felejtés.
Mert azt jelenti, hogy semmi módon
nem lehet megismételni senkit.
Igen, ilyen későn kellett ezt
egy kutyától megtanulnom.

Jacobsville-i horror

(regényrészlet)

Finnyás pesti husika

Még aznap éjjel leesett az első hó. Hatalmas, hömpölygő pelyhek hullottak lassan és álmosan a sötét, elcsendesedett falura. Közvilágítás nincs, a házakban még mindenki alszik, egyetlen lámpa sem pislálkol sehol, kivéve Idegzsába házát, ahol a csalódott házaspár és a házigazda órák óta iszik. Nem lett semmi az autószerelésből, az öreg Opel ott dekkol a pacalozó előtt, Margit és Dénes pedig itt, Idegnél.

A falu kihalt. Az átmenő forgalom szinte a nullával egyenlő, ilyenkor legfeljebb egy-egy seftes autó, Audi vagy régi Merci tévedhet erre, és igyekszik is tovább a tompai határ felé. És tényleg. Éjjeli háromnegyed három előtt öt perccel a távolból motorzúgás hallatszik, autó közeledik a kanyar felől, fényszórói egy pillanatra bevilágítják a tájat. A szállingózó pelyhekből mostanra már sűrű hózápor lett. A mezőn egy őzike a hangtól és fénytől megriad, fürgén beszökell a kopár, szürkés-fehér erdőbe, pillanatok alatt eltűnik, lábnyomait nemsokára elrejtí a téli táj. Sötétké, lepukkant Audi robog át a falu főutcáján, biztos van legalább húszéves. Lassítás nélkül, kábé nyolcvannal húz el a házak mellett, aztán eltűnik az éjszakában. Újra csend és sötétség. Nesztelen a vidék, szél se rebben. Csak néma hóesés. Csupán Idegzsába nappalijából szűrődik ki némi fény. Ha valaki arra járna, három részeg, tántorgó alak árnyát láthatná az ablakban. Margit, Dénes és Ideg. Viszont a kutya se jár erre most. Jakabszállást beterítette a dermesztő hideg, halálcsendes éjszaka.

Mire megvirrad, sikolyoktól lesz hangos a környék, és vér folyik majd a hófehér havon.

A legfontosabb szabály, hogy ölés előtt egy nappal már ne kapjon enni. Csak vizet ihat – magyarázza benn a házban Ideg a vendégeinek. – Ki a fene akarja fél napig tisztítani a szart a belek-ből, nem igaz? – röhög, és kajánul folytatja. Tetszik neki, hogy a pesti vendégek ki vannak akadva azon, amit hallanak. – Arra is vigyázni kell, hogy mielőtt leszúrod, ne nagyon ijedjen meg, mert az meg vérbőséget okoz, aztán majd nem tudod rendesen kivéreztetni, és a hús hamar megromlik. Ügyesen kell ám ezt csinálni, nem csak annyi ám, hogy szurkálod meg ölögeted összevissza! Először is ki kell csalogatni szépen, nyugodtan, nehogy sejtessen valamit. Nyugiba kell leszúrni. Én sohase kábítom. Egy szúrás a torka alatt a szegycsont fölé, aztán nyissz, elvágni a nyaki ütőeret, és kész, kampec. Az áldozat nem szenved, de nem kábítom, megadom a tiszteletet. Mégiscsak egy élet ő is. Joga van tudni, hogy mikor van vége, nem? Neked meg jön ki szépen a tálakba a vér. Egy jó disznóba benne van négy-öt liter. Így kell ezt csinálni. – Picit belassul a beszéde, néha egy-egy pillanatra bele is alszik a mondókájába. Azán folytatja. – Ha ügyetlenül szúrod le, kurva nagyot tud ám rúgni, meg el is szaladhat, aztán hajkurászod az udvaron. Kell akkor már vagy négy-öt ember, hogy lefogja. A falu meg majd rajtad röhög, hogy balfaszkodsz. És az ütésnyomok is meg-látszanak ám a szalonján, nem lesz olyan gusztusos. – Ennél a pontnál átmenetileg elhallgat, amíg mindenkinek teletölti a poharát. Olyan részeg, hogy a beszéd és mozgás együtt már nem megy. Belekortyol az italába, aztán ugyanazon a monoton hangon, mint az előbb, folytatja a mondókáját.

– Egyszer azért én is megijedtem. Nem a disznótól, hanem Nyúzó Jóska anyjától, én még ilyen ijesztőt nem láttam. Jön az Erzsó néni reggel a lábasokkal, hogy majd odatartja, ha elvágom a disznó nyakát, azokba folyják a vér. Eddig rendben is van, így kell ezt csinálni. – Egy pillanatra megáll a beszéddel, mint aki elfelejtette, mit akart mondani. Aztán eszébe jut. – Igyunk! – kiált fel. A vendégek felé nyújtja a poharát, jelezve, hogy koccintani akar. Dénes már félálomban, Margit meg lehajtott fejjel hallgatja a duruzsolást, egyik sem reagál Ideg felhívására. – Akkor iszok egyedül. – Egy vállrándítás és grimasz után akkurátus mozdulattal a szájához emeli poharát, és óvatos, lassú kortyokkal kiissza fenéig a savanyú bort. Megborzong, újabb grimasz, majd leteszi a poharat. Még néhány másodpercet kivár, hogy eldőljön, kell-e hányni vagy nem. Nem kell, úgyhogy folytatja. – Hideg november volt akkor is, de Erzsó mama kendő nélkül jött ki a hóra, mondom neki, Erzsike, nehogy megfázzon itt nekem, hun van a fejkendő? Belülről fűtöm a búrám, fiam, mondja a mama, a törköly beteríti az agyamat, és röhög egy nagyot. Ebben aztán jól megnyugodtam én is, mondom, jó’vanakko’, menjünk dologra, Erzsó mama hófehér haját meg fújja csak nyugodtan a hideg, novemberi szél. Aztán fogom magam, szúrom le a disznót, ahogy szoktam, egy nyikkanás, és kész, az ütőere felhasad, ömlik a vér, de annyi, amit én még sose láttam, szembespiccelt, az egész arcom csupa vér, a bőrömön éreztem a disznó melegét. Fű, a mindenit, Erzsó, ide a fazekat, üvöltöttem, mert már nemcsak az arcomon, de az egész világba szétfröcsögött minden, vöröslött a fehér hó. Erre látom ám, hogy a jószágban annyi vér volt, hogy nemcsak a fazékba ment, meg a hóra, meg a fejemre, hanem Erzsó mamát is beterítette. Én még ilyen undorítót soha nem láttam, pedig megnéztem az *Éjféli etetést* is meg egy csomó rémisztő horrorfilmet, de ez! Élőben egy vérben úszó öregasszony, én mondom, lidércnyomás! A legrémisztőbb álmomban ne jöjjön elő az öreg Erzsó! Csak a nagy, ijesztő kék szeme villogott, a fehér haj meg csimbókokban lógó vöröslő massa lett, folyt le a lé az öreg arcán, a barázdacsíkokban ott maradt. De a mama jól kezelte a helyzetet. Hogy a rohadás gyünne rá, odalösz a sok finom vér, kurjantotta. Nem volt szívbeteg. Beszalad még egy fazékért meg egy lapátért és összegyűjtötte a véres havat a disznó körül. Majd elpárolog a fölösleg, ha süssük a vért, vigyorgott.

Fűj, ez borzalmas! Nem hallgatom tovább – szólal meg ekkor ingerülten és kásás hangon Margit. – Ha maga olyan böllér, mint amilyen autószerelő, akkor egy jakabszállási disznóvágás nem tájlelő különlegesség, hanem borzalmas horror. Közelebb bújik a férjéhez, igyekszik eltűnni a férfi mögött, mint aki ott keres menedéket. A foltos kanapén fekszenek ketten, illetve félig ülnek, félig fekszenek, velük szemben Ideg egy konyhaszéken ül. Az elmúlt órákban, hogy oldják a köztük lévő feszültséget, amiért nem sikerült még egy nyekkenést sem kicsikarni az Opelből, két liter bort és egy fél üveg pálinkát ittak meg hárman, plusz néhány üveg sört. Mindenki tompa részeg, időnként bele-beleszundítanak a beszélgetésbe.

Idegzsába elégedetten vigyorog és folytatja.

– Egyem is meg a finnyás kis pesti husikáját, de érzékenynek tetszik lenni a disznóságokra! Maradna csak itt egy pár napig, jól megtanítanám, hogy kell ezt csinálni! – A nőre kacsint, bambán vigyorog, és a sliccénél matat. – Szúrsz, vágsz, ennyi! Akarja, hogy megmutassam?

– Ne mutogassál te csak semmit az asszonynak, ha még egyszer meglátom, hogy a sliccedet húzogatom a jelenlétében, lecsavarom a tőköd – motyogja bágyadtan a férj, és az oldalára fordul, háttal a többieknek. A felesége igyekszik még közelebb húzódni hozzá. Dénes azonban fél perc múlva hangosan horkolni kezd.

– Aláteszed a tálat, és megvárod, míg az utolsó csepp vér is kifolyik a nyakából – mormolja Ideg maga elé, ügyet sem vetve az előbbi fenyegetésre. Ő is már majdnem álmában beszél. – Aztán jöhet a hagymás sült vér! A legjobb! Hú, de éhes vagyok. – Elhallgat, szeme becsukódik, feje megbillen. Megcsörren a telefonja, felriad, nagy nehezen kiráncigálja a nadrágja zsebéből, hunyorogva nézi a kijelzőt.

– Hú, a mindenit, háromnegyed négy van?

– Te jó ég, már háromnegyed négy? – csodálkozik a nő is. – Aludni kéne, reggel jön az autómentő.

– Hát nekem legkésőbb egy óra múlva jelenésem van a pacalozónál – mondja Ideg, és kinyomja a telefont. – Addig hunyok egyet, mert hosszú napom lesz. Húzdjon már egy picit arrébb a hölgy, hogy én is elférjek. Csak elférünk itt hárman is.

– Nehogy már idejöjjön! – mondja az asszony, de már ő is majdnem alszik. Félálomban úgy érzi, ezzel végül is semmi baj, sok jó ember kis helyen is elfér. Még sosem aludtam két pasival, jut eszébe, és innentől kezdve úrrá lesz az agyán egy izgató erotikus álom, amelyben mindkét férfi őt kényezteti. Majdnem minden teljesen tökéletes a történetben, annyi a zavaró csak, hogy az ablakban egy véres fejű öregasszony leskelődik, aki folyton ugyanazt skandálja: Böllér az autószerelő! Böllér az autószerelő! Böllér az autószerelő! Az erotikus álom a rohadék öregasszony miatt rémálommá válik, Idegsába egy hatalmas bárdot ránt elő az ágy alól, és lesújtani készül.

Csend ül a házra. A kopott asztalon félig üres poharak, a hamutál tele csikkkel. A villanykörte pislákol, serceg, egyet szikrázik, aztán kiég. A sötét ház nappalijában az elhasznált kanapén három részeg ember mozdulatlanul alszik. Az asszony közepén, mindkét férfi neki háttal.

Finálé (2003; olaj, vászon; 30×40 cm; Lóránt Andrea gyűjteménye)

Rézmetszetén a mi országunk

Korosodom.
Többet foglalkozhatok
a fizikával, mint a lélektannal,
noha a kettő közti összefüggés
öregotthonok örökzöld slágere.

Érkezik a Foodpanda,
az élelmiszer-házhozszállítás.
Várom, hogy csöngessenek.
Kikkel érintkezzek, minek mozduljak ki,
tegyem próbára a magánautonómiát?

Nem folytatható eddigi életmódom,
a pia, a szex, a közügy és a líra
túlságosan is igénybe vették
a szabadságot,
mely romlandó, mint a hús.

Megromlottam
a szó többféle értelmében,
csak hát többé nincsen többféle értelem.
Jó, ha a szótári jelentést sikerül
egy-egy példamondatban tartósítani.

Felbontjuk, mint a befőtt üveget,
fogyasztható néhány napig, aztán lejár,
vége... de minek is?
Jöhet a következő
vákuumfóliázott lekvár, szörp, savanyúság.

Mauzóleumban tartós a példaember
lenini létigéje,
kiállom én a sort, csöndben lézengek,
ahol a szavak kijárási
tilalmától kiürültek képzeleteink.

Nem tudom, hogyan s miből élek,
írok, holott nem végeztem magyar szakot
a kritikus helytálló tudomása szerint.
Ő nem költő, mégis a nyelvet használja
engedélyem nélkül és bűnszervezetben.

Elhasznált, rossz légkörben fertőz a jelenlét,
fritőzben gémberedik el a főzőolaj,
hogy diskurzusnak hívhassuk a feleselést,
elvágtassunk váltott fehérneművel
a légneművé szürkült megváltásig.

Nehogy a közműcégcsoport pocsékba
vízóraizzon, újra megszületünk
összehasonlítási szoboralapból.
Gázcsonkig hatoló, szónoki orrtúrás
kínál helylyel, vagy harmatos lepkefing.

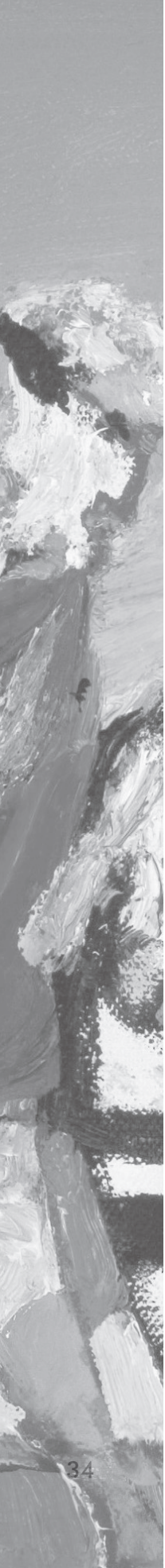
Munkám az efféle összehasonlítás
im Großen und Ganzen,
ahogy mondták vala
a *scharfes S* az erényes ortográfia
kortársai, a nálunk hozzánk képestebbek.

Vagy a felfoghatatlanul különbözők.
Elvétem az üzemi hőfokot,
odaégek: rámpirít a toast.
Leforráz a modern szabadságfogalom
kialakulása Észak-Itáliában.

Császár és pápa, önkényúr és anarchia
között nem félúton, nem is egyikükhöz
közelebb, csak valahol ott, de hogy miféle
a helyes államberendezkedés,
később fog kiderülni, gondolták azidőtt,

mivel tovább kellett lépniük mifelénk,
átgázoltak rajta a centuriák,
kihagyták neki a helyet, majd utólag
beírják, mint én a vers címét, vagy a hívők
Isten nevét, amidőn bevégeztetik.

A tévedés a perspektíva biztos jele,
megnyomjuk a gombot a feloldozáshoz
nyomkövető mobilapplikációnkon,
telepítjük a közteret, elnevezzük,
tudjuk ám, hogy neki köszönhetjük magunkat.

Végtére mégiscsak okkal bocsátunk meg,
haragszunk az ellenünk tanúskodó múltra,
utódaink centenáriumokra
ítélnék bennünket az emlékezet
fokozatú, szigorított börtöncsillagon.

Évfordulónként és feltételesen
bocsátanak szabadlábra, hogy ünnepségek
adjanak lehetőséget a felejtésre.
Dicsőség száll fejünkbe, főbenjáró
elme bomlik a zárt középosztályon.

Megittasulunk bölcs homlokzataink
belmagasságától, ám a szigeteléshez
használt kétely is szétmállik, mint az arccsont;
a műszaki rajz megkérdőjeleződik,
a kérdőjel precízen odarajzolódik.

Semmivel sem vagyunk alábbvalóak...
na jó, lássuk be, hogy tapasztalatainkhoz
mérten a Deákné vászna nem etalon.
Kiújultunk, akár a médiacézár
gyulladt zápfogától a médiaszájzár.

Leadtam tíz kilót, lötyög a mindenségi
turkálóból való öngúnya, korai
teltségérzet gyötör: félszavakból is értek.
Előbb nevetve mondom föl a leckét,
utána komolyan... de vajon ez melyik?

Reflux kínoz. A korral jár: erre persze
ráfoghatom az összes nyavalyámat.
Túl sokat nyeltem, elolvastam és megittam
már a magamét. Ugyanettől szenvedett
Bartolus de Saxoferrato, Dante,

Machiavelli, Hobbes, amiért Catullus
könnyelműen szabadalmaztatta az egyént.
Azóta halmozódik az egyéniség
földünkön, akár a szén-dioxid, a freon
és az üvegházhatású közöny.

Kamaszként a tenisz tanított meg fogyni,
hízni, büszkén viselni a vereséget.
Oly rég nem forgattam, megáll bennem az ütő,
egyet pattan a szív az alapvonalon,
kihelyeztem fonákkal, hogy el ne érhesd.

Honátalakító vágóasztalunkra
fektetjük a hangsúlyt, akár a kisbabát.
Ajtósi császárt metsz száz rézmetszetén,
hogy a mi országunk a te országgal
verje az ő országát fekete-fehérre.

Színészöltöző (2003–2004; olaj, vászon; 30×40 cm; Lóránt Lujza gyűjteménye)

[Túlexponált ikon]

Nekünk mindegy, hányadszor
hozod létre ezt az éjszakát,
ahol hibátlan szögben megfeszülni készülsz.
Nyers fény érkezik, s a zárt,
fekete térben hófehér másod lábadoz

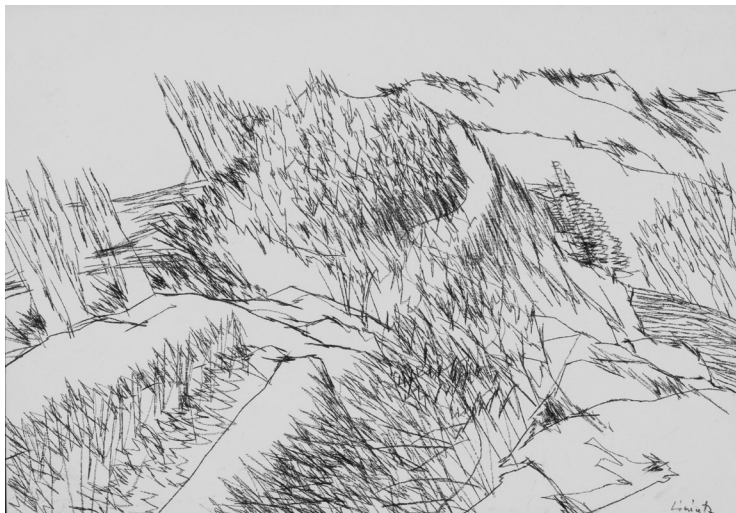
önti a verdeső igéket. Meghalni
képtelen lények figyelnek a sommal
benőtt gyárfalak mögül. De te
már a határon vagy. Mögötted a kék
és arany sávban elmerül a világ.

[Még mindig]

Még mindig ez a különös horizont,
ez a híg fény-ömleny
a szemhatáron: vajon
a távozó, vagy az éppen
érkező téboly tengelyét
álljuk körül? És mi ez az állandó
remegés, amitől nem
látszik tisztán, mit hord el
belőlünk, egy ismeretlen
mit cipel folyton el innen?

[A gyermekkor vége]

A part üres, csak szétdobált
vászonláskák és egy kis piros
lapát a kihúló homokban.
Mint megállni készülő villanymotor,
sívít a csend: még lélegezz,
gyűjts erőt kilépni innen. A part
üres, csak egy madár
könnyű tollvitorla-
váza rezeg a víz felőli
szélben. Valahol erre
hullott el az a rossz szagú,
ölni képtelen állat, kit temetni
jöttél. Keresd meg, itt nem
hagyhatod, csillagos űr alatt
meztelen heverni.

Mátra X. (1982; kréta, papír; 280×310 mm; Dornyay Béla Múzeum, Salgótarján)

Nyájmenedék. Illúzió.

Összebújunk a szavak rissz-rossz ernyője,
szakadozott ponyvája alatt, rosszízű emlékeinket,
pislákoló ellenérzéseinket félretéve
közel-félszkelődünk egymáshoz, itt-
és magunkra maradottak –
mindig rossz lelkiismerettel:
melegítettük-e (próbáltuk-e legalább)
azt a lelket-testet, aki most, megosztani,
megosztva-enyhíteni nem tudott kétségbeesésből
vagy józan, becsületes számvetés után
(okos fejével biccentve, csalás nélkül)
végső vízszintest húzva maga alá
(arról rugaszkodva el)
távozott?
– Miféle otthontalanság már az, amelyből
hazatalálni jó a semmibe?
És mi az, amivel mi meg tudunk békülni,
együtt tudunk élni, amivel a nekünk is bíránkká lett
„szökevény” nem tudott?

Sem a tehetetlenségükben
(megszégyenítettségükben?) fecsegőknek,
sem a pillantásukat egymásról zavartan elkapó
elnémultaknak nem fog megadatni
a tiszta lelkiismeret luxusa.

Őszlgáz

Itt lényegében már november:
nyirok, takonykór és sötétség.
Ne gyere már semmi modernnel!
Kiitta itt már mind sörét rég.

Az aransármány-nap másnak dalol már.
A gyöngyházlepke-szél más égtájon csapong.
A lomhatestű dél, forrón, ma hol jár?
– tejüveg-mögött-infralámpa napkorong.

November van már: afterparty –
ólmos a köd, tócsák, takonykór;
látni, ahogy az idő némán elperreg.

Már szinte kedv kél most meghalni,
de téged nem lohatnak ki karomból!
(hogy végképp gáz boomer legyek)

Csörös (2006; festet fa; 15×4×65 cm; magántulajdon)

Hiúznyomon

A vadásztársulat székházában vágni lehet a cigarettafüstöt, amikor belépek. A titkárnő Chesterfielddel akar kínálni, de elutasítom. Az irodában uralkodó homályban halványan rajzolódnak ki az éppen ott tartózkodó vadászok körvonalai. Paci, az elnök összevonja szemöldökét, és rám förmed: – Miért jöttél? – Én vagyok ugyanis a „civil”, aki zavarja őket, mert állandóan beül medvét nézni a leseikbe – még hozzá hol engedéllyel, hol engedély nélkül. Láthatóan lenéznek engem, amolyan félnótásnak tartanak. – Jöttem fizetni, amiért megengeditek, hogy medvét lássak a területeteken – hajtom le a fejemet. Ezzel szeretném jelezni, hogy elfogadom hierarchiájukat. Paci mintha kissé megenyhülne. – Menj a titkárnőhöz, majd ad pecsétes engedélyt, miután fizettél.

Ki akarnék lépni a teremből, amikor egy középtermetű vadász ugrik fel, és hozzám siet. Az arcát már megjegyeztem. Rövid ittlétem alatt ő az egyedüli, aki a komor arcok között vidáman tekint rám. A középkorú, göndör hajú férfi csontos arcára barázdákat vájt az idő. Élénk barna szemeiből szinte érdeklődés, kíváncsiság, segítőkészség sugárzik. Egész megjelenése rendkívüli erőt, határozottságot, magabiztosságot sugall. Mosolyogva szól: – Ne menj sehová! Gyere el hozzám a Görgényi-havasokba! Nálam ingyen nézhetsz medvét! – Kezet fogunk, bemutatkozunk. Ő Lukács. Nincs benne a vadásztársulat vezetőségében, mégis érzékelhető, hogy mindenki jobban tiszteli, mint az elnököt. Ezért sem mer ellentmondani neki Paci. Elkészönök, és nem várok sokat: pár nap elteltével a Görgényi-havasok felé veszem terepjárámmal az irányt. Előtte feltöltöm a fényképezőgépem akkumulátorát, bepakolom a távcsövem, előkészítem a meleg ruhám, mert nagy tél van, a városokban is áll a hó. Lukács vadőr otthonában vár. Bemutatja a családját, majd indulás előtt ebédet kínál. Meghat ez a természetes kedvesség. Valójában még nem is ismerjük egymást, de már úgy kezel, mint belső barátot. Amikor elfogy az elképesztően finom szarvaspörkölt, átpakolok az ő terepjárójába. Indulunk. Elhagyjuk az utolsó parajdi házakat, az út kanyarogni kezd fel a Bucsín-tetőre. Szóba elegyedünk: – Hiúz van a területeden? – kérdem. Fejével int vezetés közben, hogy van. Gyerekkori álmom, hogy egyszer meglátom Európa jelenlegi legnagyobb macskaféléjét. Eszembe jut, hogy már kisiskolásként gyűjtöttem róla a bélyegeket, és minden képet kívágtam, ami az újságokban, folyóiratokban vele kapcsolatban megjelent. A medvék iránti érdeklődésem csupán ezt követte. Barnabundást már sokat láttam. Hiúzzal korábban szerettem volna találkozni, mint medvével. Lukács vadőr mesélni kezd: – Tavaly kivittünk egy budapesti fotóst a medvelesbe, és egész napra magára hagytuk. Amikor este mentem érte, kérdeztem, hogy mit látott. Szomorúan felelt, hogy egyetlen medve sem járt arra, csak valami nagyobb macska osont át a tisztáson. Amikor megmutatta gépén a felvételeket, egy jókora hiúz tűnt fel rajtuk. Ezt mondtam neki: – Jöhetsz még ide tíz éven keresztül, annyi medvét mutatok neked, amennyit csak akarsz. De ilyen nem fogsz látni többet az elkövetkező tíz évben...

Az út egyre jobban kanyarog. Lukács vadőr rágyújt, úgy folytatja: – A fotósokkal sok gondom van. Kiviszem őket a területemre. Előtte heteken-hónapokon át etetem a medvét. Sokféle körülménynek kell összejönnie ahhoz, hogy megláthassák a nagyvadat. Amikor megtörténik ez a pillanat, először is eltakarják a szemüket egy lencsével, és ahelyett, hogy a látványban gyönyörködnének, önző módon rögzíteni akarják, majd hazavinni magát a pillanatot, hogy másoknak is

megmutathassák és – a legtöbb esetben – dicsekedhessenek vele. Ott a medve az orruk előtt, és panaszkodni kezdenek, hogy túl nagy a fű, takarásban van az állat, nem elég jók a fényviszonyok és így tovább. Olyankor megesik, hogy földhöz vágom a kalapomat, és hazaindulnék, ott hagyva őket a térerő nélküli erdőben. Háttha rájönnek, mi az igazán lényeges, amíg visszaérnek a faluba.

Egy kereszteződésnél elhagyjuk az aszfaltutat, és jobbra fordulunk. Később tudom meg, hogy a Kiságnak nevezett erdei úton megyünk felfelé, miután elhagyjuk Áprily Lajos költő kopjafáját. Az emlék helyén állt az a faház, ahol Áprily gyakran megszállt, hogy hallgassa a vadászok történeteit. Az erdő itt még vegyes. Egy viszonylag kis tóra leszek figyelmes. Lukács vadőr megszólal: – Itt vannak a pisztrángivadékaim. Minden évben ide hozom és etetem őket, hogy majd elengedjem a területemhez tartozó pataokban. – Megmaradnak? – kérdem. – Nagyon kevesen – feleli. – Legtöbbjüket megeszik a nagyobb halak, vagy, ha egy kicsit nőnek, kifogják őket az orvhorgászok. Nem is olyan rég a falu földrajztanárát kaptam el, hogy törvénytelenül horgászik. – Ha maga, aki a gyerekeket neveli, ezt csinálja, mit várjak a többiektől? – kérdeztem tőle. Elszégyellte magát. Soha többet nem láttam a területen.

A sebesen futó patak mentén elmaradnak lassan a lombhullató fák, helyüket átveszi a fenyőrengeteg. A látványtól az ember kedve is megváltozik. Lukács vadőr vidámabbá válik. – Figyelj oldalra, nehogy én lássam meg a hiúzt helyetted, mert akkor megöl az irigység téged! – mondja. – Megfogadtam: ha meglátom, ki nem józanodom három napig – felelem. – Akkor jó párszor meg kellett volna részegeznem ezzel az ürüggyel – neveti. Egy sorompóhoz érünk. Lukács egy kulcsosomót nyom a kezembe, megmutatja, melyikkel kell kinyitnom a lakatot. Láthatóan szerencsétlenkedek, amin ő tovább nevet. Végre kinyitom, hátrahajtom, hogy a terepjáró behajthasson a lezárt területre. – Itt már nem jár se horgász, se gombász, csak a fakitermelők kérik el elég gyakran a kulcsot, mert ők az erdő urai. Sajnos. – A terepjáró kerekei csúszni kezdenek a havon, ezért négy-szernégyet kapcsol, úgy haladunk tovább. A fenyves mintha elmaradna, egy vágterbe érkezünk. Kiszállunk. Lukács vadőr megint rágyújt. – Miért cigarettázol annyit? – kérdem. – Lassan negyven éve vagyok az erdőn. Annyi friss levegőt szívok, hogy muszáj valamivel ellensúlyoznom – feleli egykedvűen, majd csendre int. – Itt gyakran láttam. Ezen a részen követi az oldalon a szarvasokat – suttogja. Kisvártatva hirtelen mozdulattal egy nyomra mutat. Rögtön átvillan agyamon: kedvenc nagymacska nyomát látjuk. Szemem tágra mered a csodálkozástól. Nem érdekel, hogy hideg van. Nem érdekel, hogy fúj a csípős hegyi szél. A külvilág megszűnik számomra, míg vizsgálom, csodálom a jókora, hosszúkás alakú tappancs nyomát, elején a karmok véste csíkokkal a fehér havon. Csak később jut eszembe, hogy lefényképezzem. Nem tudom, mennyi idő telik el, amikor Lukács vadőr megszólal: – A nyommal csak egy baj van. Hogy ott már elment a vad. – Vajon merre járhat? – kérdem magamban. Elképzelem, ahogy gyönyörű sárga bundájával óvatosan lépdél a havon. Körbenézek. Amerre a szemem ellát, mindenütt fenyvesek. Egy magányos sziklát pillantok meg. Érdekes alakja van, mint egy ülő remete, ki tudja, hány évszázada kuporog a fák között. Eszembe jut, hogy Lukács vadőr többször mondta: a hiúz a sziklás részeket szereti. Esteledik. Tél van, ezért gyorsan érkezik a sötét. A szél erősödik. Indulunk. Nem messze tőlünk egy ág recsen. Mindketten felkapjuk a fejünket. Az újra beállt csendben Lukács vadőr a vállamra teszi kezét: – Nyugalom. Hogy meglásd, meg kell még érdemelned.

Dadogni

Ki szórt a fűbe virágmagot?
A világban rejtett mintázatot,
rendet ki és miért vetett?

Nincs ösvény a rengetegben?
A szirmok száma mit jelent?
A természet szépen dadog?

A vöröslő telihold, a kiszáradt tó,
a félbeszakadt madártoll,
a könyvben maradt elütés,

az anyajegy a legszebb arcon,
a kacska kéz, az öngyilkos,
a rák, a háború, a földrengés,

istennel, sorssal, gondviseléssel,
szabad akarattal, entrópiával indokolható?
Vagy az idő a gyógyszer, a jó nyugtató?

Önmagában a sötét a nincs?
A világ csak falra vetült árnyék?
Fény nélkül a hiány sem létező dolog?

Kifogyott a gyufa

Magánynak a forma,
belül a csend.
A semmiből a kortyba,
magunkba csöppent.
Macska a homály,
a lábnyomokba néz.
Ujjlenyomatnak a pohár,
üvegnek marad a kéz.
A kudarc sem örök,
úgy döccennek a szavak,
mint szép mondatok után
a pipiskedő pillanat.
Oly lassan görbít a kor:
anyám kezében,
fiam keze a lányom
kezében, az enyém.
Ha kihullik a tejfog,
kellett az üres skatulya,
amiből kifogyott a gyufa,
hogy tovább zörögjön
a múlt idők mosolya.

Messzire vágat

Siet, mert várják a prérük és szavannák, de
váratlanul foglyul ejti a szabadulószoza:
a Kékszakállú vadászni készül.
Elővezetik a lovát, de ő nincs sehol,
aztán mégis előbukkan a sötétből.
Előmelegített sodronyinge gyorsan
kihűl, ahogy vágatni kezd.
Kegyvesztett pusztákon át visz az útja,
a néma visszhangok völgyében
megáll pihenni, a várban hagyott
bőségszarura gondol,
szolgái jóllakhatnak végre.
Neki elég a száguldás gyönyöre,
a köd arcába csapódó ütései.
De nincs sehol az, ahova indult.
Csak vadaspark, fűvészkert és pálmaház,
hogyan is választhatná bármelyiket.
A képzeletét nem tudja domesztikálni.
Messzire jut, egy paleolit tájba,
ahol a kőerdőből pentaton zenéket
szippant ki a szél. A jövő Isten lelke
fölött lebeg öntudatlanul, jeleket
hagy, fényesek, mint a harangérc,
amikor mintába önti a mester.

Ami a vége után van

Már egy órája
vége a hangversenynek,
és nekem még mindig
tele van tapssal a kezem.
Szinte fáj, hogy a hálás
öröm egy része nem
bújhatott ki belőle.

Viaskodtam a művel,
a művészekkel, végül
boldogan hagytam, hogy
legyőzzenek.
Az ösvény házunkig kísér,
elengedjük, hadd
vigyen másokat is haza.

Csak otthon merem elmondani,
mikor már nemcsak zene,
de bor is fénylik sötét
ereimben, hogy tudom, amit
nem hinne senki sem:

vesztőhely és temető van
minden lakatlan szigeten.

Fagyos világ

Kinyíffantjuk a földgolyót,
az hozza e fura időt.
Télen tavasz, tavasszal tél,
minden barométer kidőlt.
Hogy mi a biztos mostanában?
Az, hogy mindenben változás van!

Lepke kelt ki Tokyóban,
szárnya egyet-kettőt lebeg,
dominó-hatás: áradnak
bolygónk túlfelén tengerek.
Hogy mi a biztos mostanában?
Az, hogy mindenben változás van!

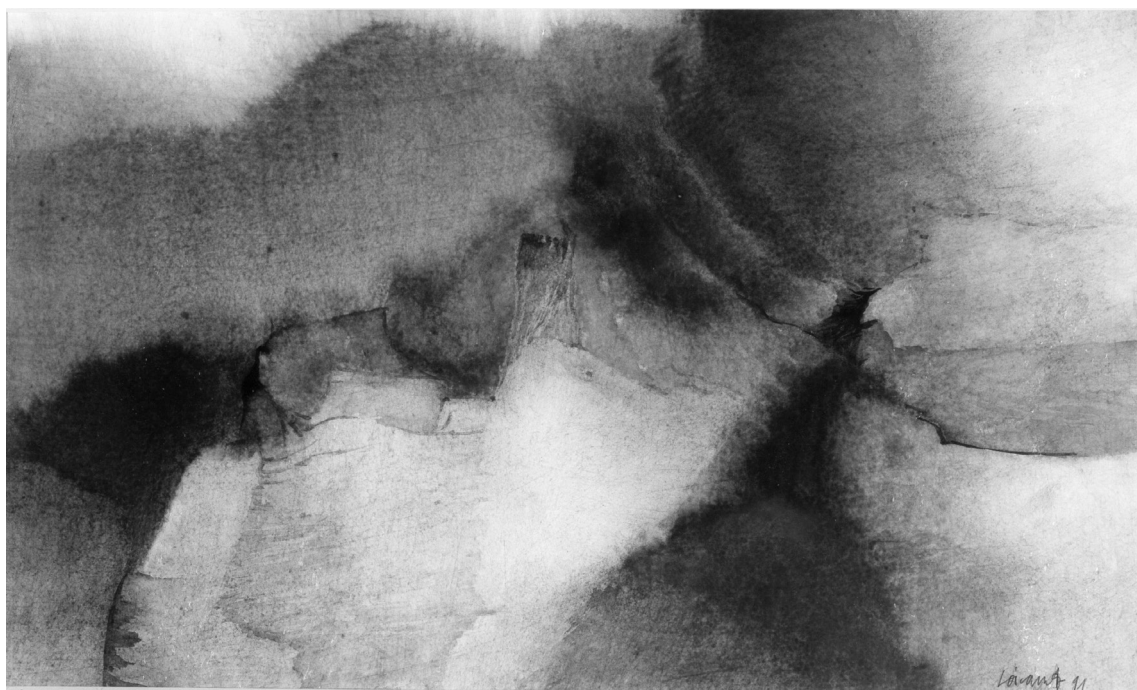
Dzsungelben gyerekkatonák
forró esőben küzdenek,
máshol a tó is kiszárad,
köttetnek zsíros üzletek.
Hogy mi a biztos mostanában?
Az, hogy mindenben változás van!

Öntözne a derék paraszt,
ha volna mivel, ámde nincs:
máskor özönvíz rohasztja
földjét, és csőstül dől a kincs.
Hogy mi a biztos mostanában?
Az, hogy mindenben változás van!

A tőkepénzes de zabos!
Koksz, prosti sem hoz eleget,
háborúba kell fektetni,
az tisztas hasznos ereget!
Hogy mi a biztos mostanában?
Az, hogy mindenben változás van!

A szegény a legszegényebb,
egy embercsempésznek fizet,
hajón, kamionban gulyul,
nem lát ételt, nem lát vizet.
Hogy mi a biztos mostanában?
Az, hogy mindenben változás van!

Kinyiffantjuk a földgolyót,
az hozza e fura időt.
Télen tavasz, tavasszal tél,
minden barométer kidőlt.
Hogy mi a biztos mostanában?
Az, hogy mindenben változás van!

Mátrai október (1994; akvarell, papír; 310×530 mm; a művész tulajdona)

Kitépett lapok

(1859. szept. 11.)

Nem szorítanak azok a cipellők, Katerina?

Ezt kérdezetni tőlem egy Innsbruckban postára adott, kalandos úton hozzám eljutott levélben egy bizonyos Ecsedy báróné. De ki lehet ez az Ecsedyné? Mely teremtmény vetemedhet ily gyalázatos, a mások sebében vájkáló, undok tördöfésre?

Azt persze jól tudom, ki ez a Katerina. Andersen dán meséjében még Karin, a német fordításban Katerina... magyarul meg talán Júlia. A parázna és hiú leányzó, aki nem képes a gyönyörű, piros cipellőjét levetni, és csak táncol, egyre csak táncol... ropja kifulladásig. Mígnem a hóhér levágja a lábait, ám a lemetezett lábak a piros cipőben csak járják tovább... egyre csak ropják minden érényes, keresztény lélek megütközésére.

Nem szorítanak azok a cipők, Júlia? Nem az én nevemet írta le ez a bizonyos Ecsedyné, de tudom, csak rám gondolhat. Mert csak a parázna, hűtlen, megvetett nők hordanak piros cipellőt, akiknek éjjel-nappal a mulatságon jár az eszük. Tisztességes leány szürke vagy barna, fűzős cipőt hord, nem kopog az utcán feltűnően, nem kelti fel az utcasarkokon leskelő ragadozók figyelmét. A becsület – főleg a női becsület! – már a cipőkből kitűnik.

Nem szorítanak azok a cipellők, Júlia? Hány éve is, hogy kényszerből és félelemből, a félelem, a tehetetlenség iszonyatos szorításának engedve újra örök hűséget fogadtam! Leszaggattam a fátylat...? Kellett neki a tánc, mondta az egyik forradalomban osztályos társunk a nővérem füle hallatára.

Bevallhatnám-e a legtitkosabb, csak a saját szememnek szánt, pár nap múltán úgyis tűzbe dobott – mert ez a szándékom – naplómban, hogy kívántam-e a táncot..., kívántam-e a roppot? Szerelemtől remegve rohantam-e Árpád karjába? Reszket a bokor, mert...

Nem reszket. Már nagyon régóta nem.

Tegye le a gyermeket, mert eljött az én órá, Júlia. Tegye le, vegye fel, forduljon balra, forduljon jobbra, húzza fel a ruháját, üljön le, feküdjön ide, legyen jó kislány, hiszen ez a dolga. Mosolyogjon is, ha kérhetem. Ez a minden éjjel megismétlődő kínzás nem a táncra emlékeztet, hanem lassú, halálos görcsre. De nincs mit tenni, ropni kell.

A reggel akkor is szép, ha felhők takarják a kék eget. A délelőtt csendesen eltelik soros feladatokkal: a gyerekek betegek, ha nem betegek, akkor túl virgoncak, a cseléd ügyetlen vagy felesel. Meg kell fognom a fakanalat: Árpád csak azt a csirkebecsináltat eszi, amit én készíték. A gyerekek lekváros derelyéért nyaggatnak, holnap el kell küldenem Mariskát a piacra. Szilvalekvár? Van-e még a spájbzan? És dió, méz, mandula? Aztán ahogy lassan a tetőkre ereszkedik az este, az én főfájásom is egyre erősebb. Pedig hátravan még a legkínzóbb kötelesség, kettesben kell maradnom Árpáddal. Be kell hunyom a szemem, és sülyednem egyre mélyebbre, mint a gonosz, elátkozott Inge az Andersen-mesében.

Nem szorítanak a cipellők, Júlia?

Szorítanak. Pedig ha kettesben vagyok Árpáddal, nincs is cipő rajtam. Mezítláb fizetek a derekyéért, a szilvalekvárért, a tetőért a fejem felett, a gyerekekért, a négy rózsabimbóért. Mi lett Petőfi-nével, a szegény kis özvegyel? Már nem súgnak össze, nem ciccegnék, nem mutogatnak rám idegenek a nyílt utcán. Zömök, barna asszony sötétbarna bársonyruhában, ha beteg a cselédje, maga jár a piacra. A professzor úrnak sem lehet oka panaszra. Semmi érdekes. Hát gondoltad volna?

Nincs is piros cipőm.

Utoljára 1847-ben, az első esküvőmön táncoltam.

(1864. dec. 11.)

A rózsabimbóim. Három kisfiú, egy leányka. Régen úgy hittem, a gyerekeimből viharadarakat nevelek. Attila nagy festő lesz, szelekkel ébred, szelekkel tér nyugovóra, és elutazik a tengerhez, hogy megörökítse a hullámokat, amit se Sándor, se én nem láttunk a saját szemünkkel. Aztán meg sem áll a hófödte Kárpátokig, és végül bebarangolja a nagy síkságokat, a szebbnél szebb folyóvölgyeket, a gazdag, népes és boldog városokat, ahova én nem jutottam el, tán még álmomban sem. A kis Árpád másféle. Ő talán arra rendeltetett, hogy a nemzet színházát igazgassa, hogy Shakespeare-rel, Schillerrel dobogtassa meg a magyar szíveket! És Zoltán, a legnagyobb! Akit a sors már fogantatása napján viharadárnak rendelt! Aki – meglehet – arra született, hogy apja művét beteljesítse. Hogy az ő háborgó lelkén szűrődjenek át a még meg nem írt versek! Segíts meg őt, Istenem! És a leánykám! Aki az Ilona nevet viseli, mint az a rózsává változott, halálra sanyargatott, szerencsétlen kisleány. Bár az én Iluskámra itt a földön találna a szerelem!

Négy szép fejecske az álomba dermedt gyerekszobákban.

Te nem félsz, édesanya, hogy az égbolt egyszer a fejünkre szakad?

Hogy egyszer elindulunk hazafelé a ködben, de többé nem találunk haza? Fogjuk egymás kezét, lázasan kapaszkodunk a másikba, aztán egy szélroham mégis szétválaszt minket. Sokszor a nemcsak szeleburdi Attila, én is erről álmodom. Hogy az elviselhetetlen szélzúgásban egyszer csak meghallom a férjem hangját. Lám, Juliskám, kettesként maradtunk.

Persze nem a szélvész, hanem más bajok fenyegetnek minket. Betegség, gyengeség. A tüdőbaj, a fehér halál. Nem lesz ideje a gyerekeknek kiflesni, felnőtté válni, elapad az élet bennük. Édesatyám nyugtatgat: nincs mitől félnem, a fehér halál csak a kínban fogant, szerencsétlen gyermekeket sorvasztja el. Ó, ha az én atyámuram tudna rólunk mindent!

Árpád szerint kutya baja az én Zoltánkámnak! Csak lusta, engedetlen, hálátlan, elfajzott gyermek. Egy kis köhécselés, egy kis gyengeség még nem a világ. Az a baja, hogy megmérgezted az álmaimmal, agyondédelgetted, és most láthatod, mi lett belőle... Ez a Zoltán a kötelet sem érdemli meg, amire felakasztják. Hálátlan, morgós. Kutya baja, *kutya baja*... az van neki. Beleharap a kézbe, mely enni ad, a kézbe, mely emberré próbálja nevelni.

Mikor először mesélte, hogy a fiam részegen fetreng a Kecskeméti utcában, nem hittem neki.

(1866. júl. 12.)

Szottyadt vagyok Árpád szerint. Gyorsabban vénülök, mint más asszonyok. Ráadásul egészen hasznavehetetlen vagyok. A leveseim ízetlenek, a combjaim vastagok, a lehelletem pedig undorító. Talán ki kéne a fogaimat húzatnom. Bezzeg a Belluska, akit ő rendszeresen látogat a Király utcában! Az ő fogai is rohadnak, de ő mentalevelet rágcsál. Mikor megkérdezem Árpádot, hogy ki ez a Belluska, és hogy mer hozzá hasonlítani, elcacagja magát.

Csak a gyerekek fel ne ébredjenek, mondom csitítón.

Ha Árpád felgerjed, és ha az ital is ösztökéli, nem lehet lecsitítani. Mondja, mondja, mondja a magáét megállás nélkül. Nemcsak büdös és szottyadt vagyok, hanem rossz anya is. Ha Árpádka vagy Attila rosszul szerepel az iskolában, engem nevez tökfeknek. Egy gondatlan, rossz anyának milyen gyerekei lehetnek? Árpád szerint én meg sem érdemlem őket.

Tényleg napról napra bágyadtabb vagyok, mintha a rossz szavak, ez a sok szemrehányás elszívna az életerőmet. Nem vagy te beteg, Juliskám?, kérdezgeti Aranyné. Soha nem kedvelt igazán, talán ő is azt hiszi, versek betegítenek meg. Vagy az eldobott fátyol, amiről immár nem beszél senki, de engem láthatatlanul mégis körbevesz – mint a lelkipurdalás vagy az a rossz szag, amit örökösen Árpád emleget. Lefátyolozva keresem fel Budán Mihájlovics doktort. Fel vagyok puffadva, fájdalmaim vannak, éjszaka nem tudok pihenni, zsibbad a lábam, zsibbad a karom, én már csak a sírba vágyom. Mihájlovics doktor keserűvizet és sok sétát ajánlgat. Lesütöm a szemem, és elmondom, nem a gyomrommal van a baj. Sötét alsószojnyákat kell hordanom, fekete hálóinget, hogy a férjem ne lássa, hogy... Hogy mit, hogy mit ne lásson, kérdezgeti Mihájlovics doktor mosolyogva. Nem jó az a túlzott szégyenlősség, nagysád, a házasságban... Németre váltok, és úgy mondom el, hogy állandóan vérzem, *da tritt eine Flüssigkeit aus... verstehen sie, nicht wahr?* Mihájlovics doktor lassan bólint. Mintha értené. De érti-e *igazán?* Komoly képpel nyomkodni kezdi a hasamat. Jobbra, balra, feljebb, lejjebb... *Erniedrigen mich nicht, Doktor!* Mihájlovics doktor az ujjait szagolgatja, és megfontoltan bólint. Ez a bánat betegsége, mondja halkan. Utazgatnia kéne, nagysád, sokat nevetni, világot látni. Többet örülni, többet mosolyogni.

Ugye, meg fogok halni? De mi lesz a kislányommal?

Mihájlovics levendulalabdacsokat és kamillateát ír fel, sok pihentető sétát javall, és egyetlen fillért nem fogad el.

Ügyeljen magára, pihenjen sokat, Horvátné. A könnyeimet törölgetve bólogatok. Hát persze, persze! Mi sem természetesebb.

Kérdezhetnék valamit, asszonyság, ha meg nem sértem? És meg sem várva, hogy bólintsak, azt tudakolja, nem én vagyok-e véletlenül Petőfi özvegye.

De, az vagyok, felelem csendesesen.

Úriember, ezért nem mondja ki nyíltan, hogy mi a véleménye. Talán azt gondolja, a bajomat megérdemlem.

(1868. aug.)

Ma egyetlen cipőt hoztam magammal a Hársfa utcából, egy kitaposott feketét. Ilyet hordanak Pesten a szegény, visszeres lábú német szakácsnék. Ám a szomszédok úgy bánnak velem itt a Zerge utcában, mint egy riheronggyal, egy piroscipőssel, aki éjjel-nappal táncolni szeretne.

Vagy az emberek neheztelését már csak képzelem?

Annyira fáj a hasam, hogy alig tudok kiegyenesedni, kifliformában összegörnyedve figyelem a kislányomat. Mért nem jössz velem bújócskázni, anya? Miért nem megyünk a Múzeumkertbe sétálni?

Nincs jó cipőm, felelem neki.

Ha szép cipőben, mosolyogva flangálnék az utcán, azt mondanák, kibújt a szög a zsákból. Júliának nem kellett a szolid, nyugodt polgári élet, nem kellett Horvát Árpád, álnok asszony ez, rosszféle. Most már csak atyjaura az egyetlen férfi, aki bízik benne.

(...)

Telnek a napok, de hiába várok Attilára, nem jön. Várom a kis Árpádot is, de ő sem mutatkozik. Az apjuk megígérte, hogy ha el merészelek költözni, a nevemet sem engedi kimondani a házában. A kisebb fiaim a közelébe sem jöhetnek a Zerge utcának. Zoltánkám persze hűséges, most is itt tesz-vesz mellettem – és persze hűséges marad mindaddig, míg a kocsmai adósságait fizetem. Ám hiába minden, estefelé ő is elmegy.

Ilyenkor marad a főfájás, a lassan ereszkedő sötétség és a csend.

A levendulalabdacsok a Hársfa utcában maradtak.

Árpád nem engedte elhozatni.

A vér, a vér, a vér. Annyi folyik belőlem, mintha egy csatatéren háborúznék. Aztán napokig semmi. Tera, a szakácsnőm mákfőzettel kínál. Átalszom a délelőttiöket, csendesen ringatózom a semmiben.

Atyám és sógorom egy kis hajókirándulásra invitál. Először nem értem világosan: talán el akarnak vinni Itáliába? Meg akarják mutatni a tengert? A sógorom, Gyulai Pál mosolyog: majd akkor tervez ilyen hosszú utat, ha jobban leszek. Leányfalura megyünk, mert édesapám ott szeretne egy kis birtokon berendezkedni.

Csudásan süt a nap, tombol a nyár, ugyan mire várjunk?

Kendőbe burkolózva didergek a hajón. Induláskor a jó Tera annyi mákfőzetet itatott meg velem, hogy ölbe visznek a kis vincellérházhoz. Mennyi virág! Micsoda eszeveszett tobzódás! A lugasban üldögelek, miközben megszégyeníti ez a földöntúli ragyogás.

Az urak boroznak, a nővérem tesz-vesz, én pedig az összes színt próbálom beszívni magamba! A pirosat, a kéket, a sárgát, a borszőlő hideg, mégis szenvedélyes ragyogását. Össze kéne szedned magad, Juliskám, paskolgatja jóatyám a karomat.

Nagy nótaszóval hajózunk vissza Pestre. A hajó orrában diákok jól beborozva Petőfi-verseket szavalnak. *A bánat egy nagy óceán, Itt van az ősz, itt van újra*, és másokat. Megadón bólogatok. Én egész életemben ezeknek a soroknak a rabja voltam.

Aztán megint a csend. Tera mákfőzete az ágyam mellett. A jó lélek most sokkal többet készített. Talán hogy ne legyek még sokáig a terhére.

Nem írok többet ebbe a titkos naplóba.

Mert nem lesz senki, hogy a lapokat kitépje.

Krónika két rossz hírű kalózról

Északi tenger fő-fő farkasa Félszemü István.
Jöjjön bármi hajó: brigg, karavella, ladik,
megcsáklyázza, amint balfele elhaladik.
Ám jobbról lavirozhatnak mellette sunyítván.

Délen a másik vad kapitány dúl: Félszemü István.
Küldi a tenger alá flották garmadait.
Nos, neki éppen a jobb szemhelyen ásit a lik,
így balról mind elmenekülhet a nyúlszívü hitvány.

„Fúzionálnunk kell!” – döntöttek a Zord Kikötőben
egy komor éjfelen a marcona névrokonok.
„Kétfele látva találhatnánk zsákmányra mi bőven!”

Most azután, ha becses életed és vagyonod,
két Félből lett Egyszemü Istvánt már a jövőben
jobb- s balról egyaránt messze kerülni fogod!

Ervin

Féltem, hogy Ervin Révfülöpre jön,
és nyáron majd hétszámra itt lóg.
Utálom minden hajszálat külön,
de egyben pláne ezt a taplót.

A rettegésem nem alaptalan:
láttam, hogy néz az apja villát.
Szép ház! A Balcsi épp alatta van,
az erkélyről Oslóig ellát.

Nekem viszont már tíz éve tart Révfülöp,
a strandján sülök, mint a rösztli.
A vízre nézek, s dühtől kékülök:
jön, és testét beléfürösztli?

Mit ér a sóhaj? Célra is török!
Írtam neki, hogy fusson innét.
Idén a tóban döglött hal pörög,
a moziban meg svájci filmhét.

„Nyugizz, haver! Ez csöppet sem nyomaszt,
úgysem fürdök. Visszünk le szörföt,
meg videón az összes Fantomast,
plusz Tobleronét és kólaszörpöt!”

Megírtam: kozmás lett a reggelink,
földrőlünk mert kitört a vulkán.
„Nem gond! Hozunk le sárkányt s Zeppelint –
felszállok, s lenézek a torkán!”

Bozótban fekszem. Csúzlím markolom.
Révfülöp kell? Nagy kaland? Jó!
Már nem félek. Ha itt az alkalom,
készülj, Fantomas! Vár a Rambó.

Eredet

Történetünk réges-régen játszódik, mikor a földet még óriások, törpék, manók és tündérek uralták. Meg persze beszélő állatok. Ember viszont egy szál sem élt még.

Ekkoriban – ha hiszitek, ha nem – ugyanúgy, mint manapság, voltak szürke hétköznapiak. Sőt, a legtöbb nap szürke hétköznapi volt. Nem mondom, néha akadt egy ünnep, vagy sportesemény, ami lázban tartotta a lényeket, de ilyen ünnepnapból kevés volt. Így nem meglepő, ha azt mondom, hogy történetünk első napja egy szokásos szürke hétköznapi volt. Legalábbis annak indult. De csak indult, mert a folytatás igazi ünnep lett két földlakó, egy törpe és egy óriás számára.

Ugyanis ez a két csodalény, bármily hihetetlen, egymásba szeretett. Az óriáslány igencsak szemrevaló teremtmény volt, nem csoda, hogy belehabarodott a törpe. Hogy az óriáslánynak mi tetszett a törpefiúban, az előttem is rejtély, de azt el kell mondani, hogy a fiú a törpék között igencsak fess, erős és bátor volt. És roppant magas is, három almát is egymásra kellett tenni, ha az akarták, hogy ne lásson át a felső alma teteje fölött. A legtöbb törpe egyébként alig volt magasabb, mint két alma. Csak a rend kedvéért leírom: óriásnőnk nagyjából öt méter magas volt, ami ilyen lányoknál átlagosnak számított.

Az ifjú szerelmespár eleinte nagyon boldog volt, de a mámoros első nap után jött a kijózanító másnap: rádöbbentek, hogy hatalmas méretkülönbség van kettejük között. És ebből bizony komoly problémák származhatnak. Gondolkodtak, mitévők legyenek.

A törpének jutott először eszébe egy lehetséges megoldás: a közelben lakik egy varázsló, az majd megnöveszti őt. Hamar el is mentek hozzá. Az jókora összeget elkért a varázslatért, méghozzá előre. Szerencsére az óriáslány jómódú családban élt, úgyhogy ki tudta fizetni a varázslót. Az elmormolt egy varázsigét, majd valami port hintett a törpére, hogy majd attól óriásra nő. De nem történt semmi, a fiú csak sokat tüsszögött, és sűrűn vakarta az orrát a por mellékhatásaként. De egy jottányit sem lett nagyobb. Hiába, a varázslók és efféle kuruzslók között már a régi időkben is sok volt a csaló. Hőseink átkozták a varázslót, de átkozták saját hiszékenységüket is. Szomorúan mentek haza, de úgy döntöttek, nem adják föl, valamit kitalálnak a méretkülönbség legyőzésére.

Ekkor az jutott eszükbe, hogy elmennek a tündérek fejedelméhez, ő nagyon bölcs tündér hírében áll, talán tud segíteni. Tudott is, legalábbis ő ezt állította, miután megkeresték hőseink a problémájukkal. Adott nekik egy berendezést, amibe ha valaki belenézett, mindent felnagyítva látott. Így, ha az óriáslány ezen a szemüvegen keresztül ránézett törpe párjára, óriásnak látta őt. Nagyon boldog volt az ifjú pár, alig győztek hálálkodni a tündérnek.

De sajnos nem tartott sokáig az örömük. Ugyanis a készülék valóban mindent felnagyított, de elég zavaró volt az lánynak törpeként élnie egy világban, ugyanis a saját fajtársait olyannyira nagyknak látta, hogy komolyan megijedt tőlük. Ekkor úgy döntöttek, inkább nem használják a szemüveget.

Viszont gondolkodtak tovább, mit tudnának tenni ügyük érdekében. Ismét jött az ötlet: meg kellene keresni a beszélő rókát, ő roppant ravasz állat hírében áll, talán tud segíteni rajtuk.

El is mentek hozzá. A róka nem jött zavarba, miután meghallgatta hőseinket. Azonnal előállt a megoldással: felajánlotta az óriásnak és kedvesének féltett kincsét, az ő szemüvege mindent

lekicsinyített. A törpe nézze ezen keresztül szerelmét, és máris kisebbnek fogja látni őt. A lány meg a fiú megörültek, de ismét gyorsan elszállt jókedvük. Hasonló probléma merült föl, mint legutóbb, a készülék nemcsak az óriásnőt, hanem minden mást is lekicsinyített: saját fajtársait már nem is látta a törpe, és ezért mindenkinek nekiment. De a lány attól is félt, hogy kedvese a szemüvegen keresztül egyszer belenéz egy mély szakadékba, ám azt is kisebbnek fogja látni, és belezuhan. Ezért ezt az ajándékot sem használták tovább.

És egyre jobban kezdtek kétségbeesni, mert semmilyen ötletük nem vált be.

Végül még egy gondolatuk volt. A messze távolban lakik egy bölcs, aki állítólag minden problémán tud segíteni, őt még érdemes volna felkeresni.

De ez nem volt olyan egyszerű, mint az első három eset, most alaposan fel kellett készülniük az útra, hogy étel is legyen elég, másban se szenvedjenek hiányt a hosszú úton. Az óriáslány nem bánta, hogy neki kell cipekednie. Főleg, hogy kedvese, az ő méretéhez képest olyan kevés holmit vitt, hogy azt meg sem érezte.

Hosszas gyaloglás után értek el a bölcshez. Mikor bekopogtak, kicsit féltek, hogy az nem nyit majd ajtót. De tévedtek, sőt a bölcs egészen barátságosnak és előzékenynek mutatkozott. Miután elmondták a problémájukat, így felelt:

- Nem értem.
- Mit nem ért? – kérdezett vissza a törpe és az óriás.
- Azt, hogy mi a problémátok.
- Hát... hogy én törpe vagyok, a kedvesem meg óriás.
- De ez miért probléma?

Hőseink egymásra néztek, és hirtelen nem tudtak mit mondani.

- Szeretitek egymást tiszta szívvel?

- Igen! – mondták mindketten.

- Akkor nincs probléma. A felmerülő gondokat toleranciával és humorral kezelni tudjátok.

Vagy talán féltek a pletykázkodástól? Hogy mit gondolnak a hátatok mögött?

- Nem, egyáltalán nem félünk ilyesmitől.

– A méretbeli különbségetek miatt ti egy rendkívül különleges szerelmespár vagytok! Erre legyetek büszkék, ne pedig problémát keressetek ott, ahol nincs.

Az óriás és kedvese érezte, hogy igaza van a bölcsnek.

Amaz pedig így zárta a beszélgetést:

- Most pedig menjetek haza, és szeressétek egymást életetek végéig.

Szerelmespárunk így is tett. Ugyan egyáltalán nem azt kapták a bölcstől, amit vártak, de mégis nagyon boldogok voltak. Tényleg megszűnt a problémájuk.

Nem sokkal ezután pedig gyerekük született, úgy, ahogy az már szerelmespároknál lenni szokott. Aztán később még több, nem is kevés, több mint egy tucat! A gyerekek mérete se nem törpe, se nem óriás nem volt: az alacsonyabbak alig másfél méteresre nőttek, a legmagasabbak viszont a két métert is elérték. Természetesen csak azután, miután felnőttek. Ezek a gyerekek egy az új faj egyedei lettek, örökölték az óriás bátorságát és a törpe eszét. Később szaporodni kezdtek, és uralmuk alá hajtották a földet. A mi nyelvünkön az ember nevet viselik.

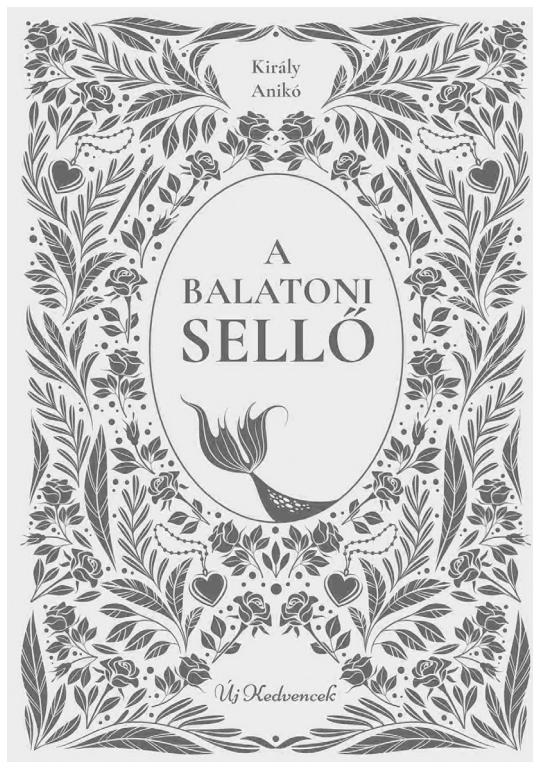

„Ennyire egyszerű az egész”

A Manó Könyvek Új Kedvencek sorozatában már megszokhattuk, hogy az egyes regényekben a jelenbeli események keverednek a múlttal, vagyis inkább kapcsolatban állnak egymással, akár Ruff Orsolya *Volt egy ház* vagy Maros Edit *Szívemben titokban* című művében, hogy csak kettőt emeljek ki. Ezzel szemben Király Anikó ifjúsági regénye, *A balatoni sellő* kilóg a sorból, ugyanis a vegyes szál helyett a teljes cselekmény a múltban játszódik, és ezt a „játszódik” szót egyből ki is ragadnám, mivel valóban igen játékos a történet.

A grófi Kassay család a férj játékszenvedélye miatt anyagi gondokkal küzd, amire idősebbik lányuktól várják a megoldást, mégpedig – egy 19. századi nemesi családhoz illően – előnyös férjhezmenetel formájában. A budapesti villájukat már nem bírják fenntartani, ezért ideiglenesen a nagyszülők egykori balatonfüredi házába, a Rózsalakba költöznek, ott várják az Anna-bált, ahol Aliz bizonyára kifog egy kapós jelöltet. És hogyha már „kifogásról” és „kapásról” van szó, a kisebbik lány, Szofi sem unatkozik, hiszen felroppennek a pletykák egy, a Balatonban élő sellőről. A helyi mindenestől, a Csütörtöki Csuka persze nem a legmegbízhatóbb hírforrás, mégis mindenkit felpezsdít a sellő esetleges létezése és az általa elkövetett garázdaságok – mert itt bizony

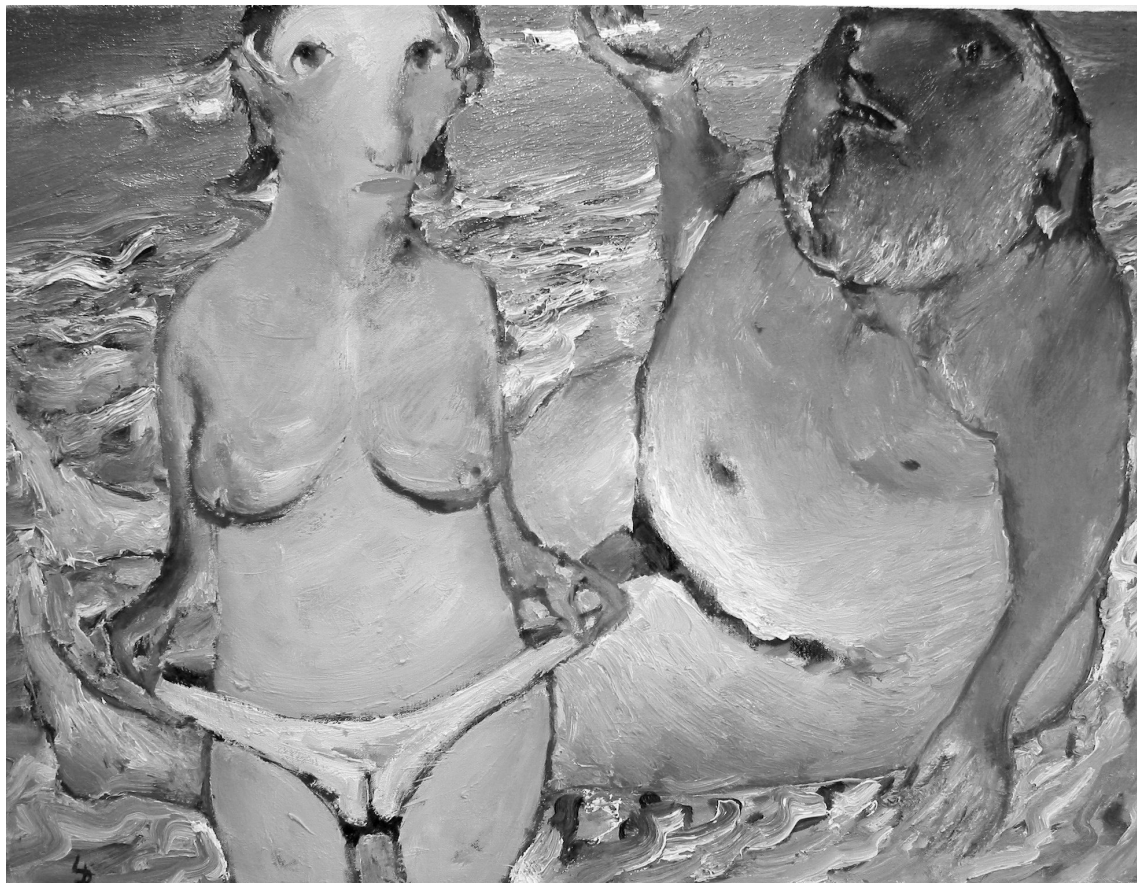
egy garázda sellőről van szó, aki csónakokat borogat fel, és rettegésben tartja az embereket. Szofi persze mindent megtesz, hogy egy pillantást vethessen a sellőre, és lerajzolhassa, és ennek során veszélyes és mókás kalandokba keveredik, szert tesz egy barátira, találkozik egy híres emberrel (na, kinek volt nyaralója Füreden?), és ha akaratlanul is, de belegabalyodnak az évszázad büntettébe. Persze, hogy éhen se maradjon az olvasó, akad még itt további Csuka (nem kizárólag csütörtöki), Kuglóf és alföldi gulyás is, mindez megfűszerezve egy kis cirkusszal és muzsikaszóval, hogy tökéletes legyen a kompozíció. A végeredmény pedig egy rendkívül izgalmas, olykor szerelmes, varázslatosan mesei történet, amely közben beleshetünk egy grófi család mindennapjaiba, és megtudhatjuk, miféle elvárásokat is varrtak egy leánygyermek nyakába a habos-piperkőc ruhák mellett, amelyekben még fára mászni sem lehetett rendesen. Ebben segítségünkre van a két, teljesen ellentétes nőalak, Szofi és Aliz. Különbözőségük nemcsak a korukban, hanem mind a viselkedésükben, mind a külsejükben megmutatkozik: míg egyikük „lá-

Manó Könyvek, 2023

nyos” és beletörődő, akitől elvárnak mindent, addig a másik „fiús” és szabad, akitől nem várnak el semmit – amit mégis, azt sem teljesíti –, ezzel is bemutatva és lázadva a kor sztereotípiái ellen. De mindketten, és a mellettük felbukkanó többi karakter is igazi egyéniségek, tőlük válik ennyire játékosá és szórakoztatóvá ez a nyomozásba forduló „nyaralás”.

A történetek fő mozgatórugója, a grófi család és barátaik mellett, az Anna-bál szépének egy évre felajánlott díj, a csodálatos gyémánt, a Balaton Jégszíve, amely az igaz szerelem megtalálását ígéri az arra érdemesnek – és persze senkit sem hagy hidegen. (Olvasás közben rá is kerestem, valóban létezik-e, annyira hihetően lett elmesélve.) A regény végére pedig ezzel kapcsolatban is fény derül sok mindenre, amiket aztán tanulságként is levonhatunk. Ahogy a szerző fogalmazta: „A történeteknek, legyenek azok kitaláltak vagy valódiak, hatalmas erejük van, hatásukra képesek legyűrni minden elénk gördülő akadályt, és ha ezzel tisztában vagyunk, akkor csiribí-csiribá, varázsolunk. Ennyire egyszerű az egész.”

Holiday II. (2002; olaj, vászon; 60×80 cm; Völgyi Miklós és Skonda Mária gyűjteménye)

„mi itt születünk, mi itt akarunk élni, ide akarunk visszajönni”

A németországi kitelepítésből hazatért magyarországi németek motivációi¹

A magyar kormány 1946 januárja és 1948 júniusa között a kollektív bűnösség elve alapján mintegy 200 ezer német nemzetiségű magyar állampolgárt telepített ki Németországba.² Eredeti elképzelését – a németek túlnyomó többségének kitelepítését – a nagyhatalmak ellenállása miatt nem tudta végrehajtani. Az amerikai katonai hatóság 1946 júniusában előbb különböző okokra hivatkozva felfüggesztette, majd minden lehetséges eszközzel lassította, s 1947 őszétől megtagadta a magyarországi kitelepítő szerelvények fogadását. Ezért a magyar kormány ezt követően már csak a szovjet katonai hatósággal kötött, átmeneti időre és limitált létszámra (50 ezer személy) vonatkozó megállapodás értelmében folytathatta a németek kitelepítését. 1948 júniusára ez a korlátozott lehetőség is megszűnt.

A magyar kormánynak ekkor szembe kellett néznie a félbemaradt folyamat összes gazdasági, politikai és társadalmi hatásával. A kitelepítések lezárulása után Magyarországon mintegy 230

ezer német nemzetiségű személy tartózkodott. Közülük különösen súlyos volt annak a 110 ezernek a helyzete, akiket még 1947 őszén jelöltek ki kitelepítésre. Ők vagyontól és politikai jogaitól megfosztva, nagyrészt más családokkal összeköltöztetve, teljes egzisztenciális kiszolgáltatottságban éltek. Ugyancsak sajátos helyzetben voltak azok, akiket kitelepítettek ugyan, de hosszabb-rövidebb németországi tartózkodás után visszatértek Magyarországra.

A jelenség elsősorban a magyarországi németek integráltságára, a régió többi országához viszonyítva a többségi társadalommal való kevésbé konfliktusos együttélésére világít rá. A kitelepítést követően visszaszököttek, visszatérők száma legalább 8–10 ezer, a kitelepítettek mintegy 5–6%-a lehetett. A visszatérők túlnyomó többsége illegálisan tért vissza Magyarországra, kisebb részük hivatalos utakat keresve-találva, vagy éppen a joghézagokat kijátszva eszközölte ki a hazajutást, s voltak, akik az 1950-ben meghirdetett amnesztiával éltek.

1 A téma monografikus feldolgozását lásd Tóth Ágnes: *Hazatértek. A németországi kitelepítésből visszatért magyarországi németek megpróbáltatásainak emlékezete*. Budapest, Gondolat, 2008. Az alábbiakban támaszkodom korábbi monográfiám megállapításaira.

A kényszermigrációnak a közösség emlékezetében való feldolgozottságához kapcsolódóan lásd még Ritter György: *Német és magyar kényszermigrációs sors a második világháború utáni Magyarországon*. Budapest, Napkút, 2018.

2 A magyarországi németek kitelepítéséről lásd: Tóth Ágnes: *Telepítések Magyarországon 1945–1948 között. A németek kitelepítése, a belső népmozgások és a szlovák–magyar lakosságcseré összefüggései*. Kecskemét, BKMÖL, 1993, Gonda Gábor: *Kitaszítva. Kényszermigráció, nemzetiségpolitika és földreform a németek által lakott Dél- és Nyugat-dunántúli településeken*. Pécs, Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola – Kronosz Kiadó/Seria Historiae Dioecesis Quinqueecclesiensis, XI./2014.; Marchut Réka: *Töréspontok. A Budapest környéki németek második világháborút követő felelősségre vonása és annak előzményei*. Budapest – Budaörs, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont – Magyar Történelmi Társulat – Budaörsi Passió Egyesület.

Miután a minisztertanács elfogadta a 1970/1946. ME számú rendeletet,³ amely kimondta, hogy a Németországba áttelepítettek az ország elhagyásának napján elvesztik magyar állampolgárságukat, a visszaszökött németek idegen – német – állampolgárként, illegális határátlépőként érkeztek vissza az országba. A nyugati határ menti megyék rendőrkapitányságainak politikai osztályai jelentéseikben már 1946 nyarán a terület közrendjét és közbiztonságát veszélyeztetőként említik a visszaszökötteket.⁴ Nyilvánvaló tehát, hogy a visszaszökések szinte azonnal, a kitelepítettek néhány hetes vagy egy-két hónapos németországi tartózkodását követően megkezdődtek. Nem egyenletes intenzitású jelenségről van szó, 1946–1950 között sok tényező együtthatójaként bizonyos időszakokban erősödött, bizonyosakban pedig csökkent a kitelepítettek visszatérési törekvése. Alapvetően befolyásolta ezt a kitelepítettek tényleges száma, németországi elhelyezési körülményeik, integrációs lehetőségeik, valamint Magyarországon maradásuk esélyei. A belügyi hatóságok a visszaszököttek számát általában nagyobb arányúnak tüntették fel a valóságosnál. Ezzel a cselekmény társadalmi veszélyességét, súlyát – magyarellenes propagandát fejtenek ki, lopnak, elveszik a helyiektől a munkalehetőséget – hangsúlyozták, amit a jelentős rendőri erőkkel végrehajtott razziák sok esetben nem igazoltak. Ezeknek az akcióknak az eredménytelenségét befolyásolta az is, hogy a visszaszökötteket az adott település lakói, közigazgatási alkalmazottai figyelmeztették a veszélyre, büjtették őket. A visszatérők elrejtőztek, azaz nem minden esetben tértek vissza korábbi lakóhelyükre. Általában olyan helyre mentek, ahol számíthattak ismerőseik, rokonaik segítségére. Más esetekben a lakott helyeket kerülve, pusztákon vállaltak munkát, vagy éppen a tömegben jobban megőrizhető

anonimitást kihasználva nagy iparvállalatoknál, bányákban helyezkedtek el.

1947 tavaszától figyelhető meg a visszaszököttekkel szembeni összehangolt államhatalmi föllépés: a határellenőrzést megszigorították, a sajtóban kriminalizálták őket, rendszeresen razziákat tartottak, és az elfogottakat letartóztatták.⁵ Ugyanakkor a magyar kormány a kitelepítések felfüggesztésének – 1946. november – 1947. augusztus – ideje alatt a visszaszököttként illegálisan az országban tartózkodó németek kitoloncolását nem, vagy csak részben tudta végrehajtani. Toloncolási egyezmény hiányában a magyar belügyi szervek önkényesen utasították ki őket Ausztria területére. Ezt az osztrák hatóságok, miután ők sem tudták tovább küldeni őket, igyekeztek megakadályozni. A kitelepítések 1947 őszi újraindulását követően annak érdekében, hogy minél rövidebb időn belül minél nagyobb számú visszaszökött kitoloncolására kerülhessen sor, ismét megszáporodtak a razziák.⁶ A német kisebbség lassú társadalmi integrációja 1949 őszén a szabad lak- és munkahelyválasztás lehetőségével kezdődött meg. A magyar kormány, annak ellenére, hogy a német kisebbség tagjai választói jogukat csak 1953-ban kapták vissza, már 1950-ben (84/1950. MT rendelet) deklarálta állampolgári jogegyenlőségüket. Ezek az intézkedések – felemás voltuk ellenére – a visszatérni szándékozókban reményt keltettek.

Kijózanítóan hatott azonban a magyar belügyi szervek eljárás módja. A legálisan visszatérők kérvényeit nem bírálták el, az illegális határátlépés miatt elfogottak pedig a korábbiaknál súlyosabb büntetést kaptak.⁷

A politikai hatalomnak a visszaszököttekkel szembeni eljárásában, hasonlóan a kitelepítéshez, kettősség figyelhető meg. Az érintettekkel szembeni szigorú föllépést nyilvánosan, jogi keretek között nem vállalta föl, inkább a diszkrimináció leplezett formáit alkalmazta. Külö-

3 Magyar Közlöny, 1946. 158. sz. 1.

4 *Dokumentumok a magyarországi németek történetéhez 1944–1953 / Quellen zur Geschichte der Deutschen in Ungarn 1944–1953.* A dokumentumokat válogatta és a bevezető tanulmányt írta: Tóth Ágnes. Budapest, Argumentum, 2018., 248. dokumentum.

5 Ehhez kapcsolódóan lásd *Dokumentumok a magyarországi németek történetéhez...*, 255., 264., 270., 286., 289., 291., 298. és 302. dokumentumokat.

6 *Dokumentumok a magyarországi németek történetéhez...*, 304. és 329. dokumentumok.

7 Tóth: *Hazatértek...*, 58–61.

nösen így volt ez 1950 márciusát, az amnesztia-rendelet kiadását követően.

A 2000-es évek elején 46 olyan személlyel készítettünk életútinterjút, akiket kitelepítettek, de hosszabb-rövidebb németországi tartózkodás után illegálisan visszaszöktek, vagy az 1950. évi amnesztia lehetőségével élve legálisan tértek vissza Magyarországra.⁸ A visszaemlékezők Magyarországról való kitelepítésük, illetve kezdeti németországi integrációjuk eseményeit, visszatérésüket, valamint életük reintegrációs lépéseit az azonosságok és különbözőségek metszéspontjaiban helyezték el, és döntéseiket is e tényezők együttese felől értelmezték. Az élettörténeti elbeszélésekben a vonzások és tasztítások más-más módon, és különböző mértékben vannak jelen, a személy értelmezésének függvényében. A különböző életszituációkban az egyes tényezők szerepének megítélése általában differenciált. A megkérdezettek számára Magyarországról való kitelepítésük teljes egzisztenciális összeomlást jelentett. A kollektív bűnösség jogi, politikai síkon való megnyilvánulásait a visszaemlékezők mégsem a teljes megkérdőjelezettséggel azonosították, nem mosták össze társadalmi elfogadottságukkal, és azzal sem, hogy ők maguk miként értelmezik a magyarországi társadalmon belüli helyüket, szerepüket. Mint ahogyan németországi beilleszkedésük tekintetében is elismerték azokat az erőfeszítéseket, amelyeket a „másik fél” tett érdekükben, ez azonban még nem jelentett számukra társadalmi, kulturális azonosulást. A különböző tényezőknek a döntésükben játszott szerepét nem valamely külső objektív körülmény, mérce alapján állapították meg. Azt kizárólag az adott személy határozta meg, fon-

tosságát, jelentőségét az ő életükre gyakorolt hatása döntötte el.

Így a külső szemlélő számára sokszor jelentéktelennek tűnő momentumok döntő jelentőségűvé váltak, míg jelentősnek látszókat az adott személy a döntések során figyelmen kívül hagyott.

A kitelepítettek addigi életüket egy nemzetiileg zárt – többségében svábok lakta – településen, társadalmilag hierarchikus közösségben éltek. Sokuk soha, vagy csak igen ritkán, hagyta el azt a települést, ahol élt. A kitelepítés, az egzisztenciális összeomlás mellett, a személyes biztonságnak – amit a társadalmi hierarchiában elfoglalt hely, a kulturális és személyes kötődések hálója együttesen jelentett – az elvesztését is magával hozta. A kitelepítés kényszere révén egyik napról a másikra el kellett hagyniuk azt a világot, amelynek ismerték határait, a benne élők együttműködésének szabályait. Részben vagy egészben elveszett az a tudás, amely folyamatos változásában hagyományozódott generációról generációra. A közösség szétszakítása révén megszűnt, vagy jelentősen csökkent a kollektív tudás értéke, mert megszűnt az a közeg, ahol ez a tudás funkcionálitással bírt. Nem véletlen, hogy a visszaemlékezésekben a teljes kiszolgáltatottságot nem az éhezés, a rossz elhelyezési körülmények, vagy a befogadókval való konfliktusok jelentették, hanem az, ha a szűk családon kívül más falubelije, ismerősei nem marad(hat)tak azon a településen, ahol elhelyezték őket. A kaotikus, állandó változásban lévő viszonyok között is megtalálták a lehetőségét annak, hogy tartsák a kapcsolatot a közösség nemcsak Németország különböző megszállási övezeteibe kitelepített, de Magyarországon maradt tagjaival

8 Az interjúk kérdései a következő hét kérdéscsoporthoz kapcsolódtak: identitás, integráció, háború, kitelepítés, németországi tartózkodás, visszaszökés, a magyarországi reintegráció állomásai. Ezek azonban egymástól mereven nem elválaszthatók, sőt szoros összefüggésben vannak egymással. Bár az interjúk – mint ahogyan az a fentiekben is kiténik – irányítottak voltak, az interjúkészítő feladata az volt, hogy a téma meghatározásával, illetve a kutatás céljainak rövid összefoglalásával orientálja, illetve elindítsa a beszélgetést. Ezt követően az interjúalanyra bíztuk, hogy a téma kapcsán miről, milyen sorrendben beszél. Nem ragaszkodtunk ahhoz, hogy minden általunk megfogalmazott kérdésre választ kapjunk. Már csak azért sem, mert a kérdések egy része – a gyerekkorúak esetében az SS-sorozásra, vagy Volksbundhoz kapcsolódó személyes viszonyra, a malenkij robotra vonatkozóan – irrelevánsnak tekinthető. Az interjúk két részből, egy elbeszélő – ez az interjú fő része – és egy reflexiós fázisból állnak, amelyben a visszaemlékező azt mondta el, hogyan tekint ma saját korábbi helyzetére, cselekedeteire, érzelmeire. Ezt azonban szintén nem értelmeztük mereven, az adott személy sok esetben maga is kitért arra, hogy a fölvetett kérdéssel, eseménnyel kapcsolatban mi az ő véleménye, megítélése. Így az elbeszélő és reflektáló részek egymásba fonódnak, egymástól nem elválaszthatók.

is. Találkozásaik s a hírek révén e kollektív tudás ismét aktivizálódott, és segített a döntések meghozatalában.⁹

A visszaemlékezők a Magyarországra való visszatérésre vonatkozó döntésüket különböző hosszúságú németországi tartózkodás után hozták meg. A visszaemlékezők többsége, 28 személy egy éven belül visszatért, közülük 17-en hat hónapot sem töltöttek Németországban. A két évnél hosszabb időt Németországban eltöltő hét személy közül négyen az 1950. évi amnesztiarendelet megjelenését követően hivatalos engedélyek birtokában tértek vissza, a másik három megkérdezett is fő okként családegyesítésre hivatkozva – közben szovjet hadifogságból, vagy malenkij robotról hazatért a férj, illetve az anya vagy az apa – tért vissza.

Arra vonatkozóan, hogy miért tértek vissza Magyarországra, 11 különböző okot, indokot jelölnek meg, az elbeszélésekben összesen 84 választ fogalmaznak meg. Három személy nem indokolja döntését.

A Magyarországra való visszatérés okai, indokai:

A hazajövetel oka, indoka	Hány személy nevezte meg a hazajövetel okaként
Honvág, ragaszkodás a szülőföldhöz, a magyarországi jobb életkörülmények	22
Családegyesítés, hivatalos módon	3
Családegyesítés	13
Betegség miatt	1
Nem voltunk bűnösök	3
Idegenség érzés, úgy érezte, nem tud ott megszokni, nem érezte jól magát	8
Aki hazajött, az itthon meg tudott maradni, ez erősítette	5
Az itthon maradtak biztatták	5
A rossz életkörülmények, különösen az élelemhiány	16
Ércbányában kellett volna dolgozni	7
A helyiekkel való rossz viszony	1

Mint látható, a visszatérés motivációjaként megjelölt okok között vannak teljesen konkrét meghatározások és általánosabb, tartalmilag nehezebben definiálhatók is, mint például a honvág vagy az idegenségérzet. Az elbeszélők által használt megnevezéseket változatlanul hagytuk. A visszaemlékezők közül 16 személy csak egy indokot, 18 személy kettőt, öt személy hármat, három személy négyet, egy személy pedig öt különböző indokot említett. Az elbeszélők az egyes okokat sokszor nem különböztették meg élesen, inkább egymást erősítő funkciójuk van. Azok, akik több okot jelöltek meg visszatérésük motivációjaként, az egyes okok között direkt módon nem állítottak föl prioritásokat, de ezekben az esetekben is az elbeszélések fölépítése utal arra. Bár a többféle okot megjelölők általában először a konkrétakat sorolták, ez azonban nem jelent egyben fontossági sorrendet is. Inkább arról van szó, hogy az elvontabb motivációkat – mint idegenségérzet, honvág vagy hazaszeretet – alátámasztották a konkrétumokkal.

„Elfogyott az a kis hazai, élelmiszerjegyek voltak, de nem sok ennivaló volt. És akkor az emberek úgy gondolkodtak, hogy meg kellene próbálni, hátha vissza tudunk szökni. Elment az egyik, a másik, és akkor ezt így mondogatták: »Jaj, ezek elmentek, azok elmentek.« Mi tizenegy hónapig voltunk kint, az utolsók között jöhettünk. Azon a részen nem is maradtak, nagynyárádiak biztos nem, más faluból talán igen, de Nagynyárádról ott nem maradt senki.

... nagyon akartak már hazajönni, a nagyapám mindig éhes volt. ... először is hazaszeretet, mert ez volt az ő hazájuk. El tudja képzelni, ha egy nemzetség itt él kétszáz évig, és egyszer csak elviszik azért, mert az a bűne, hogy esetleg német származása van. Tehát ők már nem érezték azt, hogy Németországhoz tartozunk. Mi ide tartoztunk! ... édesapám az nem érezte

⁹ „Nagyon rossz élmény volt ez nekünk, mondjuk nekem nem annyira, mert én már a frontot megjártam, de akik mentek, s akik addig sehol sem voltak, csak Lippón, máshol nem is voltak, azoknak nagyon rossz volt. Nem úgy volt, mint ma, hogy vándorol a nép, nagymamám már hatvanéves volt, és nem volt még Pécsen sem. Nem kerültünk oda.” – 1925. F. 5:2. (A személyekre az interjúalany születési évével, nemével, az interjú adattárbeli sorszámaival utalunk. A kettőspont utáni szám azt az oldalszámot jelzi, amelyen az idézett szövegrész az interjú leírt változatában található.) „Az anyám szülei már 1944-ben kivándoroltak, ők az NSZK-ban voltak. A nagymama nemegyszer ájtott, hozott tejfölt meg vaját, meg túrót és mindenfélét.” – 1937. N. 47:3.

jól magát ott kint, mert ő mindenáron vissza akart jönni.”¹⁰

A vonzás-taszítás elemeinek sorolása ugyan párhuzamosan történik, de minden elbeszélő másként alkotta meg ezek sorrendjét, váltakozását. Míg a fentebbi elbeszélő a taszítás (éhség, rossz körülmények) és vonzás (a másoknak sikerült tapasztalata, nekünk is sikerülhet), vonzás (a szülőföldre ragaszkodás) és a taszítás (az idegenségérzet ott kint) sémáját alkalmazta, addig az alábbi a vonzás (a húga a vőlegénye miatt haza akart jönni) – taszítás (az idegenségérzet) – taszítás (bányába kellett dolgozni) – vonzás (magyarhű voltam, nem vagyok bűnös, nem fogadom el ezt a megbélyegzettséget) sémája alapján építette fel elbeszélését.

„A húgom mindenáron haza akart jönni [mert hazajött a vőlegénye a fogságból], hát én majd hazakisérem, de azt megvárom, míg ezt a gabonát elcsépeljük, mire ez száraz helyre kerül. Nem akartam a családot... ennyi ideig ott voltam, hát ezt végig akartam csinálni, és ők aztán beleegyeztek, igaz, nem volt mit beleegyezni, nem tudtak visszatartani. ...Nézzé, én nem tudtam beilleszkedni, nekem mind a hét generációm itt született, én nem tudtam megbékülni, és akik a keleti zónába kerültek, azok meg pláne, ott meg nem volt semmi ételmyszer, bányába kellett nekik dolgozni éhbérért. Nem bírták az emberek, nem bírták. Azt mondták: »Mit vétettem, én mindig magyarhű ember voltam, és nekem itt kell rostokolni a náciizmus mellett?«”¹¹

A családgyesítés a visszatérés konkrét motivációi között abszolút prioritással bírt. Magát a családgyesítés fogalmát maguk a visszaemlékezők is különböző módon használták.

Természetesen mindenekelőtt a szűk család ismételt egyesítése merült fel. Két esetben a család gyermek tagjai a nagyszülőkkel kerültek kitelepítésre, mert a szülők ennek időpontjában munkaszolgálaton, illetve fogságban voltak. Míg az egyik család esetében a szülők közel azonos időpontban eredeti lakóhelyükre térhettek vissza, addig a másik esetben az anya Drezda mellé került, az apa pedig Magyarországra. A nő a Vöröskereszt segítségével először a gyereket kereste meg, akit a nagyszülőkkel a szovjet megszállási övezetbe telepítettek, miután a férje nem akarta követni őket, kéri a családgyesítést, és férje családjával – szülei, testvére – együtt tértek haza.¹²

Két esetben a férj követni akarta kitelepített családját. Mindkét eset az '50-es évek elején történt, a családfenntartó fogságból, illetve munkaszolgálatból tért haza, s Magyarországon a munkaerőhiányra hivatkozva nem kaptak kiutazási engedélyt. A gyerekeket egyedül nevelő, ekkor már több éve Németország szovjet megszállási övezetében élő feleség a berlini konzulátuson csak több mint két év elteltével kapta meg a hazatelepítési engedélyt.¹³

A leggyakoribb az volt, amikor a férj fogságának idején a nőt a gyerekekkel együtt kitelepítették. Ezekben az esetekben a nő többnyire együtt maradt vagy saját szüleivel, vagy férjének családjával. A családfenntartó férj Magyarországra való visszatérése után indult vissza a nő a gyerekekkel. Egyikük, akinek férje semmilyen körülmények között nem akart utánuk menni, hároméves kislányával és a hetvenéves nagyanyjával szökött vissza. Férje szülei már néhány hónappal korábban visszaszöktek, míg saját szülei kint maradtak Németországban.

10 1936. N: 36:2,6–7.

11 1924. F. 13:6–7,11.

12 „Édesanyámat Ukrajnából küldték Kelet-Németországba, Drezdába. Drezdában lágerbe kerültek, megtudták, hogy magyarok, magyar svábok kerültek Nyugat-Németországba. A Vöröskereszten keresztül megérdeklődte, hogy mi kint vagyunk-e. Megkapta a jelzést, hogy itt és itt vagyunk, oda jött hozzám, egy-két hónapot ott voltunk még, akkor közben jött édesapám, hogy menjünk haza, és hazajöttünk. Szerencsére úgy jött egy szerelvénnyel, egy transzporttal, hogy haza tudtunk jutni.” – 1936. F. 14:8.

13 „Édesapám, ha jól emlékszek, most nem vagyok biztos benne, ötven-, vagy ötvenegyben jött haza Oroszországból, nem a fogságból, munkaszolgálatból. Ő nem tudta, hogy mi kint vagyunk, hogy ki vagyunk telepítve. Mert ha azt tudta volna, hogy mi nem vagyunk itthon, hanem elvittek bennünket Németbe, akkor mondta volna, hogy a németekkel megy, azokkal, akikkel együtt volt munkaszolgálaton. Azt hiszem, ötvenegyben vagy ötvenkettőben, mindegy, haza akartunk jönni, vagy hogy ő jöjjön ki. Őt nem engedték ki, minket nem engedtek haza. A házukban más lakott, az én apám nem jöhetett vissza a saját házába, a rokonoknál lakott addig, míg minket 1954-ben végre hazaengedtek.” – 1937. F. 26:3.

Szorongott, félt az úttól. Az itthon lévők azt üzenték neki, hogy „az út csak addig nehéz, amíg az ember csinálja, utána már elfelejti”.¹⁴

Nem a klasszikus értelemben vett családgyesítés, de többen hivatkoztak arra, hogy vőlegényük, későbbi férjük maradt vagy tért vissza Magyarországra, és őmiatta szánták rá magukat a visszatérésre. Másokat tragédiák – apja meghalt kint, s közben bátyja fogságból hazatért, vagy anyja és saját súlyos betegsége – és az a tudat, hogy az „összes rokonok itthon voltak”, készteti arra, hogy megkíséreljék a hazatérést. Előfordult az is, hogy mire visszaszöktek, addigra a család másik részét telepítették ki, azokat, akik miatt vállalták az utat.

„Nem akartunk mi ott maradni semmi körülmények között, mert szét voltunk szakítva a családtól, a gyökerektől, mindentől. Eljövünk haza, és kész! ...Nem akart a családom szétszakadni. Magyarul mondvá: itt volt mindenki, úgy az apámnak a testvérei, mint az anyámnak a testvére, meg még az édesanyja is, tehát az öreganyám, az anyai öreganyám, ő Villányban élt. Nem akartunk szétszakadni, mi együtt akartunk lenni. És pont ez motivált bennünket, ezért jöttünk vissza. Ahogy elindultunk visszafelé, őket közben egy másik vonattal elvitték, és pont elkerültük egymást. Magyarul mondvá, az egyesítés, ez motivált, ez volt a mi fejünkben. Nem akartunk ott kint – hogyan mondjam – idegen környezetben, testvérek, rokonok nélkül élni, valahogy az ember olyan, mint az ágrólszakadt. Mi itt Magyarországon csak voltunk már, azt mondtuk, mi itt születünk, mi itt akarunk élni, ide akarunk visszajönni. Körülbelül nyolc hónapig voltunk így távol, és a többi időt itt töltöttük mind. Mit kerestem volna ott? Azért jöttünk vissza, hogy együtt legyen a családuk. Szét voltunk szakítva, és közben kitelepítették őket a másik transzporttal...”¹⁵

A honvágy, a szülőföldhöz való ragaszkodás és a németországi körülmények között

szünni nem akaró idegenség érzése szorosan összekapcsolódtak. Tulajdonképpen ugyanannak az érzésnek a más-más szempontú megfogalmazásáról van szó. A szülőföldhöz való jog a visszaemlékezők értelmezésében olyan evidencia, amelyet senkinek, egyetlen államnak sincs joga megkérdőjelezni. Mindezt nagyon egyszerűen, magától értetődően, valami olyan tényként említi, amely nem szorul magyarázatra. Az érvelés érzelmi telítettségű, azok a konkrétumok, amelyeket a hazavágyódás elemeiként – „itt legalább van ennivaló, és nem éhezünk” – említenek, inkább csak a megfogalmazhatatlan alátámasztására szolgálnak, semmint annak tartalmi meghatározására. A lényeg nem közelíthető meg a racionális életszervezés felől, hiszen annak minimális feltételei Németországban is adóttak voltak. A személyiség, az emberi lélek működése az, ami magyarázattal szolgál a Budakeszi úti gesztenyefák, a soroksári Rózsa utcai ház és környékének, a rokonok, a szomszédok, a barátok hiányára, a „senki nem ismer” érzésének kínzó fájdalmára.

„Én azért jöttem vissza, mert gondoltam, Magyarországon születtem, itt akarok dolgozni és meghalni. Jól van – azt mondja –, most visszaadjuk a magyar állampolgárságot.”¹⁶

„Csak egy fekete darab kenyeret akarok enni, de otthon akarom enni. Mert ott olyan kenyerünk volt, hogy még homokot is lehetett találni, olyan kenyerünk volt ott. Pedig dolgoztunk, úgy, ahogy kerestem, tudtunk venni mindent, amit akartunk.”¹⁷

„A nagymamánk itt volt, és ő is mindig írta, hogy jöjjünk haza. Volt neki egy fia, de az nem volt itt, és akkor elmentünk haza. ...Mondtuk: mi már nem vagyunk idevalók, de mi is itt születünk, és itt szeretnénk mi is tovább élni, mert ez a mi hazánk, nem Németország.”¹⁸

„És aki itt született, az itt is akar élni, aki ezt nem élte át, hogy így elhurcolták, és utána a

14 1922. N. 24:8.

15 1941. F. 23:3,5,19.

16 1926. F. 3:1.

17 1926. N. 4:4.

18 1925. F. 5:4,6.

honvágy, hogy mit tesz. Ezt csak az tudja meg, aki ezt átélte.”¹⁹

„A honvágy az mindig megvolt. Tehát az, hogy én el tudtam volna felejteni a Budakeszi utat, azt a rengeteg gesztenyefát, azt nem lehetett... mindenkinek van honvágya. Ő mondta, hogy menjünk haza. »Nem megyünk haza?« Mondom: »Menjünk!« Ez volt az egész, nem beszélünk többet, csak föl a vonatra, és menünk.”²⁰

„Mert öregek voltak, és mindenki a szülőföldjéhez ragaszkodik. Borzalmas honvágy volt, akkora honvágy volt, hogy azt nem lehet elképzelni. Mert már kifelé, még le sem telepdtünk, már mindenki mondta, haza... hogyan megyünk haza, hogyan kerülünk haza.”²¹

„De most a vicc az, az egész akció, amiért én nagyon haza akartam menni, ami bennem élt, az a Rózsa utcai házunknak a környéke, ahol mint kisgyerek és mint kamasz hajcsuráskodtunk. És hiányoztak a szomszéd gyerekek, a pajtások, abból ugye nem lett semmi, mert lekerültünk Harasztiba.”²²

„Mi nem maradunk itt, én itt születtem, én visszamegyek, lesz, ami lesz! Hát hova megyünk? Közben kaptunk leveleket innen, ott-honról, hogy ne jöjjünk haza, hogy be leszünk zárva! Miért, hát bűnösök voltunk mi? Szomorú volt, én nem akartam visszajönni, én gyerek voltam, én nem megyek vissza. Összecsomagoltunk, és akkor jöttünk haza. Mert apám mondta: »Itt születtem, itt akarok meghalni, lesz, ami lesz! Hazamegyünk!«”²³

„Csak ez fáj nekünk mindig, hogy kimenünk, és nem volt senki, akit ismertünk, nem volt senki, a haza, az fáj. Még most is, amit

elvesztettünk, azt soha többet nem fogjuk megtalálni.”²⁴

„Először is a hazaszeretet, mert ez volt az ő hazájuk. El tudja képzelni, ha egy nemzetség itt él kétszáz évig, és egyszer csak elviszik azért, mert az a bűne, hogy esetleg német származása van. Tehát ők már nem érezték azt, hogy Németországhoz tartozunk. Mi ide tartoztunk!”²⁵

„Menjünk csak haza – azt mondja –, hát mégis ez a hazánk, itt születünk, menjünk haza, legalább Magyarországon van ennivaló, és nem éhezünk”²⁶

„Hazavágytunk, ahol a bölcsőnk állt, és nem más országba. ...Csak hazavágytunk, csak hazavágytunk. ... És mindig mondták, hogy nem lehet megmondani, hogy mit jelent az, hogy otthon, hogy haza. Ezt csak a szív érzi. Mindig mondta: »Was Heimat ist, kann ich nicht sagen, ich muß das in meinem armen Herzen tragen.« Először is, mert nem voltunk a németeknek híve, itt már küzdelem volt a kitelepítés előtt ezekkel a nyáradi volksbundosokkal, ahol nem volt olyan sok, mint a szomszéd faluban, Majson, és mégis minket odavittek. ...Az ember nem nyugodott. ... csak hazavágytunk.”²⁷

Három visszaemlékező édesanyja, a saját és nagyanyja betegségét közvetlen összefüggésbe hozza kínzó honvágyukkal, s úgy értékeli, ha akkor nem jött volna haza, abba bele is halt volna.²⁸ A honvágyat a hazatérés elsődleges okaként említők között van három gyerekkorú is, akik akkor 6, 10 és 12 évesek voltak. Elbeszéléseikben nemcsak ők, de a felnőttkorúak is többes számot használnak, amikor hazatérésük motivációiról beszéltek.

19 1928. F. 6:9.

20 1927. F.7:6-7.

21 1933. N. 8:9.

22 1932. F. 10:27.

23 1932. F. 12:1,4.

24 1922. N. 24:1.

25 1936. N. 36:6.

26 1938. N. 40:4-5.

27 1930. N. 41:1,3,6.

28 Az interjúalany kitelepítésükkor ötéves volt, édesanyja huszonéves, nagyanyja is csak 45 éves. Visszaemlékezése szerint az orvosok nagyanyja betegségét a honvágygal magyarázták, ők biztatták arra, hogy jöjjenek vissza, mert egyébként ott kint meghal. – 1942. N. 37.

A másik interjúalany az édesanyja volt hosszan beteg. „Honvágyunk volt. És az orvosok azt mondták, hogy ezt a betegséget, ami a néninek van, ezt ők itt gyógyítani nem tudnák. Mert ezt csak a déli részeken tudják gyógyítani. Innen folyt a genny... És úgy volt, hogy meghal, most meghal. És akkor hazajöttünk.” – 1928. N. 38:15.

Több visszaemlékező hazatérési döntésének kiindulópontja a „nem voltunk bűnösök” érzése, ténye. Életük jelentős kríziseiben – kitelepítés, a német társadalom megítélése – nemzeti hovatartozásuk és a bűnösség kérdése összekapcsolódott. E két fogalom szétválasztására személyes felelősségük megállapítása, pontosabban tagadása révén törekednek. Ismét elhatárolódtak a Volksbundtól, illetve a volksbundistáktól. Hazatérésükkel megszüntették, levetették magukról büntetésüket, s ezáltal annak okát, bűnösségüket is tagadták. Megbélyegzettségük megszüntetéséhez hazatérésük azért is elengedhetetlen, mert bűn és büntetés összefüggései alapvetően csak abban a közegben értelmezhetők, ahol létrejöttek.

„Mert az édesapám úgy gondolta, mi nem voltunk bűnösök. Itt van a házunk, itt van mindenünk, minket teljesen jogtalanul telepítettek ki! És abban az időben ott még nagyon nehezen lehetett megélni, nagyon nehezen! Azok a családok, akik nem olyan háznál laktak, ahol, mondjuk, rendesek voltak, azok szabályosan éheztek! És az édesapám úgy volt, hogy mi magyarok vagyunk, és itt van mindenünk, hát mi hazamegyünk, mert mi oda tartozunk. Abszolút semmi dolgunk a volksbundistákkal nem volt, semmi az égvilágon. Még közeli rokon se volt, testvér se volt! Úgy gondolta, hogy ez a hazája, hazajön.”²⁹

A „nem voltunk a németek híve” típusú kijelentésekben a német nemzet háborúban játszott felelősségétől való elhatárolódás érhető tetten.

A kinti körülmények kapcsán több konkrétumot – bányában kellett volna dolgozni, a helyiekkel való rossz viszony, a rossz életkörülmények, különösen az élelem hiánya – említettek, de idegenségérzésüket csak általánosságban fogalmazták meg. A „valahogy nem tudtam magam beleélni”, a „nem tartoztunk oda, nem voltunk odavalók”, az „édesapám az nem érezte jól magát ott kint, mert ő mindenáron vissza

akart jönni” vagy „ott voltam, de ott sem tettség” és az „olyan zárkóztak voltak” kijelentések valójában annak a kulturális-társadalmi távolságnak a mértékét jelzik, amely hazatérésüket inspirálta.

Az idegenségérzés tartalmi elemeiként jelenik meg az elbeszélésekben a vallási, nyelvi különbözőség, illetve a nyelvtudás hiánya, az öltözködésben, szokásokban meglévő eltérések. A visszaemlékezők katolikusok voltak, többségében evangélikusok lakta településekre kerültek. Vallásukat nem tudták azzal a – napi, heti – rendszerességgel gyakorolni, ahogyan azt korábban tették. Életüknek ebben a válsághelyzetében elvesztették azt a kapaszkodót is, amit a vallás jelentett számukra. A katolikus közeg természetes módon tette volna lehetővé számukra a közösségi integrációt. A visszaemlékezők rendszeres áldozatokat hoztak azért, hogy vallásukat gyakorolhassák. Általában a több faluval messzebb lévő katolikus templomba kéthetente jutottak el misére. A miselátogatás egyben a többi, más településen elhelyezett kitelepítéssel való kapcsolattartásra is alkalmat adott. A helyi evangélikusok vallási értelemben vett segítőkészségéről – megengedték, hogy ők is részt vegyenek az istentiszteleteken – elismerően szólnak.

„Mindig oda mentünk misére, mert a mi falunkban, ahol laktunk, ott nem volt katolikus mise. És akkor átmentünk abba a faluba. Én nem akartam, de kellett menni, és mindig oda. Ott voltak a Szugfilék, ott volt katolikus templom. ...és ott találkoztak, beszélgettek. És megbeszélték, hogy most elindulunk haza.”³⁰

„Szerencsénk volt, mert ott volt egy katolikus templom Königsteinben, ott minden vasárnap volt szentmise. Vasárnap el tudtunk menni. Eleinte alig értettük, mert ők németül, mi meg svábul beszéltünk.”³¹

„Mikor ki lettünk telepítve, akkor kint meg kellett tanulni németül. Ott Németországban a gyárban rossz volt, nagyon rossz volt, mert

29 1933. N. 53:6. „Közben kaptunk leveleket innen, otthonról, hogy ne jöjjünk haza, mert be leszünk zárva. Miért, hát bűnösök voltunk mi? –1932. F. 12:1.

30 1932. F. 12:6.

31 1925. F. 35:3.; „...amit tudtak, segítettek. Ott evangélikus templomok voltak, és karácsonykor mi is oda mentünk a templomba. Mentünk, és örültek is nekünk.” – 1928. N. 38:14.

legalább két hónapba beletellett, mire az ember rájött, hogy tulajdonképpen mit is akar. Meg kellett, ha akart, ha nem, muszáj volt megtanulni németül. És örülök neki, mert hála Istennek, én nagyon jól tudok németül. Azt nem felejtettem el. Most, hogy a tévében is nem tudom, hány német állomás van, sokszor mi azt hallgattuk, vagy néztük.”³²

„Az iskola akkor kezdődött, beiratkoztunk, de hát mit tudtunk tanulni? Mi svábul tudtunk, németül abszolúte nem. Az iskolában a hátsó padba ültették a kopaszokat, mert kopaszra voltunk nyírva, aztán hát ott... Így telt el egy jó fél év, mire aztán lassan belejöttünk. Akkor már német mellé ültettek bennünket, hogy mégis csak jól...”³³

„Azelőtt voltak ezek a nagy sváb szoknyák, nagyon eltakarta a lábat, sokan így mentek ki, át sem vetkőztek, többek között anyám sem. Ott vetkőztek át akkor, mert muszáj volt azt csinálni, és a németek mindig azt mondták, hogy azért hordták ezt a nagy szoknyát, mert görbe a lábuk. Csúfolták őket. Nem akarják mutatni a lábszárukat. Ilyen is volt.”³⁴

„A gyerekek az utcán csúfoltak, mert nekünk, sváb asszonyoknak kötött pacskerunk volt, gyapjúból kötött pacsker, és alul volt talpalva. Vagy gumival, vagy bőrrrel. És akkor azt mondták: »Die ungarische Zigeuner laufen in den Strümpfen.« Ők azt hitték, hogy harisnyában járunk, ezek nem tudták, hogy van talpa. És magyar cigányoknak neveztek minket.”³⁵

Fontos szerepet játszott személyes döntéseik meghozatalában az, hogy a hozzájuk közel állók hogyan vélekedtek a hazatérésről. Ebből a szempontból elengedhetetlennek bizonyult az itthon maradtak biztatása, illetve azoknak a tapasztalata, akik már korábban megkísérelték a hazajutást. A közösség összetartása, illetve a személyes kapcsolatok nemcsak megerősítették a döntését meghozót, de biztonságot is adtak

számára. Az útra kelést általában hosszabb előkészítés és szervezés előzte meg. Minden nélkülözhetőt pénzzé tettek, vagy a kint maradóknak adták oda, annak fejében, hogy a megajándékozottak rokonainak segítségére Magyarországon számíthatnak. Egyesek útnak indulásuk előtt megmaradt ruhaneműjük – ágynemű, abrosz, személyes ruhadarabok – egy részét csomagban postára adták rokonaik, ismerőseik címére. Az útra vonatkozó információkat – milyen útvonalon menjenek, hol, és hogyan lépják át a zóna-, illetve országhatárokat, melyik fogadóban lehet segítséget kérni, mennyit kérnek a határszakaszon helyismerettel rendelkező vezetők – a már korábban hazatértek levélben vagy más személyes csatornákon juttatták el a hazakészülőkhöz. Hasonlóan részletesen számoltak be a Magyarországon tapasztaltakról, a különböző hivatalok, vagy a rendőrség eljárásairól, a falubeliek vagy rokonok segítőkészségéről. Hazatérésük egyszerűen megerősítésként szolgált arra vonatkozóan, hogy tervük sikerrel végrehajtható. Volt olyan család is, amelynek a férfi tagja előbb tért vissza, s miután itt megteremtette az alapvető feltételeket, visszament a családjáért.³⁶ Az élettörténeteket olvasó számára elképzelhetetlennek tűnik, hogy minimális helyismerettel, hivatalos dokumentumok és pénz nélkül hogyan tudták az utat – akár többször is – végigcsinálni.

„Mikor odaértünk, ott többen voltak már magyarok, voltak kéméndiek, akiket egy évvel előtte telepítettek ki, negyvenhétben. Babarcikkal is találkoztunk, azok is abban a körzetben laktak, ahol mi. Ők már akkor mondták, hogy ezek visszamentek, azok visszamentek, hogy elkezdtek visszaszökni. Mi is gondolkodtunk rajta, hogy most ilyen nyomorúságba ott maradni, ha elfogy az a kis élelem, amit mi még otthonról vittünk. ...mindenki azon gondolkodott, hogy hogyan és miképpen tudja itthagyni és elmenni. ...két fiatal elindult, és megvártuk,

32 1932. F. 20:3.

33 1937. F. 26:2.

34 1932. F.20:13.

35 1930. N. 41:12. Magyarul: A magyar cigányok harisnyában járnak.

36 „Akkor olyan nagy felfordulás volt, de ő öt határon illegálisan visszajött, és a földjeinket kishaszonbérbe vette. De tulajdonjog már nem volt, ugye. És mikor ez megtörtént, akkor újból kijött Németországba, és hazahozta a családát. Nem volt gyerekjárték.” – 1938. N. 40:1.

míg ezek otthonról visszaüzennek, hogy sikerült nekik az utazás, meg hogy hazakerültek. Ezeket is elfogták, már három határon kellett átmenni, átszökni, úgyhogy elég bonyolult volt, hát ezt megvártuk, és utána mi is nekiálltunk, mert kaptunk tőlük levelet.”³⁷

„A barátnőmmel megbeszéltük, hogy ők is haza akarnak jönni. De ők máshol laktak, a szomszéd faluban, és megbeszéltük, hogy mi még fiatalok vagyunk, elmegyünk és megérdeklődjük, hogy hogyan lehetne visszaszökni vagy visszajönni, címetek szerzünk, mert egyszerűen nem lehet csak így elindulni. Így határoztuk el, hogy eljövünk, és azt mondták, Passaunál a határon át lehet szökni, és hazajövnünk. Nem tudtuk elképzelni azt, hogy itt nem fognak befogadni. Így indultunk, mi.”³⁸

Egyes családokban konfliktusok is kialakultak a fiatalabb és idősebb generáció tagjai vagy férj és feleség között a hazajövetel kérdésében. A családon belüli hierarchia alapján a család többi tagja általában a férfi akarata szerint járt el. Volt olyan is, amikor maguk a szülők koruk és betegségük miatt nem tértek vissza Magyarországra, de gyerekeiket kötelezték arra.³⁹

Egyes falvak kitelepítettjeinek – Nagynyárád, Feked, Lippó – közös stratégiájává vált a hazatérés. Tíz-tizenöt-húsz fős csoportokban indultak neki az útnak. Hazatérésüket nem kivételként, nem egyediként értékeli, cselekedetük a kisebb és nagyobb közösség stratégiájához szervesen illeszkedett.⁴⁰

A csoportokban útnak indulók az illegális határátlépés előtt váltak szét, illetve arra ügyeltek, hogy ne egy vonaton utazzanak. A határ-

tól messzebb lévő állomáson bevárták egymást. Bár a zónahatárokon való átkeléskor, mind Németországban, mind Ausztriában többször elfogták őket, a visszaemlékezések szerint a katonai hatóságok elnézőek voltak velük szemben, és egy-két napi fogva tartás után továbbengedték őket. Mindannyian a helyi lakosság segítő-készségéről – élelmet adtak nekik, vezetőhöz segítették őket, kifizették a buszon az útiköltségüket – számolnak be. Nappal közlekedési eszközökkel, éjjel gyalog mentek tovább. Az elbeszélésekben az éjszaka, a sötétség és maga az út is a helyben járás jelképeként jelenik meg.⁴¹

Bár a visszaemlékezők hazajöttek, a kint töltött hónapok, vagy évek élettörténetük szerves részévé váltak. A velük történtek elbeszélése révén birtokba vették saját múltjukat. Ennek a múltnak kitörölhetetlen részét képezik azok a kapcsolatok, események, élmények, benyomások, amelyek őket Németországban érték. Mindez az elmúlt évtizedek és a jelen perspektívájából nyer értelmet és jelentést. Az egykori szállás- vagy munkaadókkal való kapcsolattartásra mindkét félnek szüksége van. Az akkor történetekkel kontinuitást teremtenek úgy is, hogy mostani cselekedeteiket – mindig adakozik a templomi gyűjtésekkor, mert nekik is segítettek így, vagy „egy koldust sohasem küldtem el”, mert belevésődött az öröm, amit gyerekként élt meg, amikor kaptak egy kis süteményt vagy egy szelet kenyeret – az ott tapasztaltakkal magyarázták.⁴²

Hat évtized távolából, az életút vége felé vágyódást fogalmaztak meg életük akkori terei, akkori érzései iránt. De soha nem vonták két-

37 1933. N. 34:2.

38 1926. N. 9:3.

39 1933. N. 34:3-4.

40 „Rendetegen, sokan jöttek. Nem csak Elekre, az ország más területeire is. Nagyobb részben olyanok, akik a háború előtt kimenekültek, és akkoriban hazajöhettek. Akik haza akartak jönni, hazajöhettek, és közben azok, akik a Szovjetunióba kikerültek, azok is hazajöttek.” – 1936. F. 14:8. „Na, elég az hozzá, hogy a legtöbb ember, aki tudott, csak visszaszivárgott, így-úgy, amúgy, aki itt, Magyarországon élt, a legtöbb visszajött.” – 1941. F. 23:6. „Később aztán már többen voltak, többen jöttek megnézni, mi van itt, hogy lehet hazajönni. A végén, akik NDK-ba kerültek, jóformán mind visszajöttek.” – 1925. F. 35:4.

41 „Reggel megint ott voltunk, ahol este elindultunk. Így volt ez.” – 1928. F. 6:2. „Este elindultunk és reggel ugyanott voltunk, és egész éjjel mentünk!” – 1941. F. 23:19. „Volt olyan eset is, hogy egész éjjel mentünk, és reggelre ott kötöttünk ki, ahol elindultunk.” – 1930. F. 32:4.

42 „Ott is gyűjtöttek, mint most itt a rászorultaknak a templomban. Mi is kaptunk halat meg kenyeret, amit az egyház gyűjtött, és küldtek. Én is mindig dobok a perselybe, mert gondolom, hogy ilyen rászorult, mint mi voltunk, örülni fog, mert akkor tényleg minden jól jött, akármi volt, egy darab hal vagy egy kenyér, vagy akármi.” – 1937. N. 47:11. és 1940. N. 45:2.

ségbe döntésüket, ami a dédnagymama szájába adott szavak szerint már megérkezésük pillanatában sem volt kétséges.

„Ez Németországnak valamikor szerintem talán a legszebb része volt, ahol mi voltunk. Mindig vágytam oda még egyszer, de most már nem fogok odakerülni. Még egyszer körül akartam nézni, ahol laktunk, ahol iskolába jártam... Ott sok volt az evangélikus, mi katolikusok voltunk, nem volt külön katolikus templom,

csak ilyen kis épületben tartották a miséket, egészen kint, Pirna felé. Nagyon hosszú falu volt, hosszan kellett menni, de templomba eljutottunk, mindig mentünk ott is misére. Szépnek szép hely, és Pirna is egy nagyon szép város volt. ...mikor kiértünk Németországba, mert ott szép fenyőerdők meg szép virágok voltak, szép volt ott kint... a dédmamám azt mondta: »Ha a vagonokkal vissza leszünk szállítva, akkor ilyet viszünk, ilyen fenyőt, virágot.«⁴³

43 1937. N. 37:9,11.

Vendégmunkás (2005, Leiden; olaj, farostlemez; 45×38 cm; Völgyi Miklós és Skonda Mária gyűjteménye)

Családi krónika

Az alább közölt Családi krónika a mezőberényi Eperjesi (Eiler) Julianna (1906–1986) memoárjának részlete. Az Eiler familia a 18. század első felében Mezőberénybe települt német családok egyike volt. A visszaemlékezés szerzője a családtörténeti előzményeket érintve a 19. század közepétől az 1970-es évekig írta le családjának történetét. A kézirat nem túl terjedelmes, 76 000 karakter, az írásnak mintegy 40%-át közöljük. Eperjesi (Eiler) Julianna memoárjában a család történetéről, a paraszti élet színtereiről és eseményeiről írt, mesélt az első világháború famíliát érintő fordulatairól. Részletesebben beszámolt néhány számára emlékezetes, szülővárosán kívül megélt epizódról is. A második világháborúról, a német származásúakat érintő malenkij robotról, kitelepítésről, a kuláknymorgatásról – bizonyára szándékosan – röviden írt, pedig az eseményeket jól ismerhette. A háború éveit jellemezve, de a későbbiekre vonatkozóan is annyit jegyzett meg: „Szinte szégyellni kellett a jobb érzésű embereknek, hogy ebben a korszakban élniük kell.” Válogatásunkban a visszaemlékezés hagyományos német parasztszalád életére vonatkozó részleteit közöljük. Eiler Julianna írásának ez a legkerekesebb része.

Eiler Julianna testvérei közül négy polgárit végzett az, aki az iskolai oktatásban legmesszebb jutott. Ennek ellenére a testvérek többsége nem átlagos intellektuális képességeket mutatott. A memoárban többször említett András – aki 1945-ben szociáldemokrata nemzetgyűlési képviselő lett – ugyancsak írt egy nagyon érdekes, jóval terjedelmesebb memoárt, amely meg is jelent.¹ A most

közölt szöveg szerzőjét a következőképpen jellemezte: „Kicsi, takaros lányka volt, és az iskolába jó előmenetele lett, okos, jó magaviseletű gyermek lett belőle. Szolgálatkész, szerény gyermek volt, természetében ő volt olyan, mint édesapánk, tele felebaráti szeretettel.”²

A kézirat két emlékkönyv típusú kötetbe íródott, ezek a kézzel írt könyvek az örökösök tulajdonában vannak. A kéziratot az egyik kötet tulajdonosa, Eperjesiné Kmetykó Mari írta át. A szöveget a mai helyírás és központosítás szerint közöljük, a kihagyásokat szögletes zárójellel jelöltük. A leírtakhoz néhány kiegészítő jegyzetet fűztünk.³

*

Családom krónikája, amelyet az Anyámtól hallott elbeszélés alapján írok le. – Legelőször az Anyám őseinek családjáról próbálok hű képet adni. Ezt azért teszem így, hogy az Apám, majd a mi családjunk krónikája folyamatos legyen. Így talán könnyebben érthető, és nem kavarom össze a két család életét, hanem külön-külön próbálom ismertetni a legjobb tudásom szerint.

Az Anyám családjának az ősei, a Hoffmann család az 1720-as években a Rajna vidékéről jöttek, és telepedtek le Mezőberényben.⁴ Három fivér volt, Hoffmann Vilmos, Hoffmann Márton és Hoffmann András. Mivel az idők folyamán sokan lettek, megkülönböztető nevet vettek fel. A mi őseinket és utána az egész családot Vilem Hoffmannnak nevezték el, mert mi a Vilmos leszármazottai voltunk. A másik testvér, Márton utódai a Marciszok lettek. A harmadik testvér balkezes volt, ők lettek a „likszek”.⁵

1 Eperjesi Eiler András: *Életem története*. Budapest, Ambianta, 2020. 211.

2 Uo. 14.

3 Bevezető, szöveggondozás és jegyzetek: Erdész Ádám.

4 Az első jelentős számú német telepes csoport 1725-ben települt le Mezőberényben.

5 A mezőberényi evangélikus németek anyakönyvi adatait l. Ledig, Michael: *Ortsfamilienbuch der Deutsch-evangelisch-lutherischen Kirchengemeinde Mezőberény 1732–1895*. Denkendorf, M. Ledig–A. Christ, 2009. 748.

A mi dédnagyapánknak szárazmalma volt, ami annyit jelentett, hogy két hatalmas kerek kő között őrölték a búzát, ezt ló hajtotta. A másik testvér iparos család volt, volt köztük kőműves, lakatos, borbély és még sok más iparos ember is. A harmadik testvér, a Likszek mindvégig földműves, napszámosemberek voltak. Az idők folyamán ők is összeszedték magukat, házat, kertet és egy kis földcskét is szereztek.

A V. Hoffmann András, a mi dédnagyapánk igen meggazdagodott a malmával. Minden gyermekének tudott venni házat és földet az uraságtól. Az úgynevezett szabad földekért a termés tizedét le kellett adni az uraságnak, és időnként robotolni is kellett, ami azt jelentette, ingyen szántani, vetni, és az uraság termését segíteni betakarítani. Ez volt a szabadföld ára.⁶

A dédnagypa pedig az akkori falu közepén szép nagy kőházat épített, hatalmas fehér ház, az ablakokat igen magasra rakták, a lépcsői elhasznált malomkőből voltak. Mikor megöregedett, egy másik, kisebb házat építettek neki a nagy ház kertjében, és a nagyházat az én nagyapám, V. Hoffmann András örökölte.

Kívülről-belülről szép volt ez a ház. Bent széles folyosó, amit kerek, fehér oszlopsor tartott, az ámbitus sarkában egy faragott saroklóca, előtte asztal, szép szőttes terítővel, körötte faragott karosszékek. Az udvar négyszöge virágoskert, amíg a ház árnyéka tartott, gypszöngy. A szélén magas törzsű rózsafák, középen egy nagy kerek virágágy, a széle körül gypszegfű, ami tavasszal apró lila virágokat nyitott. A közepe szintén tele rózsafákkal. A széleken mindenfajta más virág volt, ott a császár koronája, oroszlánszáj, nyúljjhozám, bazsarózsa pirosban, hatalmas virágú labdarózsa bokrok, akkorák, mint egy gyermekfej, orgonabokrok fehérben, lilában, dupla, oltott, alatta gyöngyvirág. Tavasszal, amikor teljes volt a virágzás, ha beléptünk a kapun, az illatok orgiája fogadott. Úgy érezte a gyermek, hogy ez a mennyek kapuja. De tilos volt bemenni ebbe a virágmennyországba. Édesanyám mégis annyit

merészt, hogy leszakajtott gyermekének egy pár szál virágot.

Mikor a házba beléptünk, egy nagy, fehérre meszelt konyhába érkeztünk, nyitott bolthajtásos volt, alatta körben tányérokka volt teleaggatva. Volt abban virágos, magyar címeres, de talán még Ferenc Jóska király képmása is. Én még nem ismertem a történelmet, még iskolás sem voltam.

Az első szoba szintén fehérre meszelt, a padló is fehér, amit tiszta parasztszőnyeg takart. A bútor világoskékre volt festve, két ágyból állt, középen asztal, szintén szőttes terítővel, körülötte székek. Az ablak alatt lóca, rajta sámli, falon egy nagyon régi óra csüngött (ezt az órát mi örököltük, ott lóg a húgomék műhelyében). Az ablakok alatt kis csatorna, amely az ablakok vizét felfogta, és egy kis kannába vezette, mely a kis csatorna végén csüngött. A konyhából fűtötték a szobákat kemencéket. A hátsó szobába két ágy, egy sifon, középen asztal, székekkel. Az épület többi részén egy alsó konyha, kamarák, disznóólak. Az utcai részen egy kukoricagőré állott. A házhoz tartozott még egy nagy kert, tele szilvafákkal. És a kis ház romjai, amit a vadrózsa benőtt. Erre emlékszem. Az első szobában az ablakon fehér mól függöny volt, és az ágyterítők is abból voltak.

Ennek a szép háznak a mi nagyapánk volt a tulajdonosa, V. Hoffmann András és felesége, Schäffer Julianna. Öt gyermekük volt. Schäffer Juliannának volt egy szerelemgyereke. Mivel ez megtörtént, és a fiatalok szerették egymást, össze akartak házasodni, de a lány szülei nem engedték. Hozzákényszerítették a gazdag V. Hoffmann Andrásához, aki fiatal özvegyember volt, az első felesége születés után meghalt, és a gyermek is. Nagyapának ez a felesége Köhler lány volt. Szóval Nagyapáméknak öt gyermekük volt. Egy ikerpár, a Juli néni és Magdolna, az Anyánk, Zsuzsanna, Márton és András. A Márton bácsi elvégezte a négy polgárit.

Szép volt ennek a háznak az asszonya, magas, finom, rózsásarcú, amit a fehér fejkö-

6 Az 1848. évi jobbágyszabadítás előtt a jobbágnak nem lehetett földtulajdona, a földvétel ezt követően történt. Viszont a föld áráként felsorolt szolgáltatások feudális kori kötelezettségek, amelyeket a jobbágyszabadítás eltörölt. A tized ráadásul egyházi járandóság. Ennél a résznél a fogalmak keverednek.

tő mögött incselkedő hajfűrtők vettek körül. Ilyen volt Nagyanyánk. Nagyapa egy közepes termetű átlagférfi, csak a szigora volt nagyon magas. Ez a szigorúság volt jellemző az egész családra, szigorú, különc emberek voltak. Nem is szerettünk menni hozzájuk, mert ott minden tilos volt. Ha elmentünk hozzájuk, kiültünk az utcára, a lócára, ott volt szabad játszani.

De jött a nagy világégés, az 1914-es háború. Ez a háború sok családot tönkretett, köztük voltak a nagyszüleink is. A két fiút behívták katonának, a földet nem bírták egyedül megművelni. A sok gond és féltés, a háború szörnyűsége tönkretette őket. A nagymama útban hazafelé a tanyáról összeesett és meghalt. A nagyapa végső elkeseredésében eladott házat, földet, és a pénzt a bankba tette. A háború végzetével a pénz elveszítette értékét az infláció miatt. Mire a fiúk hazajöttek, földönfutókká lettek. – András fuvaros lett. Márton pedig mindenbe kapaszkodott, mindenféle munkát vállalt, és sok minden rosszul végződött. Majd végre Szegeden a DÁV-nál kapott megfelelő irodai állást, bérelszámoló lett.

Anyám testvérének, Juli néninek Braun Mihály volt a férje, három gyermeke volt, két fia és egy lánya, a két fiú meghalt, egy lánya maradt. – Anyámnak hat gyermeke volt, három fia és három lánya, mind élő. Czuzi néninek egy lánya volt. András bácsinak három fia, a középső, Marci a második háború áldozata lett, a másik két fiú él. Marci bácsinak három gyermeke, egy lány és két fiú él.

A háború után is élt még Nagypám egy pár évig, szinte minden anyagi fedezet nélkül. Úgy tartották el a gyermekei, hogy hat hónapig az egyik, majd a másik gondoskodott róla, míg végül is megunta, és pontot tett az élete végére. Öngyilkos lett, felakasztotta magát.

*

Most áttérek az Anyám anyai családjának ismertetésére, Schäffer Julianna nagyanyánk szüleire. Ez a dédnagyapa Schäffer Márton, a dédnagymama nevét soha nem hallottam, csak létezett. Ezeknek a dédszülőknek három gyermekük volt. Julianna, a nagymamánk, Márton,

az öccse, aki süketnéma volt, és Magdolna, Braun Ádámné.

A dédnagyapa egy nagyon közkedvelt ember, humorral, elbeszélő-, mesélőkészséggel. Szerette mindenki, még a gyerekek is. Sajnos, én már nem ismerhettem. Anyám sokszor mondta, hogy Márton bátyám hasonlít rá.

Ez az egész család víg kedélyű, bohém család volt. Márton bácsit korán elveszítették, tüdőbajban halt meg. Így nagyanyám gyermeke töltötte be a helyét, Schäffer József. Mindig mondták, hogy az Úristen megsajnálta őket, adott a Márton fiúk helyett másikat. A vagyont is háromfelé osztották, saját fiuknak tekintették.

Már az akkori időben gramofonjuk volt, névnapokon, disznótorokon nagy dáridót csaptak, mulattak, táncoltak. A gramofonra én is emlékszem, egy kicsit félttem is tőle, mindig lestem, mikor lép ki az ember belőle. Nyáron, a tanyán szalonnasütést rendeztek, sok vendéggel. A tanítók, a háziorvosuk és még sokan mások söröztek, mulattak az éjszakában. [...]

Ha [Braun Ádám, a nagymama sógora] disznótorba borért kiabált, és nem volt gyors a gazdaasszony, felkerült a hurka a plafonra. Ide sokat jártunk, ezeknek a Braun néniéknek nem volt családjuk, és mivel Nagymamánk fiatalon halt meg, ezeket úgy tartottuk, mintha nagyszüleink lennének. Itt szabad volt játszani, és mindég volt gyerekeknek való csemege, finom tészta, befőtt, aranyalma vagy narancs, aszalt szilva, tavasszal pattogatott kukorica. De nekik is rosszul ment a soruk, a háború után eladósodtak, eladták a földet, csak annyi maradt, hogy el tudták temetni őket. Mi egy nagy gyapjúkendőt örököltünk tőlük.

*

[Apám családja.] Itt az elbeszélést az apánk anyjának őseinél kezdem. A dédnagyapa Johann Bartolf, a dédnagymama Rósz Julianna. Öt gyermekük volt, két fiú és három lány. A nagymamát Bartolf Magdolnának hívták, aki Eiler Mártonné lett. A Bartolf dédszülőknek Szemlakon is telepedtek le testvéreik, őket még „Hártoknak” is hívták (ami magyarul keményet jelent). A Bartolf-Hartok közül egypár

család később áttelepedett Szemlakról Mezőberénybe. Azért maradtak még Szemlakon is rokonaink, ők sokszor jöttek vendégségbe hozzánk, és a szüleink is jártak hozzájuk.

Az Eiler család is az 1720-as években települt le Magyarországra. Három testvér, egyik Soltvadkertre, a másik Szemlakra, a harmadik Mezőberénybe. A dédnagypa, Eiler Márton 1806-ban született, dédnagymama Hoffmann-lány volt.⁷ Róluk annyit tudok, hogy nagyon szegények voltak, egy fél házuk volt, egy szoba konyha, és egy fél nyitott konyha. Két élő gyermekük volt, Eiler Márton és Eiler András. A mi nagypánk Eiler Márton, és mi vagyunk az utódai.

Nagypánk, Eiler Márton 1829-ben született, a felesége, Bartolf Magdolna 1841-ben. A Nagypának már volt egy lánya az első feleségtől, Eiler Julianna. Bartolf Magdolnától két fia született, Eiler János Ádám és Eiler József.

A Nagypa abban az időben élt, amikor az 1848-as forradalom volt, és mint önkéntes, részt vett a háborúban. Az erdélyi hadseregnél szolgált. Ennek szomorú leverése után Aradon körülvették a várat, és fogságba esett. A dédnagypának hírül hozták, hogy kiszabadíthatja a fiát egy zacskó aranyért, egy öreg oláh asszony révén. Így a dédnagypa összeszedte az aranyat, nyakába akasztotta a zacskót az arannyal, és elindult Aradra gyalog. Ott oládkodott már az oláh asszony. A dédnagypa megmondta a fia nevét és átadta a zacskó aranyat. Az éj leple alatt kiszöktette a nagypát. Éjjel elindultak hazafelé, nappal pihentek a fák és bokrok sűrűjében, éjjel újra mentek tovább. Éjjel értek Berénybe, ami nagyon veszélyes hely volt akkor. Körül volt zárva a császári hadsereggel. Keresték Petőfit, mert itt tartózkodott Mezőberényben. Le akarták tartóztatni, de sikerült egérutat fogni, a Körösön megszökött. A helyén emlékoszlop áll.⁸

A nagypát a szénapadláson bújtatták, míg elmúlt a veszedelem. Még tartott a háború egy pár hétig. Sokszor mondták az Apám és az öcsce, Józsi bácsi, hogy nem bírták volna leverni a forradalmat, ha nem hívják be az orosz cárt. Az orosz cár verte le a 48-as forradalmat a kozákjaival. Mesélték a szülők, hogy valóságos díszfelvonulás volt a kozákoké. Nagy szál férfiak lóháton, egyik dandár fehér, a másik pej, a harmadik dandár fekete lovakon. A túlerővel nem bírtak, így Görgey Világosnál letette a fegyvert. Mégis büszkeséggel gondol minden magyar ember ezekre az időkre.

Megszűntek a zsellérföldek és a robot is. Mikor elült a vész, a községben nagy tekintély lett a nagypánk, ő lett a perzekutorok parancsnoka. Őt választották meg, mint katonaviselt embert. Az akkori időkben ez nagyon nagy tekintély volt. Ők voltak a község rendjének őrei.

Anyám mindig mondta, szép, nagy szál ember volt a nagypa, és szigorú. A tekintélyét meg tudta őrizni a lakosság előtt. Az akkori idők 48-as Pártja kiharcolta, hogy a 48-as honvédek évente kapjanak bizonyos összegű kegydíjat. Nagypánk, amikor megkapta a pénzt, a három gyermekének egyforma ajándékot vett. Bőrdíványt, nagy, falra akasztható tükröt, mosógépet, varrógépet, nagy üveges szekrényt.⁹

Utolsó évben, amikor csak hatan éltek az országban, minden gyermekének négy-négy ökröt vett. A gyerekeinek a földeket az uraságtól törlesztésre vette. Jó gazda volt, és a gyermekei is követték a példáját. 1909-ban halt meg, a nagymama egy évvel később.

*

Szüleink Eiler J. Ádám és V. Hoffmann Magdolna. Az Apánk 1864-ben született, az Anyánk 1876-ban. Az Apánk alacsony termetű, igen érzékeny, önérzetes férfi volt. Az Anyánk középtermetű, fehér bőrű, csodálatosan szép, fekete hajú, szigorú, de gyermekeit

7 Maria Cristina, 1807. Johann V. Hoffmann és Susanna Klein lánya, az első találkozás a Hoffmann családdal. Forrás: a Pangert-féle családfakönyv. Eperjesi Kmetykó Mari kiegészítése.

8 Irodalom- és családörténeti emlékeket összefűző érdekes legenda. Petőfi a szabadságharc bukása előtt, 1849. július 5. és 18. között tartózkodott Mezőberényben. Eiler Márton valószínűleg 1848 júliusában a Békés megyei önkéntes nemzetőrök nagybecskereki táborozásában vehetett részt.

9 Az egyik szekrény Budapesten, Eperjesi (Eiler) Ferenc – Márton ükunokája – gyermekeinek tulajdona. A párja az Eiler József ükunokájának, Bacsó Józsefné Eiler Julikának a tulajdonában volt, Mezőberényben. Eperjesiné Kmetykó Mari kiegészítése.

imádó asszony volt. Édesapánknak már volt egy fia, mikor elvette Édesanyánkat. Az első felesége Götz Zsuzsanna volt, tüdőbajban halt meg, és ott maradt utána Ádám fia. A szüleinnek rajta kívül még hat gyermeke született. Így heten voltunk testvérek. Sorrendben: Eiler Ádám, született 1890-ban, Márton 1896-ban, András 1898-ban, Magdolna 1900-ban, József 1903-ban. Ők már mind meghaltak, csak ketten élünk még a hét gyermekből. Én, Eiler Julianna 1906-ban, és Eiler Mária 1916-ban született.

Nyáron kint laktunk a tanyán, ami a békési határhoz tartozott. Vagyis inkább tavasszal, az iskola végeztével laktunk kint. Télen az egész család a községben lakott, a tanyán telelős béres volt. A házunk a község közepe táján van, az akkori Rózsa utca 175. szám alatt. Akkor még téglajárda volt az utcán. A házunk állott egy hosszú, nádas épületből, szoba, konyha, újra szoba, egy nyári konyha, mellette pince, felette kamra, padlásfeljáró és magtáras kamra. Elöl, az utcafronton keresztben pedig egy másik épület, szintén szoba, konyha, pince és felette kamra, amit a padlásfeljáróból nyílik. Ez volt régen a Nagyszülők lakása. Hátul, keresztben szintén állt egy épület, egy istálló négy lábasjószág részére, középen szoba, egy nyitott konyha, egy nagy szín, amin keresztül egy kapun a kertbe lehetett menni. A folytatása egy nagy hizlalda, felette tyúkol. Az udvaron gyümölcs és eperfák kettős sorban, a sort középen élő sövény választotta el, amit az Apánk nagy hozzáértéssel nyírt. A ház előtt szintén sövény és egy pár szőlőtő.

Bent a házban, az első szobában búbos kemence, ezzel fűtötték a szobát a konyhából. A bútor két ágy, a ház végénél a két ablak között bőrdívány, felette nagy, falra akasztós tükör. Oldalt üveges szekrény, ablak, mellette sublót, felette téka. Ez olyan falba épített kis szekrény, és újra egy ágy. Középen asztal, székekkel. Az ágyak és az asztal az akkori divat szerint szövetterítővel volt letakarva. A padló festett és hazai szőttes pokróccal volt leterítve. A konyhában szintén két ágy, egy szekrény, beépített tűzhely, egy lecsukható mosdó, az ágy végénél

szelön, előtte asztal, és az ablak alatt kanapé. A szobában és a konyhában függőlámpa csüngött. A hátsó szobában is két ágy, két sifon, egy asztal, székek. Itt az ágyterítők régimódi, vékony anyagból voltak ráncosan, a dunnákat terítették vele. Az asztalon szőttes abrosz, oldalt a falon egy hosszú fogassal. Ezt a szobát nem lehetett fűteni, nem használtuk. A hátsó konyhában szintén beépített tűzhely volt, egy ágy, saroklóca, asztal, székek. A pincében bor volt. Akkor még nem ismertük a talajvizet.

A hátsó keresztépületben, az istállóban rendszeren két vagy három tehén telelt. Itt a szobában kemence és beépített tűzhely is volt. Ezt a szobát 12 évig az öreg Pikó Sára néni lakta az Erzsí lányával, ez a lány egy kicsit hibás volt, észre és testre is, fél lábára fából készített támasztékkal járt. Ők ingyen laktak nálunk, az volt a dolguk, hogy az udvart és az utcát rendben tartsák. Szinte mindenben eltartottuk őket. Erzsí sokat kint volt a tanyán segíteni az Édesanyánknak aratáskor, csépléskor és minden más időben is, amikor szükség volt rá. De ezért mindig külön fizetség járt. Mikor Sára néni kiöregedett, és elköltözött a lányához, akkor is volt „hálósunk”, nyáron soha nem volt egyedül a ház, és ez olyan jó volt, mindig rendben, tisztán találtuk az udvart és az utcát. A meszeléseket mi végeztük, minden ünnepkor és vásárkor, no meg, ha lakodalom volt az utcánkban.

Korán tavasszal a fiúk kiköltöztek a tanyára, mi, kisebbek, Édesanyánkkal, az iskola végeztével.

Milyen is volt a tanyai élet? Kora tavasszal, amikor kopár volt a határ, hajnalban messzire elhallatszott a kutyaugatás, a kakasok kukorékolása, s valahol messze szekér zörgött. Majd megjelent a nap korongja, majd mind följebb bújt, a végén egy hatalmas vörös korong nézte a tájat. Mit is látott ott? Elszórtan tanyákat, benne nyüzsgő, küzdelmes életet. Úgy pislogtak a tanyai kis ablakok a felkelő nap fényében, mint a kisgyermek ébredéskor. Egyik helyen rendet látott, egészséges, szorgalmas embereket, másik helyen elhanyagolt tanyaházat, gyűrött, fáradt embereket. De volt olyan hely is, ahol egy pillanatra megállott, és gyönyörködött az emberi

munka szépségében. Látott körülkerített, tiszta tanyaházat, szép, nagy kerttel. Rengeteg baromfit, lábasjószágot, példás rendet. A kert is bekerítve, és körül a sövény egyenesre nyírva, bent a gyümölcsfák virágkoronáját, ahol nászukat ülték a méhecskék, a tavasz zsolozsmáit zümmögtek.

Nyáron néha-néha a délibáb is megjelent, a levegő hullámozása mintha egy tenger vizét varázsolta volna a földekre. Szép, de nehéz élete volt a parasztnak. Minden évszaknak megvolt a szépsége.

Tavasszal az első munkák közé tartozott a csutkató szedése, ez volt a nyári tüzelő. Szép napfényes időben a pacsirta a legszebb dalával üdvözölte a határban az első munkát. Majd jött a kukoricavetés, veteményezés. Ebben az időszakban költözött ki a család a tanyára.

Szép, nagy kertünk volt, a kerítés körül meggy- és szilvafákkal, a kerítésen belül két sorjában almafák, egy májusi cseresznyefa, egy hatalmas feketecseresznye-fa, és újra almafák, és egy sárga ringló a sarokban. A keresztépület mögött – mely a kert egyik oldalát képezte – birsalmafák és egy naspolyabokor. Ez négyszögben volt, és a négyszög üres helyét finom csemegeszőlő töltötte be, annak közepén pedig egy őszibarackfa állt. Szép volt ez a kert. Volt egy nagyon formás koronájú nyári asztrahán almafánk, amikor tele volt gyümölccsel, megszire elvirított. Az országút mellett volt a tanyánk, úgy száz méterre az úttól. Ez a fa éppen az országútra nézett. [...]

A tanyánk egy hosszú nádas épületből állt. Egy szoba, konyha, kamra, és egy nagy istállóból, körülbelül tíz lábasjóság számára. A szobában ágyak, lóca, asztal, székek, egy garcsi, (ez egy heverőféle), és egy sifon, és a fehérre meszelt falban téka.

A konyha nyitott volt, ott csak egy kis konyhaszekrényke volt [benne]. A kamrában lószer szám, hámok, kötőfékek és különböző nagyságú kötelek csüngtek. Szalonna, kolbász, füstölt sonka, a sarokban régimódi kaszni, félajtós és félfiókos.

Egy másik épület keresztben állott, ott kamra volt. Ebben a kamrában volt a kotlós, körben kasokban, rossz teknőkben ültek a tyúk- és kacsatojásokon. Ezek népesítették aztán be a baromfiudvart. Néha volt libánk, pulykánk és gyöngyösünk is. Ugyanebben az épületben volt egy kis léckerítéssel bekerített szín, itt aludtak a fiúk nyáron. Két heverőféle párnával, háziszóttos pokróccal leterítve. Volt még egy kamra, amelyben búzát tároltak, amit a közös cséplőgép keresett. Volt egy nyári szoba, kertre nyíló ablakkal, amit akkor használtunk, amikor volt komenciós béresünk, akkor ő lakott a hosszú, nádas épületben. Ebben a szobában is ágyak voltak, asztal és székek. Az épület végén nyári konyha, és a szabadba épített kemence, amit tető fedett. Ez az épület már cserepes volt. Pince is volt, tiszta téglából, bolthajtásos, ez is még a kerítésen belül volt.

A kerítésen kívül egy másik épület állt, hosszában, szintén nádas. Ez állt egy nagy színből, ahol mindenféle szerszámot tartottak, ami a földműveléshez kellett. Borona, fogasok, vetőgép és még sok más. Utána egy nagy hízalda és egy fiazatató ól volt. A disznóól alatt kutyaház. A folytatása két gémeskút, mert egy nem bírta a jószágot ellátni vízzel. Az egyik kút fúrott volt, tíz méter mélyen cső segítségével látta el a kutat vízzel. Volt egy kukoricagöré és egy kocsisín is. Ez zárta be a tanya négyszögét. A tanya körül nagy szérűskert, amit három sor akácfa övezett. [...]

*

Nagyon szegény világot éltünk akkor,¹⁰ pangott a kereskedelem, cukrot, sőt jegyre kaptunk. A cukor olyan nyers, sárga kristály volt. Este pedig olajos vagy zsíros mécses égett, csak úgy bűzlött tőle a lakás. De végre nálunk is együtt volt a család, és a tavasz kicsalta az embereket a földekre. Kora tavasszal a csutkató szedése, kukoricavetés, veteményezés adott új lendületet az élethez. A jövő reményében indult meg az élet. Ádám bátyám már a maga gazdája lett, még két gyermeke született, így négy gyermeke volt, egy lány és három fiú.

10 Az első világháború, a forradalmak és a 11 hónapig tartó román megszállás után, az 1920-as évek elején.

A húgom is a háború [kitörése] után, 1916-ban született. Nagyon boldogok voltak a szüleink, hogy a sok rossz után mégis megúsztuk a háborút, a fiaik épen, egészségesen jöttek haza. A munka is jobban haladt, több volt a munkás kéz. Jött a kapálás, ami egyúttal a mi nyári egyetemünk is volt. Én a fiókot szedtem, a kapáláshoz még kicsi voltam, a többiek kapáltak. Itt az András bátyám volt az előadó, a többiek követelték tőle, hogy mit is tanult abban a polgári iskolában. Ő már akkor is kiváló előadó volt. Én akkor az első osztályt jártam. Sok mindenről szó esett, a világ keletkezéséről, a naprendszeréről, a mi naprendszerünkről, benne a Földről. Hogy a naprendszerünk központja a nap, a Föld kihüléséről, és az élet keletkezéséről. Az ember megjelenéséről a Földön, az emberi élet fejlődéséről. A történelemről, a népek harcáról. Az elnyomókról és az elnyomottak harcairól, felkelésekről, forradalmakról, ami mindég változásokat hozott.

De nem elégedett meg a hallgatóság az elmondottakkal, hanem vitába szálltak az előadóval, hogy miért így és miért nem másként történt. Sokszor észre sem vettük, már dél volt, még az ebédnél is folyt a vita, a szülők nagy örömére. Úgy érezték, nem veszett el a négy év, amit a gyermekük az iskolában töltött. Mert drága iskola volt a polgári, havonta egy mázsa búza volt a tandíj, majd, ha jó volt az előmenetele, kevesebb lett. Örültek a szülők, mondták egymásnak, no, ezekre nem mondhatják már, hogy buta paraszt. A többi testvér is tanulhatott volna, jártak is egy-két évet, de megunták, és otthagyták. Nem volt kedvük a tanuláshoz, a szülők meg nem erőltették. De mindannyian szerettünk olvasni, és ez sokban pótolta az iskola hiányát.

A nyáron az aratás volt a legnagyobb munka. Már hajnalban két óra körül keltünk köteleket csinálni. A búzát ki kellett cibálni a földből. A harmatos búza eláztatta a ruhánkat, ahogy vertük le a földet róla, csupa sárosak lettünk. Napfeljöttkor Édesanyánk már hozta a kalácsot, vagy amikor kenyeret sütött, a jó tejeles lángost. Milyen finom volt abból a maszatos kézből! Majd összeolvastuk a köteleket, és bementünk

reggelizni. Alapos mosakodás után tiszta ruhát vettünk, ami rajtunk volt, azt Édesanyánk minden nap kimosta. Ezután kimentünk újra a búzatáblára. A fiúk kaszáltak, az érett gabona sziszegve hullott a földre, és mi marokba szedtük, amit aztán kérébe kötöttek. Olyan melegen tűzött a nap, hogy kiverte rajtunk az izzadságot, ami só alakjában megkeményedett a ruhánkon. Mire bementünk ebédelni, megszáradt a másik ruhánk, és újra váltottunk.

Este pedig a kaparékot szedtük össze, már akkor daloltunk. Mindnek jó hangja volt, messzire elhallatszott. Mondták is a szomszédok, dalolnak az Eilerek, szedik a kaparékot. Ez a kaparék az volt, amit a nagy gereblye összehúzott. [...]

Aztán jött a gabonabehordás és a cséplés. A cséplés valóságos ünnepnapnak számított a gyerekeknek. Már hajnalban zümmögtek a cséplőgépek. A tanya lakói is korán keltek, elő kellett készíteni a napi ételmet. A bárányt levágni, megnyúzni, az asszonyok a tyúkokat pucolták, valóságos kis lakodalomnak számított a cséplés. A jó termés mindég meghozta a nyugalmat a családnak.

A csépléssel kapcsolatban meg kell még említenem, hogy volt egy társas cséplőgépünk. A társak voltak Józsi bácsi, Hoffmann Ádám bácsi, Apánk. Klein Ádám bácsi, mint szakember, csendestárs volt, ő nem fizetett a gépbe, csak azért volt társ, hogy rendben tartsa a gépet. Ádám bácsi a Winter-malomban gépész volt. Azért vették a gépet, mert akkor még nagyon kevés volt a cséplőgép, és soká került rájuk a sor. Így hamarabb elcsépeltek a sajátjukkal, és talán még valamit hozott is a házhoz. Ment is egy pár évig még, míg ki nem tört a háború, akkor a fiatal szakembereket elvitték a háborúba, és így nem sokat értek vele. Többet állt, mint cséplelt, megunták és eladták.

Mindennap kaptak uzsonnát a részesek. Egy nagy tarhonyás rostába tiszta szakajtókendőt tettek, és annyi darab kalácsot, ahány részes volt. Pálinka is volt, egy két pohárral, kinek mennyi kellett. [...]

A cséplés után jött a kendernyűvés. Ezt tövestől cibáltuk ki a földből, és szépen rendre

fektettük. Mikor megszáradt rajta a levélzet, levertük, lebugáztuk. Ezután kivitték a Köröshöz a kubikokba beáztatni. Szép, négyszögletes tutajszerű fadorongok közé szorították és sárral nehezítették meg a tetejét, hogy a víz ellepje. Ázott két-három hétig, aztán kimosták, a tanyán megszárították. Mikor megszáradt, jöttek a tilolóasszonyok, összetörték a fás részeket, csak a héja maradt meg, amit meggerebeltek. Vagyis egy nagy szeges fésűvel kifésülték. A durva kóc lett a zsáknak való, a szép, finom selymes meg a vászonnak való. Majd télen megfonták és megszótták. Mi sohasem fontunk. Édesanyám mindég azoknak az asszonyoknak adta oda a fonást, akik nyáron segítettek tilolni, gerebelni. A szövést már mi végeztük. A csepűt, ami a fás része volt a kendernek, kivittük a tarlóra. Ennek a tűzénél sütöttük a kukoricát. A gyenge csöveket belenyomtuk a paraszába, rossz villa ágára szúrva. Este ennek a világánál fagyasztottuk a finom sült kukoricát.

Aztán eljött a kukoricatörés ideje. Ez is jó volt az eszmefuttatáshoz, alkalmas a vitákhoz.

Sokat olvastunk télen, sokszor hangosan is. Volt egy igen jó tanítómesterünk, a Reichmann állatorvos, akinek a könyvtára a rendelkezésünkre állott. Mindég úgy válogatta a könyveket, ahogy az értelmünk szerint gondolta. Mikor visszavittük a könyveket, megkérdezte, mit is értettünk meg belőle. Amit nem jól értelmeztünk, megmagyarázta. Otthon újra vita alá került egy-egy könyv.

A kukoricatörés után mi, gyerekek Édesanyánkkal hazaköltöztünk a községbe, mert megkezdődött az iskola. A nagyobbak kint maradtak a tanyán az őszi munkákat elvégezni, szántani, a búzát és az őszi árpát elvetni. András-nap után ők is hazaköltöztek. A telelős béres ment ki a tanyára, és ő maradt ott a jószágokat gondozni.

*

Szeptemberben megkezdődött a vadászat. Három vadász is volt a családban, Ádám bátyám, Apám, majd később Józsi bátyám. Így ősszel sok nyúl és fácán került az asztalra. Birkát is vágtunk kukoricatörésre. Mindég volt öt vagy hat birkánk, amit megettünk. And-

rás-napra pedig disznót vágtunk. Jöttek egymás után a disznótorok, valóságos kis lakodalom volt. A vacsoránál ott volt az egész család és a nagybátyánk, Józsi bácsi családja is. Mi voltunk heten, Józsi bácsinak négy fia volt. Volt láрма és hancúrozás, a kisebbek lármájától zengett a ház. A gyerekek mindég a konyhában ettek, a felnőttek a szobában. Ez télen négyszer is előfordult. Kétszer nálunk, kétszer Józsi bácsiéknál. Mi még Ádám bátyámékhoz is mentünk disznótorba. Ez egy olyan korszak volt, amikor csend és nyugalom volt az országban, és a családi élet is visszatért a nyugalom korszakába. A fiatalság újra élhette az életét, hiszen a háborús és az azt követő szegénységben nem is volt szórakozási lehetőség. Jött a tánciskola, amin a mi testvéreink is részt vettek. Egész héten tánciskola, szombat este zeneest a tánciskola rendezésében, vasárnap bál. Ez hétről hétre így ment. Az egész községben vagy három tánciskola is volt. Az édesanyám mindég elkísérte a nővéremet a bálba, sokszor a szomszéd lány is elment velük, mert annak a mostohaapja nem mindég engedte el vele az édesanyját. Sokszor jött át sírva, hogy ő megint nem mehet el a bálba. Édesanyám mondta neki, ha elengednek velem, eljöhetsz. De még új ruhája sincs, sírt tovább a kislány. Az sem baj, mondta az édesanyám, kimosod a régit, másik masnit tesszel rá és övet, kész az új ruha. Akkor divat volt a fehér vászoncipő, szépen kipucolták cinkvájsszal, és elmentek a bálba a két lány, meg az anyám.

Igen szép, takaros volt a két lány, az ajtóban már várták a vendégeket, a rendezők karon fogták a mamát, és a lányokat helyükre kísérték. Amikor elkezdődött a bál, gondoskodtak róla, hogy a lányokat táncba vigyék. Boldog volt az anyám, mert mind a két lány kézzől kézre járt, no meg a három szép fiára is büszke volt. Ez a szomszéd kislány a Pangert Ádám bácsi mostohaanyja volt, a Feldmüller Magdolna, aki később Márton bátyám felesége lett.

Ezeket a bálakat gyakran egy baráti kör rendezte, a mi bátyáink is benne voltak a rendezésben. Ezek a bállok zártkörű, meghívós bállok voltak. Már délután megkezdődtek, akkor

azok a lányok vettek részt, akiknek udvaroltak a rendezők, vagy rokon lányok voltak. Olyankor, ha a bátyáim is benn voltak a rendezésben, délután én is elmehettem, ami nagy boldogság volt számomra. Délután kevesen voltak, szinte repültek a párok a kifényesített parkettán. Áttáncolták az egész telet, kipótolták azt az időszakot, amit háború elvett tőlük. Ez az időszak Édesanyánkra is jó hatással volt, hiszen fiatalon olyan sok bánat, tragédia érte a családját, szinte elvette az életkedvét. Ahogy a szép felnőtt gyermekei körülvették és leültek mellé a bálteremben, boldoggá tették. Hiszen neki nem maradt a családjából, csak a rossz emlék, így a gyermeki szeretet pótolta azt, amit a szülői háztól nem kapott. Sokszor viccelt vele Apám, no, Mami én is elmegyek egyszer ebbe a bálba, és veled eltáncoljuk a mazurkát, megmutatjuk a fiataloknak, hogy jártuk valamikor. Igen – mondta Anyánk – valamikor régen mi is voltunk fiatalok. De Anyánk sokszor mondta, sokba van nekünk ez a mulatozás, bálozás! Nem baj, Mami, futja még a hízókból. Az a fontos, hogy jól érezd magad a fiatalok körében. Én is mennék szívesen, de nem szokás, hogy az apák is menjenek a fiúkkal. Az édesanyánk egész életére hatással volt ez az időszak, amikor is a szülei után olyan sok bánatban volt része, szinte mindig fekete ruhába járt. Az apánk mondta neki, Mami, miért nem csináltatsz magadnak valami sötétszürke vagy sötétkék ruhát, még fiatal vagy a feketéhez. Majd mi is kértük, hogy legalább fekete-fehér mintásat vegyen magának, olyan

jól állna neki, és nem is illik feketében menni a bálba. Szót fogadott és egy sötétzöld, fekete kockás ruhát csináltatott magának, egybeszlafrokosát, ahogy ő hívta. Egészen csinos volt benne. No, látod, Mami, mondja Apánk, tíz évet fiatalodtál. Akinek ilyen nagy gyerekei vannak, és bálba jár velük, nem lehet maradi. Attól az időtől fogva mindig egyberuhába járt, mert kényelmesebb volt, mint a bő ráncos szoknya. De, Tádi, sokba van ez nekünk, ez a sok bálozás. Nem baj, Mami, megoldogztak nyáron érte a gyerekeink. [...]

*

Édesapánk még halála előtt szétosztotta a földjét, így Márton és András is tanyát épített rá, Józsi meg az öreg tanyát kapta. Persze azt is szétosztották, és így mindegyiknek jutott a közös nagy tanyából.

Volt egy nyugodtabb korszak, amikor az élet rendes mederben folyt, jártunk bálba, én kísértem a húgomat műkedvelő előadásokra, teaestekre, disznótoros vacsorákra, moziba. Élveztük a fiatalságunkat, szinte mindig akadt program. Márton bátyám lánya is felcseperedett és járta a bálokat, és sokat szerepelt a műkedvelő előadásokon, az egyháznál és az Ipartestületben is. Az én barátnőm is sokat szerepelt. A Schulz Julianna, én mindig elkísértem a próbákra is, így egész télen szinte minden este mentünk. Nagyon jó társaság volt együtt, jól elteltek a téli esték. [...]

Ezennel zárom a krónikámat, legyen az utókornak mit elmélkedni rajta.

Lóránt 85

Megnyitóbeszéd helyett...

A békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum 2023. június 15-én nyitotta meg Lóránt János Demeter Munkácsy Mihály-díjas képzőművész, érdemes művész, a Magyar Festészet Napja alkalmából a Kulturális és Innovációs Minisztérium által odaítélt Életműdíjjal kitüntetett alkotó munkásságát bemutató kiállítását¹. Az életművön végigtekintő tárlat műtárgykollekciója magán- és közgyűjtemények anyából állt össze. A megnyitón Tóth Árpád, a budapesti Neon Galéria tulajdonosa beszélgetett a művésszel.²

(A szerk.)

Először is hadd mondjam el, gratulálok ehhez a nyolcvanöt évhez és a sok remek képhez, ami megszületett a kezed munkája által. Azt kérdezném először, hogy miképpen lettél festő? Volt egy pillanat, amikor számodra világossá vált, hogy milyen pályát választasz?

Nem volt ilyen. Én Szarvason jártam gimibe, reálgimnáziumba, tehát rajzoktatás abszolút semmi az égvilágon... Az egyik tanárunk érdeme, aki történelmet tanított, hogy azért itt-ott művészekről is említést tett. Nem tudom, van-e itt olyan, aki még emlékszik arra, hogy rengeteg rizsföld volt a környéken. A rizsföldre vizet kellett szivattyúzni a Körösből, ehhez állítottak össze különféle szerkezeteket. Akkor elhatároztam, mert matekból jó voltam, hogy gépészmérnök leszek. Nagyon szerettem horgászni, mászkálni a Körös árterületén. A lényeg az, hogy nagyon sokat úsztam a környéken, és amikor úszik az ember, a sima vízfelületen látja a horizonton a tájat. Élőben a víz hullámozása olyan volt, mint egy impresszionista festmény. Megpróbáltam lerajzolni, lefesteni. Mondom, akkor én ezt ellopom a természettől, hazaviszem magammal,

és akkor otthon is láthatom. Talán ez volt az első indíték.

És ki volt az első festő, akivel találkoztl?

Ez nagy dolog volt... Kérlek szépen, Csernus Tibor világhírű festőművész szintén Békés vármegyei születésű. A rokonsága Békésszentandráson lakott; a feleségével, aki szintén képzőművész volt, két nyáron keresztül Szentandráson voltak. Figyeltem őket a távolból, amikor festettek. A tájból, amely előttünk volt, csodálatos látványt-látomást tudtak létrehozni, ami sokkal több volt, mint amit én láttam eredetileg a természetben. Ez nagyon-nagyon nagy hatással volt rám. Azután tartottuk a kapcsolatot akkor is, amikor Párizsba költöztek, meg is látogattam. Ő komoly inspirációt jelentett számomra.

Érdekes a családjunk, távoli rokonunk volt Csernus. Én is jártam nála Párizsban, sokat beszélgettünk, mindketten emlékeztek a Békésszentandráson töltött időkre. A kétezres évek elején voltam nála Párizsban, még akkor is azt a magyar nyelvet beszélte, amit a hatvanas években használtak Magyarországon, azokat a kifejezéseket alkalmazta...

¹ A kiállítás kurátora Gyarmati Gabriella művészettörténész. (A szerk.)

² A beszélgetés szerkesztett változata.

Csernus nemcsak nyelvében maradt meg vidéki embernek, hanem a gondolkodásmódjában is.

A kutatóknak is az egyik célpontja, ha régi, autentikus magyar zenét akarnak mutatni, akkor visszamennek a lelőhelyre. De Tibor amellett, hogy nagyon nyitott volt a világra, megőrizte magában ezt a gondolkodásmódot.

És hogy volt az indulás után? Ha jól tudom, Szegeden történt, ahol Vinkler László volt a mestered.

Így van. Magamat relatíve realista embernek tartom, és tisztában voltam azzal, hogy ezzel az előkészítéssel, amit én magam próbáltam felépíteni, az nemigen fog menni, hogy engem a Képzőművészeti Főiskolára felvegyenek. Szegedre kerültem a tanárképző főiskolára, rajz-földrajz szakra. Tudod, amikor egy meztelen nő ott úszkál, az csodálatos látvány, de tanulmányként megrajzolni, az azért más dolog volt. És annyira elrajzoltam dolgokat, hogy az szörnyű. De volt egy tanár, aki megmondta, ezt vagy azt még javítani kellene. Nagyon rövidek a lábai, meg hasonlók. Lehet, hogy már akkor kezdődött ez a groteszk korszak... Nagyon fura figurákat rajzoltam, mindenestre felvettek. El is végeztem a főiskolát. Winkler tanár úr egy hihetetlenül nyitott ember volt, nagyon sokat köszönhetünk neki, mindenki, mert mindenkiben azt próbálta erősíteni, amit látott benne. Nem akarta rátküldeni a saját elképzelését vagy egyáltalán a stílusát bárkire is, hanem mindenkiben azt próbálta erősíteni, amit ő jónak látott.

Arról is lehetne többek között beszélni, hogy 1956 novemberében három nap, három éjjel jöttek a tankok Makó felől. De az talán egy másik beszélgetés témája kellene legyen...

Milyen volt a kapcsolatot a vásárhelyi iskolával, amely a kor emblematikus művészeti központjának számított?

Egy érdekes megjegyzés jutott eszembe Dömötör Jánostól, aki egy ideig a vásárhelyi

Lóránt János Demeter a salgótarjáni időszakban

múzeum igazgatója volt. Ő írta, hogy valakit megkérdezte tőle, hol járt. Azt mondta, körülnéztem egy kicsit a határban, azaz bementem a kiállításra, ahol a vásárhelyiek szerepeltek.

Egy ilyen régi iskola, mint a vásárhelyi, légyeres térbe került a hetvenes években. És bár úgy emlékszem, neked is van egy műved, ami a vásárhelyi iskolához köthető, te nem mentél utána Vásárhely irányába, hanem, ha jól tudom, Kaposvár felé vetted az utad. Magánéleti megfontolásokból Kaposvár lett a következő állomás az életedben.

Az a helyzet, hogy különbözőek a férfiemberek. Van, aki az első szerelmét mindjárt feleségül veszik. A többiek csinálnak egy-két próbát, és csak utána nőülnek. Én az első példát követtem. Megnősültem, és akkor a párommal, aki odavalósi volt, elköltöztünk Kaposvárra. Kaptam egy rajztanári állást és született két csodás lánykánk.

Egy 5×5-ös szobában laktunk. Egy cserépkályha volt az egyik sarokban, a két gyerekágy a másikban. Egy heverő, amott egy ablak, ami előtt volt a festőállvány, és azt nem tudom, hogy a francba festettem. Nem volt lehetőség műtermet kapni, bár akkor már tagja voltam a

Művészeti Alapnak és a Fiatal Művészek Stúdiójának is.

És akkor hirdettek műteremlakásokat Salgótarjánban?

Megbeszéltük a lányaim édesanyjával, hogy mit csináljunk. Bár Salgótarját meg Kaposvárt őriült nagy távolság választja el, ráadásul az isten háta mögött van, meg fönn északon, te jó ég... Két hónappal később virágzik a barackfa, mint Kaposváron. Azon morfondíroztam, hogy mi történik, ha Kaposváron maradok. Ez egy tipikus, nyugis kisváros volt, a Rippl-Rónai-villával, Bernáth Auréllal, Pécs közelségével, Martyn Feri bácsi bácsival, a Janus Pannonius Múzeum Csontváry-gyűjteményével és persze Kaposvárral. Úgyhogy nem maradtam Kaposváron. Ha mégis ezt választottuk volna, talán ezek a groteszk, ronda képek meg sem nem születtek volna, mert egy ilyen kiegyensúlyozott, szép világban éltem volna. De hát az ember...

Azt hiszem, mondhatjuk azt, hogy a művészeti utad megtalálásának egyik legfontosabb állomása Salgótarján volt. Ugye egy teljesen más miliőbe csöppentél?

Salgótarján egy ipari város volt már akkor, és példátlan módon támogatták. Egyébként, ha jól tudom, ott a művészetet elég nagyvonalúan segítették. Az akkori városvezetés egyrészt nagyon szép műtermes lakást adhatott. Az ebben az időszakban készült munkáim közül több a Dornyay Béla Múzeum gyűjteményét gazdagítja, és most látható a békéscsabai kiállításon.

Az első bemutatkozásaid Budapesten voltak...

...ahol keményen megbírálták a népeket, s mi több, a hivatalos zsűriok sokaktól vissza is vonták az ösztöndíjat. Az ember kapja az összeget, de lehet, hogy közben a kvalitása nem fejlődik semmit. De én megkaptam, illetve végigcsináltam ezt a három évet, és utána már egészen más volt...

Miután lejárt a Derkó, a Derkovits-ösztöndíj, akkor különböző üzemek úgynevezett szocialista szerződést kötöttek a művészekkel. Például volt, aki szakköröket, és volt, aki művészettörténeti előadásokat tartott. Volt, aki elvitt egy bizonyos csoportot kiállításokra vagy különböző helyekre, tehát valahogy próbálta őket beavatni.

A vizuális művészet titkaiba...

Nekem a salgótarjáni öblös üveggyárral volt szocialista szerződése. És ez egy nagyon érdekes dolog volt, ugyanis négy-öt emberrel kellett foglalkoznom, akik üvegserlegeket gravíroztak. Tehát, ha maradok Kaposváron, akkor egészen más szemléletet képviseltem volna. Aki látott már üvegfúvókat, hát, az maga a mágia. Ez egy csoda, mikor a fehéren izzó üvegből kiemelnek egy úgynevezett pipával egy kis gömböt, felemelik, fújják, forgatják, és így alakul, növekszik a forma. Amikor elnyeri a végső formáját, az csodálatos látvány. Én egyetlen ilyen témájú képet sem festettem, mert izgatott egy másik dolog, mégpedig az a dolog, hogy ezek az én embereim, akikkel foglalkoztam, azok vidéken éltek. Tehát onnan jártak be, hajnali négykor ültek föl a buszra vagy vonatra, elszívtak négy-öt cigit, mire beértek, közben, gondolom, megittak egy felest is. Utána kezdtek dolgozni. Belegondoltam ezeknek az embereknek az életébe. Másrészt van néhány képem, amelynek az a címe, hogy *Üzemi porta*. Amikor ment ki az ember a gyárból, akkor a portás a szatyrot összegyűrte, hogy csörög-e benne valami lopott üveg. Az emberek közötti viszony volt az, ami engem különösen érdekelt. Ezt próbáltam valami módon megfesteni. Szóval ebben a salgótarjáni időszakban új elem kapcsolódott be a művészetembe. A szociografikus szemléletre, az emberekkel való és az emberi viszonyokkal való foglalkozásra és ezeknek a vizsgálatára gondolok. Utána jöttek a hegyek, de ezek már az életünk következő állomásait jelentették: Mátraalmást és Egert.

Lóránt János Demeter a műtermében 2010 körül

És utána jött Békésszentandrás, de ha jól tudom, egy rövid ideig Szegeden és Mezőtúron is laktál. Ekkoriban inkább a táj nyűgözött le téged, és utána, a nyolcvanas évek végén jött a nagy színesedés, ami engem mindig Csontváryra emlékeztet.

Salgótarján után Mátraalmásra hívtak, mert úgy gondolták, hogy értékes ember vagyok. Mátraalmáson egy iskolát műteremlakássá alakítottak. Négy évet töltöttem ott. Az egy csoda volt, hogy ennyire sokkal a tengerszint feletti magasságban élhettem. Télidőben, februári napokon tisztán lehetett látni a Magas- és az Alacsony-Tátra csipkézett vonulatait a köd fölött. Hát ez csodálatos látvány volt.

Azt bánom, hogy kaposvári időszakomban, ahol tényleg szép erdők voltak, nem néztem a gombák után. Mátraalmáson legalább huszonöt-harmincféle erdei gombát tanultam meg gyűjteni.

Visszatérve Pécsre, engem lenyűgözött a Janus Pannonius Múzeum, illetve a Csontváry-gyűjtemény. Csontvárynak olyan tanulmányrajzai voltak, hogy még Leonardót is megnyugtatná...

Bocsánat, hogy közbeszólok, de van egy olyan tanulmányrajza Csontvárynak, amire a modell odaírta, hogy ez a legjobb rajz, amit valaha is készített róla egy művész.

Úgyhogy hihetetlen dolgok ezek.

A tájat említetted.

Tehát hogy relatíve kevés figura szerepelt abban az időben a képeimen, az biztos. Hanem, ha látott valaki őszi erdőt lehullott levelekkel, ahol óriási sündisznók egymás mögött sorakoztak, közben hátulról egy-egy vaddisznócsa-

pat vagy pedig szarvasok csoportja haladt el... Hát ez csodálatos látvány.

És hogyan élted meg azt, hogy kiszínesedett a palettád?

A rendszerváltozás táján kezdődött ez a színescsedés, amikor a fiammal meg az akkori legújabb, Szlovákiából való feleségemmel a hegyek meg a patakok, a pisztrángok és a pénzes pér birodalmába költöztünk. A pataokban négyfajta fogható halat találtunk. Az valami csoda volt.

Kérlek, mesélj Hollandiáról!

Lehet mondani, hogy ott értem el az iro-
nikus ábrázolás legmagasabb pontját. Mikor uniós tagok akartunk lenni, és végül is azok lettünk, volt egy olyan képem, hogy *Gyerünk az Unióba!* Egy rajtot látunk a képen. Ehhez a témához kapcsolódik a Munkácsy Mihály Mú-

A művész az egyik nagy fogásával

zeum kiállításának arculati képe, a *Kelet-európai piknik* is. Megdöbbenő, egyben látványos volt a hollandiai és a közép- vagy kelet-európai életvitel közti különbség.

Másrészt kissé gyermekes dolog, de az az igazság, hogy ha autóval kimentünk itthon egy dűlőúton, sárosak vagy porosak lettünk. De Hollandiában egy hét alatt tiszta volt az autó, mert nem volt por, és mindent tisztára mosott az eső....

A másik érdekesség pedig a tengerpart. Annyi furcsa figurát lehetett látni, hogy az nem igaz. Nagyon sok rajtot csináltam. Hollandiában több kiállításom is volt, amikor ezeket a munkákat bemutathattam. A hollandok elnéző mosollyal mondták, hogy „rendben van, fiatalember, de azért mi nem egészen így látjuk magunkat”. Szóval nem volt annyi érzékük a humorhoz. Vagy nem akartak tükörbe nézni...

Nekem úgy tűnik, hogy a hollandiai időszakban szintén szociografikus megközelítés jellemezte a munkáidat, emberek és az emberi viszonyok, valamint a társadalmi viszonyok állnak a középpontban. A vizsgálati módszered kissé hasonló, mint Salgótarjánban volt, csak sokkal szívesebb módon és egy teljesen más közegben fogalmazol. Az ábrázolások sajátja minden esetben a groteszk hangvétel.

A megközelítés tovább élt a kétezres évek elején és 2010 után is, de látható, hogy a munkák sötétebb irányba tartanak. De azért ez már nem az a sötét világ, mint ami Salgótarjánban volt. Ez már nem a füstös, ködös hétköznapiakat élő bányászok életét megmutató képi világ. Mágikus, metafizikus, a fekete és a fehér kontrasztjára építő munkák születtek ekkoriban.

Min dolgozol mostanában?

Nagyon sok rajtot csinálok, általában Rotring tollal, tehát nagyon sok rajzon megvan egy-egy téma, amit később meg akarok festeni.

Még egy dolgot el szeretnék mondani. Egy-két évvel ezelőtt kaptam egy megbízást egy kiadótól, amelynek munkatársai valamelyest ro-

Lóránt János Demeter a műtermében Lous Stuijzand holland képzőművésszel 2010 körül

konságot véltek felfedezni a rajzaim és Krúdy szellemisége, szereplői között. Kezembe adtak egy kötetet azzal, hogy nézzem át, gondoljam át, hogy esetleg tudok-e vele valamit kezdeni. És én beleszerettem ezekbe a szövegekbe, *Karácsony hangja* volt a címe. Krúdy a karácsonynak a csodálatosan meleg, szép hangulatát és a brutalitását is megmutatja, tehát ott is az emberek közötti különbség kerül előtérbe. Jó két-három hónapig dolgoztam rajta, és vagy hatvan rajzot csináltam, ebből olyan huszonvalahány bekerült a könyvbe. Ezekből a munkákból akkoriban rendeztünk néhány aukciót. Abban az időben indult a Covid-árvák támogatására létrehozott

alapítvány, én pedig felajánlottam a rajzokat. Bárkinak lehetősége volt megvásárolni harmincezer forintot áron egy-egy lapot. A vásárló közvetlenül fizette az összeget az alapítvány számlájára, tehát a pénz biztosan jó helyre került. Utána pedig meg lehetett kapni a művet. Hihetetlen, de hétszázötvenezer forint jött így össze. Kíváncsiak voltunk, hogy kik fogják majd vásárolni a munkákat, és érdekes volt látni, hogy nem a jó anyagi kondíciókkal bírók. Akciónkkal a középosztály és az alsó középosztály érdeklődését sikerült felkeltenünk. Lelkükben gazdagabbak voltak, mint azok a vagyonos emberek, akik nem vásároltak. Ennyi...

„De az idő: szaggatott csend”

Borbély Szilárd: *Bukolikatájban*

Szabó Lőrinc egyik legnagyobb szerűbb kötetét, a *Té meg a világot* a Mikes Lajos halálára íródott gyászversével vezeti be, amely távoli előzménye Borbély Szilárd Szuromi Lajosról írt költeményének. A *nyugatos* költő példáját követve a halottat megszólító versek (a többes szám azért szükséges, mert e verstípus kortárs irodalmunkban is elő-előfordul) alkalmat kínálnak arra, hogy filozófiai perspektívát nyissanak az emberi létezés alapkérdései felé. Borbély szövege előbb azt firtatja, a test bezárja-e az identitást, egyáltalán két külön fenoménről van-e szó („van távolság a test és én / közötttem?”), ami, tekintve, hogy Magyarországon nem beszélhetünk testpoétikáról a költő említése nélkül, saját költészetének egyik centrális gondolatát összegzi. Később a vers átváriálja a kérdést („kit jelentenek / a mondatok, amiket mondott?”), sugallva, hogy a nyelv még jobban őrzi egy személyiség lenyomatát. Nemcsak magába zárja az identitást, örökkévalóvá is teszi; bár a vers kifutásában Borbély már inkább a költészetről beszél. *Ars poetica* ez, mint a *Hajnali részegség* zárlatának jelene, ahol a dal képes szembeszegülni az elmúlással. Erről szól Borbély hitvallása is.

A *Bukolikatájban* a szerző terjedelmes életművének utolsó, posztumusz megjelent darabja. Az *Idyllek* alcímmel bíró kötet hosszúversei akár regénytörödékeként is olvashatók, ugyanakkor Borbély nem megismételte a *Nincstelene*-ket, hanem annak esszenciális részét irodalmi játékok révén dolgozta fel újra. A *Bukolikatájban* olvasása a regény ismerete nélkül nehézkesnek tűnik, ám nem lehetetlen: véleményem szerint önálló műként is megállja a helyét.

Olyan lírakötetként, amely elsősorban a gyerekkori emlékekből táplálkozik, amely erős narratívával bíró versszövegeket közöl, amelynek témája a (mély)szegénység és a társadalomból való kiszóródás. Olyan verseket tartalmaz, melyek a görög-római mitológia bevonásával új aspektusból láttatják e problémákat, és a műfaji játékoság révén többszólamúan beszélnek róluk. Irodalmi-művészeti szempontból a kötet az egyes műfajok kifordítására, illetve összemossására tesz kísérletet, miközben feléleszti a mitológia és a bukolikus költészet hagyományát is. A *Bukolikatájban* verseit kézbe véve az a kérdés motoszkálhat az olvasó fejében, hogy kik azok a versben szereplő „istenek” valójában – és hogy a szövegekben megképződő lírai én miként ragadható meg a legpontosabban.

A középső ciklusban 13 vers szerepel, amelyek a költő személyes bevallása szerint is sokszorosan kapcsolódnak a görög-római mitológiához, és annak segítségével tesznek kísérletet a *Nincstelene*kől ismert világ leképezésére és megértésére. Sőt többet nyújtanak: a mítoszok szűrőként viselkednek, az életrajzi ihletettséggű történeteknek keretet szolgáltatnak, emellett univerzális érvényességgel ruházzák fel azokat – a bevezető versben kulcsfogalomként előlépő örökvényűség jellemzi a költeményeket a leginkább (ha a szerzői szándékot elfogadjuk). Már az első versben (*A Deukalion Termelő Szövetkezet*) kialakul egy többszörösen kereszteződött világ, amely felidézi a *Nincstelene*k egyik jelenetét, melyben az apa a gátra kerül munkásként, de címében utal Prométheusz fiára, a „görög Noéra”, aki mintegy az emberiség újrateremtőjeként is aposztrofálódik – a háttér-

ben pedig a kötetcímek két fogalma nyeri el a szerzői értelmezést. A falusias környezetre és a romlatlan természettel való kapcsolatra építő bukolikus hangulat egyéni színezetet kap, amint a cseppet sem idillikus, keserűséggel átitatott, taszító környezetet mutatja be a lírai én. „Kék munkásruha, bakancs, egyhetes / borosta az arcon. Gyomorszagú csókot / kaptam apámtól. / Hányás- és pálinkaszagot.

El- / morzsolt könny volt a szemem sarkában. Meg- / alázottság, félelem és sunyiság érződött / ekkor ki belőle.” Valóban drámai-verses életképet kapunk, ha a főszereplő nem is pásztor, hanem legfőképpen számkivetett, ám a schilleri idillfogalom (a boldogság és a megvalósult vágyakat ábrázoló verstípus) ellenétét látjuk megvalósulni. (Érdemes megjegyezni, hogy az idézett részlet épp olyan tömör mondatok, pár szavas ábrázolások alkalmazásával dolgozik, mint a *Nincstelenek*; poétikai örökséget is hagyományozott tehát a regény a verseskötetre.)

A lírai versbeszélő pozíciója szintén hasonló: egy olyan gyermek szólal meg, akinek a családja a kirekesztettek státuszából látja a világot. *A paraszt Párkák* címe arra a jellegzetességre utal, ahogy a földbirtokosok a bukottak sorsát hagyományozzák a családra. A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei falvak környezete elevenedik meg a szövegben a maga vályogházaival, az utcára zavart „pulyáival”, a cigánysorokkal és a nagyfokú elhanyagoltsággal. Az „üres” falvakról ad a vers tudósítást: „Korcsma van ott, bolt meg a buszmegálló”. És a templom, meg a temető. A Borbély-kötet kiemelkedő tulajdonsága, hogy pontos és plasztikus körképet tud adni a keleti országrész társadalmi viszonyairól, az ott uralkodó állapo-

tokról és az ott lakók mentalitásáról. A szövegek ugyan az önéletrajzi vonatkozások miatt a hetvenes–nyolcvanas éveket mutatják be elsősorban, érezni, hogy hasonló érvényességgel a szerző a jelenről is beszél. (Én így érzem legalábbis, miután fiatalkorom egész nagy részét töltöttem Borbély szülőfalujától alig negyven kilométerre.)

Talán ennek is köszönhető, hogy a költő „istenei”, akárcsak a görög–római

mítoszokban, eléggé emberiek – azaz esendők. Olyan figurák, akik hajlamosak a modortalanságra, akik nyerek, és akik gyakran közönségesek. Így tapasztalja a lírai alak más *A tinószemű* című versben: „Az isteneknek mocskos szájuk volt. / Röhögtek, ha bagzó macskát láttak.” A versekben emlegetett „istenek” leginkább visszatetszést váltanak ki a vers beszélőjéből, olyan felnőttekként jelennek meg, akik megvetést érdemelnek, de emellett félelmetesek is. „Az istenek világának nem volt része a vágyakozás, csak a vágy. / Az irigységet ismerték inkább.

Meg a / bosszút”, kezdődik *A Graiák ősz haja* című vers. A felnőtt parasztokra jellemző kegyetlenség a gyermekek világát sem hagyja érintetlenül, Borbély több versében egy-egy nyomasztó emlékére reflektál utólag, mint a *Dionüszosz és a pucákban*, melynek fő jelenetében egy gyermek felakasztása szerepel, és az a képsor, ahogy valaki a versbeszélő szeme előtt fuldoklik és küzd az életéért. Akadnak még nehéz emlékei a lírai alakmáznak, főként, ha idegösszeomlást kapott édesanyjáról beszél. Az anyja az „istenek” ellenpontja, takarékos, erős személyisége van, és álmai, a gyermek szeme mindentudónak látja – nem azt a tipikus anyalakot rajzolja meg a szerző, melyhez a véde-

Jelenkor Kiadó, Budapest, 2022

lem és a rajongás köthető, mégis érezni lehet, hogy a versekben megszólaló gyermek biztonságot talál nála, és felnéz rá. Az „anya szótlan csendjéről” beszámoló *Ekbó a verandán* nem palástolja az anya felé áramló gyermeki szeretet mélységét, a kötet egyik legerősebb vonása abban rejlik, hogy a szerző mindig visszafogottan fogalmaz, ha érzelmekről számol be, ugyanakkor világos marad, emocionálisan mennyire túlfeszített. Ami nem véletlen: a *Nincstelenek*-hez hasonlóan a verseskötetben is az anya bír elsődleges fontossággal. Az apa általában távol van a családtól, és a jelenléte sem jobbítja a család sorsát, sőt szívesen issza el csekélyke fizetését, így felesége és gyermekei ugyanolyan nélkülözésben élnek, mint a falu többi lakosa, akik megszenvedik a kor politikai terveit, mert sokadszorra is csak biztatást kapnak, „kitartást, jövőre majd jobb lesz”, a saját életük, terveik stagnálnak. A szocialista időszakot Borbély romantika nélkül ábrázolja, az emberek motivátlanságát és a köz elégedetlenségét vetíti rá – többek között a családtörténetre és a korszak megrekedtségére is. Verseiből úgy érezhetjük, hogy a családnak (és az isteneknek) nem volt valódi esélye a felemelkedésre vagy révbeérésre. Ez a korszak a megrekedt embereké.

A *Bukolikatájban* összességében méltó le-

zárása Borbély életművének. Nemcsak összegzés, amely a korábbi műveket ismételné, nem egyszerűen az identitás megelégedésének története, hanem erős versekkel operáló kötet, amely bőven tartalmaz meglepetéseket – a szerző költői erejének teljében írta a könyvet, melyben a fantasztikus mondatok mellett remekművek (például a búcsúzóvers, a *Próteusz a pszichiátrián*) is találhatóak. Összegzés viszont létfilozófiai szempontból, hiszen a költő már kénytelen szembenézni az elmúlással, így a gyermekkort felidéző versek az identitás megértésén túl arra is alkalmat szolgáltatnak, hogy az időtlenségbe mentsenek valamit az ember életéből és történetéből. Találó a cikluscímekből összerakható mondat a kötet hangulatára nézve – *amikor valaminek vége* –, ami leginkább a méltóságteljes kifejezéssel illethető. A *Gyászvers Szuromi Lajos halálára* (az első szöveg variánsa) kijelöli azt a határpozíciót, ahová az olvasók kerültek: „Itt állunk most, / a nyelv túloldalán, amely üzen”. Borbély Szilárd hitt az irodalomban, annak időt legyőző erejében, és abban, hogy egy ember, jöjjön bárhonnan, érjen el bármit is, nem múlhat el hiábavalóan. Ez az az *ars poetica*, melynek szellemében a kötet íródott.

A szorongások könyve

GreCsó Krisztián: *Lányos apa*

A *Lányos apa* című kötet tárcái egyfajta összegzéssé állnak össze, visszacseng belőlük GreCsó Krisztián eddigi munkássága: az író, immár apaként, megkísérli más megvilágításba helyezni a korábbi műveiben feldolgozott olyan problémaköröket, mint a Móríczéhoz hasonló paraszti és városi lét közötti identitásválság, bűntudat és feloldozás, családi traumák. Ezek gyakran további kérdéseket vetnek fel, melyek közül az *Elég jó apa vagyok?* képezi a könyv gerincét: „Saját tétjeim voltak, úgy rontottam el az életem, ahogy akartam. De most, hogy mindenképpen minta leszek, norma és alap, ezen is elkezdtem aggódni. Annyira szeretném nem nagyon rosszul csinálni.” A kötet aktuális témákra is reflektál, mint például a poszt-covid-életérzés, és az orosz–ukrán háború.

GreCsó Krisztián kötete három egységre bomlik: a középső, *Lányos apa* című rész – eredetileg a *Nők Lapjában* publikált tárcasorozat – szövegeinek középpontjában főleg a lánya, Hanna áll, azonban a fedőréteg alatt felfedezhetjük a szerzőtől már ismerős témákat: az egyik generációról a másikra szálló viselkedési sémák felidézését és a gyermekkori sérelmek számonkérését, illetve újrakeretezését. A két keretként szolgáló fejezet tárcái, melyek a *Válami népihez* íródtak, de végül nem kerültek bele, korábban a *Telexen*, a *Vasárnapi Hírekben*, a *Népszavában* és a *Magyar Konyhában* jelentek meg. A *Földek emberei* ciklus írásai inkább az író kisgyermekkori emlékeiből és felmenőinek családi anekdotáiból épülnek, míg a *Minden könnyű volt* több tárcája az első szerelmek személyiségformáló erejének kérdéskörét boncolgatja.

A *Földek emberei*ben GreCsó Krisztián többször megpróbálja az édesapja emlékéhez fűződő érzéseit feltárni. Ezeket a tárcákat a kitapintható zavar, érzelmi akadályoztatottság, folyamatos megakadás és újrakezdés jellemzi. A *Gólyakalifában* az író a létigékkal játszva, a gyászfeldolgozás sötétjében keresgéli azt a mondatot, amelyet mindig is le akart az apjáról írni, végül a szöveg végén hagyja, mint egy halottak napi mecsest: „Az én apám mindenütt van: ott leginkább, ahol nincs.” A szerzőtől nem idegen intertextus apja alkoholbetegség miatt megélt második életére, a delírium állapotában megtapasztalt „álompusztaságra” utal, ahova családja nem mehetett vele. A Babits-réteg alá bújtatott Esterházy-utalások szinte leugranak a papírról. A nyelvi játékoság – „minden vízbe mártott apa”, „apaaforizma” – csak erősíti A szív segédigéire mutató tematikus párhuzamot. GreCsó az *Apákban* egészen a láthatárig veszi szemre őseit férfiágon, ahonnan mardosó kétely vezet vissza: vajon apaként ő is továbbadja-e majd a rossz beidegződéseket a lányának. Ez a szorongás az összekötő szál A földek emberei és a *Lányos apa* ciklus között – „túlaggódós, lelkizős és sajnos körülményes szülők vagyunk” –, valamint ezt az érzést idézi az *Itt lakunk* (a borítón is fellelhető) óriáskereke.

Ezekben a tárcákban GreCsó ingajáraton utazik a kislányán keresztül szerzett gyermekélmények és saját gyerekkori élményei között, amiért hol bűntudatot érez, hol kárpótlást talál benne a korabeli tökéletlenségeiért. A *Nyaralós* című kisprózában, amely egyben a kötet kulcsszövege is, feloldja ezt a kettősséget, ráébredve, hogy amit a lányán keresztül meg-

élhet, pontosan az, amire mindig is vágyott. A szerző az alanyi elbeszélés ellenére képes mélyen empatizálni lányával, aktívan próbál behelyezkedni az ő nézőpontjába minden róla szóló történetben. A *Fogat fogért* címűben egy gyermeknevelési szakcikk tanácsát megfogadva ébred rá, hogy a harapásnak a lélekben is nyoma marad. A *Lányos apa* fejezet tárcáinak következtetései egy introspektív elmélkedés termékei. Nem a szövegekben leírt események a fontosak, inkább az azokhoz való viszonyának és saját emlékein, vélekedésein keresztül megszürt érzéseinek összessége párolódik le bennünk. Noha a történetekben megjelenik az anya és más rokonok is, a kislányt kizárólag apja tekintetén keresztül látjuk. Számos apamonológon keresztül nyerhetünk betekintést Grecsó belső világába, amely rendkívül komplex képet fest a szülői lét érzelmi színteréről.

Az író t régóta foglalkoztatja az, hogy az elhallgatott igazságok milyen romboló hatással lehetnek egy családra. A *Mint a lovak* című írásban egy ellenpéldát hoz fel: „a családi béke a szemérem ágain függ”, azaz van olyan delikát kérdés, amelyet csak úgy nem lehet feltenni; más kérdésekkel kell falat emelni köré.

Témaválasztásának súlyossága néha akadályozza a gördülékeny olvasást: olykor egy mellékmondatban is olyan, a főáramhoz nem szorosan tartozó kérdést vet fel, ami a könyv félretételére ösztönzi az olvasót, például (szintén a *Mint a lovak*ból idézve): „Ha a természetem, a felelős génem, a szívem – vagy ki tudja,

hol lakik a szeretet – nem jól működik.” Már az eredeti kérdés – magától jön-e a gyermek születésével a szeretet – is érzelmi munkát igényel az olvasótól, a beszúrt „hol lakik a szeretet” kérdésre a választ pedig több tudományág is évtizedek óta kutatja, lehetetlen lenne könnyedén elsiklani felette, és folytatni az olvasást egy kis elmélkedés nélkül.

A *Minden könnyű volt* című rész kisprózái főleg az író diákéveiben szerzett élményeiből szemezgetnek. Több történetben is élénk idézi tanárai alakját: „A pedagógus hőszugárzó, ábrándok őrzője, az egyetlen hírnök, hogy létezik benned az egykori fiatalember, aki teljesnek álmodta az életet,” írja *Az élet mesterei* című tárcájában, az *Ördöglatban* pedig Rácz tanár úr, az elhivatott technikatanár ellen elkövetett csínyről olvashatunk.

A magánynak több értelmezését is megtalálhatjuk a könyvben: a soha meg nem álló családi élet társas magányát, ahol a gyerek mellett a szülőknek sokszor nincs idejük egymásra és önmagukra, vagy a társaságát túl körülményes aggodalommal megrostáló ember szigetmagányát (*Ki a fene vagy te*). A parkban magányosan kerengő nyugdíjas (*Titokzatos promenád*) az író elé festi saját esetleges öregkori jövőjét.

A *Lányos apa* nemcsak apáknak, sőt nem kizárólag szülőknek szól, de fennáll a veszélye, hogy az író rábeszél minket is a gyermekvállalásra. Vállaljuk ezt a kockázatot, és vegyük le a polcra a könyvet, mert a *Grecsó* márkánévhez méltó színvonalú rövidtörténetekben nem fogunk csalódni.

Magvető Kiadó, Budapest, 2023

Végenincs otthonirodalom

Sarusi Mihály: *Végenincs Corvinka*

Végenincs Corvinka címmel megjelent Sarusi Mihály József Attila-, Táncsics- s immáron Márai-díjas író legújabb könyve, aki nem mellesleg a Magyar Érdemrend lovagkeresztjével is kitüntetett szerző. A *Végig a Corvinkán* című utcarajz 2010-ben látott napvilágot, most a már említett mű jelent meg, s magától a szerzőtől tudhatjuk, hogy már a harmadik egységet tervezi, amelynek címe várhatóan *Házról házra a Corvinka* lesz. Elképzelései szerint így áll majd össze a teljes utcarajz, mondhatni, trilógia.

Sarusi egyik ihletőforrása szülőhelye, Békéscsaba településrésze, a Corvinka, hiszen például – túl a konkrét megörökítésen – sorozatot nevezett el róla, amely a Corvinka Könyvek névre hallgat. Hogy a program nem afféle fellángolás, arra bizonyíték lehet, hogy a *Végenincs...* immáron a tizenegyedik a sorban. (Az előző tíz, a megjelenések évszámaival: *Négy kicsi mérges avantgard* (2013) – *Tiszta betű* (2014) – Réhon József: *Zarándból nézve* (2015) – Álompusztá (2016) – *Innen a rácson* (2017) – *Igen, a haza* (2018) – *Nyelvkiakadásban* (2019) – *Hun a szeretet szompolyog* (2020) – *Embőrének* (2021) – *Hun, ki* (2022). Műfaji sokszínűség jellemzi a kiadványokat, hiszen akad közöttük színpadi mű, publicisztika, szociográfia, utóbbinak talán egyik alfaja lehet az utcarajz. E munkák mind Sarusi nevéhez kötődnek, egy kivételével: a *Zarándból nézve* írója az Arad megyében honos Réhon József, aki éppenséggel a csabai Corvinka utca szülöttének munkásságáról mondja el véleményét.

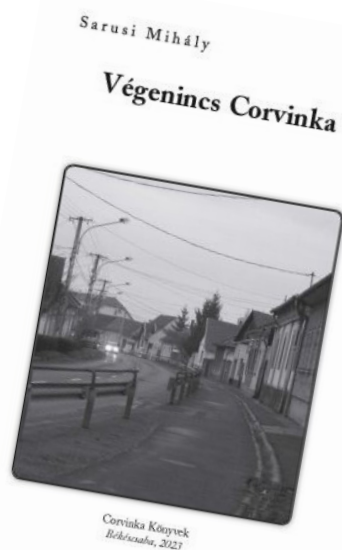
Úgy érzem (kis ráfogással) Sarusi életművének tekintélyes hányada nevezhető otthonirodalomnak, hiszen nagyon erős benne a tájhoz

s a környezetben élő emberhez való kötődés. S ez a táj nála legtöbbször a szűkebb pátria, Békés és Arad, Csaba és Kisiratos, Újkígyós és a Corvinka, és így tovább. De nem kizárólagosan, mert az író szeret csavarogni a világban, lásd a *Vagabundkorzó* köteteit, avagy a Balaton partján (ahol jelenleg él) is képes gyökeret verni, és művészként megfigyelni környezetét, majd benyomásait rögzíteni.

De vissza az utcarajzhoz! A *Végenincs...* egy bolondos leszerelőlevéllel indul, amelynek keletkezési ideje 1914 – meredek ugrással a történelem sűrőjében vagyunk, ahonnan a szerző legtöbbször elrugaskodni, avagy éppenséggel megérkezni szeret. A regedei obszitra maga az író akadt rá az 1980-as években a Corvin 11.-ben, akkori szomszédjában, s úgy látszik, most érkezett el a közlés ideje. Persze a tréfás obszitlevel nem „egy az egyben” szerepel itt, hanem úgy tágul fejezetté, hogy az aktor novellaszerűen adja elő a történetet.

Bevallom, a mű legérdekesebb részének tartom, amikor az író első emlékképeit idézi az 1940-es évekből, a kiindulási pont természetesen megint a Corvinka. Az írásokban a magántörténelem és nagyhistoria úgy ér össze, hogy szinte észre sem vesszük: az emlékező számára megadatik, hogy születése után húsz évvel együtt áztathatja magát a bábájával az Árpád fürdő gyógyvizében. Aztán (mint kisgyerek) fölmászik az ablak alatti székre, és csodálja a házuk előtt vonuló szurkolóhadat, amely a Csány utcai pályáról a városba tart. Megidéződik a fájdalmas emlék, Laci öccse temetése, Misike eltűnik, szülei rémülten keresik, majd jutalomból moziba viszik. A szomszéd Prisz-

tavokékat Szlovákiába csalogatják, de nem mennek, 1948 végén mégis elindul Csabáról az utolsó kitelepülőket szállító vonat. Több mint hétezer lélek távozik innen a Felföld kiűritett magyarházaiba, hogy aztán onnan ide is érkezzenek elüldözöttek. Ki gondolta volna, hogy Mindszenty hercegprímás 1948-ban még Csabára látogatható, s az alkalomra megtelt a Szent István tér? Hinnünk kell az emlékirónak, aki apácának készülő körösztanjával ott áll a városháza előtti tömegben, s a lampionokat bámulja... A fényképek dokumentálták, hogy a koalíciós időkben még városi környezetben is a kecske volt a szegényember tehene, s az emlékezet megőrizte a papás-mamás gyerekjáték korabeli formáit, mint ahogy nem maradhat titokban, hová jár a Török-vés kősziklakemény-kötésű, betonoszlop-magaságú, -vastagságú, -erős-ségű középhátvédje mérkőzés után... Így jutunk elejétől a végéig: „a Klein-féle csap-széktől és szatócsbolttól a Kastélyi-sírkertig, Körgátig, Kubik-gödörig, de legalábbis a Kis-Pázsit Kastélyi-sáncon túli bejáratáig”... A *Klejn a Gorvinkán* című fejezetet olvasva azt állapítom meg, hogy az évek jöttek-mentek, de a jellegzetes Sarusi-stílus maradt. Ahogy annak idején Simonffy András először kimondta, szerzőnk pőtyög. Nos, az idő vasfoga azóta már megrágott író és olvasót egyaránt, de Sarusi még mindig pőtyög. Pőtyög, de jól áll neki.

Corvinka Könyvek, Békecsaba, 2023

A *Tőt Corvinka*, szlovák Csaba fejezet azt juttatja eszembe, hogy a környék eredeti névadója mégiscsak Corvin János herceg, az igazságos Mátyás király fia, a törökverő Hunyadi János unokája volt. Helytörténet és irodalmi feldolgozás elegye lesz a szöveg, amelyben többek közt nyomon követhetjük, hogyan válik a Lövház ucca ulica Partizánskává, s a porból felnézve a távolságot (ha nem is mint üveg-golyót) megkaphatjuk, ha

Közép-Európa (állítólag) legnagyobb evangélikus templomára tekintünk. Ahogy nőünk, növegetünk, rájöhetünk: a „lutheránus Rómában” vagyunk. A *„Szuszedova Mara”* kezdetű dal/nóta elemzése elmegy néprajzi ihletésű kisdolgozatnak is, miközben felcsillan a szerző jellegzetesen fanyar humora.

A vége felé, az Ó-(Magyar-)Csaba fejezetben megérint kedvesen a kezdet, felidézódik Csaba királyfi alakja, az Ábrahámffyak, a Kastély (így, nagy k-val), Haan Lajos. Sarusi egyszerre pontos és szórakoztató, amikor ilyen és ehhez hasonló levezetések közöl: eleink a Fővényes-ér egyik ágába ásták „később az őslakosság által Körösnek, Kis-Körösnek, csabai Körösnek, csabai ásott Körösnek, vendégeink által Élővíz-csatornának nevezett (a Fehér-Körösből felénk vezetett) Körös-csatornát”.

A kötetzáró *Zsilip* telitálat, egyszerre novella és riport, helytörténet és filozofálgatás, hangulatfestés és tényirodalom. Lehet, hogy ez volna a megtestesült otthonirodalom?

Az elég jó kritika anatómiája

Lapis József: *Elég. Közelítések a kortárs irodalomkritikához*

Aligha vitatná bárki, hogy Lapis József a kortárs magyar irodalomkritika egyik kulcsfigurájának számít. Ha ő véleményt formál valamely esztétikai, líra- vagy prózairányzati kérdésben, arra az irodalmi életben mindenki odafigyel: úgy az egyetemi katedráról, mint a szerkesztőségekből vagy a Gólya pultja mellől; úgy Debrecenben, mint Vámospércsen vagy a fővárosban. Az elmúlt több mint egy évtizedben szisztematikusan végzett ítézési munkásságának termékeit, ideértve valamennyi, a kritikaírás mikéntjét érintő belátását is, most kötetbe rendezte *Elég* címmel. Hogy ezt akár irodalmi eseményként is számon tarthatjuk, arról a következő dolog árulkodik: a könyvről eddig született kritikák többsége – erre a legjobb példa Nagy Hildának a *kulter.hu*-n 2023. január 17-én megjelent kritikája – nem tudta és nem is akarta elkerülni az abban foglaltakhoz való személyes viszony artikulációját. Ez nem csak azért van így, mert a fiatal kritikusok számára Lapis – lévén az *Alföld* folyóirat kritikarovatának szerkesztője is – egyfajta apafiguraként működik, vagy mert szorosabban értett kortársai számára megbecsült kolléga, akinek biztos minőségérzéke miatt lehet adni a véleményére. Hanem azért sem lehetséges valamifajta objektivitást magára erőltetnie az *Elégről* értekezőknek, mert a kötet megköveteli, hogy a saját kritikai krédójukkal és gyakorlatukkal is szembenézzenek. Ennélfogva jelen írás sem tudja mellőzni a személyességet, ismét bizonyítva, hogy a kritikusnak nem objektívnek, hanem reflexívnek kell lennie.

Meg kell valljam, némileg letörte a lelkesedésem, amikor először kézbe vettem a kötetet,

és láttam, hogy az nem kizárólag metakritikai írásokat, vagyis a kritika kortárs intézményes formáit és beszédmódjait elemző, illetve a kritikaírás praktikus fogásait tárgyaló szövegeket tartalmaz. A kritikus bédekkernek nevezhető rész a könyvnek csak nagyjából az első harmadát teszi ki, az azt követő egységet a válogatott kritikák töltik meg, a záróblokkban pedig a kortárs magyar irodalom egyes vonulataival foglalkozó esszék (a gyónás, a líra performatív formáinak változása, Kolozsvár-reprezentációk stb.), illetve a Lapis szerint a kortárs magyar versbeszédben kiemelt jelentőséggel bíró alkotók (Térey János, Kemény István) poétikájáról szóló elemzések szerepelnek. A kötet végigolvasása után persze egyértelmű lett, hogy az utóbbi két részből is kibonthatók a metakritikai aktusok, vagyis az, hogy Lapis milyen szempontok alapján olvas és mely költészeti beszédmódok teljesítőképességét tartja a legtöbbször a jelenlegi megszólalásformák közül. De haladjunk csak sorjában.

A szerzőnek ugyanúgy védjegyévé vált az „elég jó kritikus” karakterének kidolgozása, mint Balázs Imre Józsefnek a tízmondatos kritikák, amelyek 2017-ben jelentek meg kötetbe gyűjtve, *Ezeregy mondat* címmel a marosvásárhelyi Lector Kiadónál. Az „elég” lapisi bonmot-ja tulajdonképpen a könyv egyik fő iránymutatása is: nem a legjobbnak kell lenni, mert végső soron nincs olyan, hogy „a” legjobb kritikus, és főleg nem a legnagyobbat és legelősebbet kell mondani egy kritikában – de eleget ahhoz, hogy szövegünk a közvetítő funkcióját képes legyen betölteni, úgy a szerzőnek szóló visszajelzésként, mint a mű és az olvasó kö-

zöttmediálva. Ekképpen pedig a legnagyobb elismerés, amit kaphat az írásunk, hogy annak valamennyi befogadója azt gondolja magában: ez azért „elégé jól szól”. Lapis ezt az *Az elég jó kritikus* címet viselő első részt egy szótárral kezdi, amelyben megcsillantja szépírói tehetségét is, a kritikai mező olyan tényezőit tárgyalva tömény szarkazmussal, mint a *Moly.hu* vagy az úgynevezett „PhD-kritika”. És ahogy arra Balogh Gergő a *Kortárs* 2023. májusi számában megjelent kritikájában felhívja a figyelmet: mivel Lapis számára téttel bír „a kritikai és metakritikai diskurzus alapvető civilizációs normáinak fenntartása”, ezért minden humoros megfogalmazás és ironikus kommentár végső soron annak szolgálatában áll e *Kis kritika thesaurusban*, hogy az általános kritikai beszédmódot lezüllesztő típushibákat minél látványosabbá tegye, így segítve azok elkerülését.

Ami miatt Lapis a hazai értelmezői közösségek konszenzuális kritikus lehet, annak legfőbb oka, hogy egyrészt esztétikai elveit konzekvensen érvényesítve mindig szorosan olvassa a szöveget: ennek jó példája Stolcz Ádám debütkötetéről született írása, amelyben mérlegeli a *Becsapódás* címben megbúvó „becsapás” és „becsapódik” szavak kötetszervező teljesítményét. Másrészt lényegretörően és az elemzéseket nem túlkomplikálva fejt ki ítéleteit, mindig teret engedve a saját olvasói benyomásoknak, a Fehér Renátó *Torkolatcsönd* című kötetéről született kritikájában például a következőképpen: „[a]z az érdekes, hogy a módszereiben, megoldásaiban széttartó anyagot nem érzem egyáltalán összehordottnak”. Erre a saját kritikai attitűdre történik reflexió a Northrop Frye kanadai irodalomtudós korszakos művétől címét kölcsönző *A kritika anatómiájában*, amely az úgynevezett „kis kritikavita” tanulságait foglalja össze. A kétezres évek második felében, az internet-

használat tömegesedésekor az irodalomkritika lehetséges demokratizálódása és popularizálódása körül forgó diszkussziót elemezve Lapis megállapítja, hogy a kritika nyelveinek egymásra átfordíthatósága volt a vita valódi tétje. (És ezzel Lapis tulajdonképpen az impresszionista és tudományos kritika hívei közötti „nagy kritikavita” [erről részletesen a *helyorseg.ma* portál *Olvasókalauz* rovatában írtam 2023. május 14-én és 28-án] fő apóriájához kapcsol vissza.) Vagyis arra hívja fel a figyelmet, hogy egymás megértésének feltétele egy közös

értelmezői-kritikai nyelv kialakítása mellett az is kellene legyen, hogy a közösnek vélt tudásanyag artikulációját ne mulasszuk el. Máshogy megfogalmazva, a nagyobb elérésű és alapvetően nem szakmai közeget megszólító fórumokraírt recenziók arra kellene készítsék a kritikust, hogy „az általa birtokolt, vagy birtokolni vélt tudásformák – készletek és belátások fordítását és közvetítését [...] rendre [elvégezze] – még a kritika megírása előtt”. És végső soron ez az, ami „megmutatja, hogy valójában mennyire sajátította át a kritikus az adott szemléleti formát és

gondolkodásrendszert.”

Amikor Lapis nem teszi explicitté a saját olvasásmódját érintő reflexiókat, az értelmezői fogásai akkor is plauzibilisek, átláthatók maradnak. Ezért könnyű vele a kritikáról pezs-gő eszmecserét folytatni, mint arról a Vásári Melinda által moderált Mohácsi Balázssal való beszélgetés tanúskodik. Erre a szövegre tekinthetünk úgy is, hogy az a Parti Nagy Lajos *Létfűfő* című kötete körül több mint egy tucat irodalmár hozzászólásával a *Műút* online portálján kialakult kritikavita – ennek összefoglalóját tartalmazza Balogh Gergőnek a kötetéről szóló írása az *Alföld* 2018. decemberi számából – konklúziója és részleges lezárása. Ám Lapis itt a konkrét kötetten túlmutatva, a kortárs irodalmi beszédmódok átrendeződése-

*Alföld Alapítvány – Méliusz Juhász
Péter Könyvtár, Debrecen, 2022*

ire kiterjesztve dilemmáit, előhozakodik azzal is, hogy „megcsappant a bizalmam a saját ízlésemben”, mivel középszerűnek talál ünnepeket, illetve úgy érzékeli, hogy manapság anakronisztikusnak hat a nyelvművészeti szempontok priorizálása egy-egy mű megítélésénél. Ugyanis, folytatja, általános tendencia, hogy „egy igénytelenebb és direktebb, kevésbé eruditív nyelvhasználat te[szi] gyorsan hozzáférhetővé a jelentéseket”. Miután pedig azon kételyét hangoztatja, hogy az ebbe illeszkedő köteteknek már nem ő az ideális olvasója, sommásan megállapítja: „[a]z úgy diadalma ez a mondat felett”.

A kötet átgondolt felépítéséről tanúskodik, hogy a második egységet nyitó darab egy olyan, egyszerre több művet tárgyaló kritika, amely rögtön demonstrálja is a(z önbizalomvesztett) lapsi beállítódás előnyeit, amikor a 2010-es évek második felének új kezdeményezései között feltárható összefüggésekre ugyanúgy kitér, mint a közös buktatókra. Pál Sándor Attila unikálisnak mondható új népiességéről – amely a folklórnak a kortárs mediatizált viszonyok közötti újraértését a „kulturális közegek és formációk többrendbeli ütköztet[ésével]” viszi végbe – megállapítja, hogy a néphagyományban meglévő modernt a kortárs poétikák alapján bontja ki. A *Düvőt* Lapis ennek alapján köti hozzá az attól első látásra távol eső *Holnap ne gyere* című kötethez Hevesi Judittól, amellel érvelve, hogy mindkét mű hasznosítja a talált tárgy megtisztításának Tandori Dezső és Oravecz Imre nevével fémjelezhető kortárs irodalmi technikáját. A Pál Sándor Attila-féle archaizálás és a Hevesi-féle „bekebelező” eljárás módja következményei azonban a távolság és az idegenség felhasználása lesz – ahelyett, hogy a kettő közötti egyértelmű megfeleltethetőséget függesztenék fel. Hasonlóképp olvassa össze a szerző Vida Kamilla és Peer Krisztián egy-egy versét: egy mindkettőben szereplő szótól („fasz”) indulva az önmegértési szituáció kételyekkel telítődését követi végig a versbeszédben.

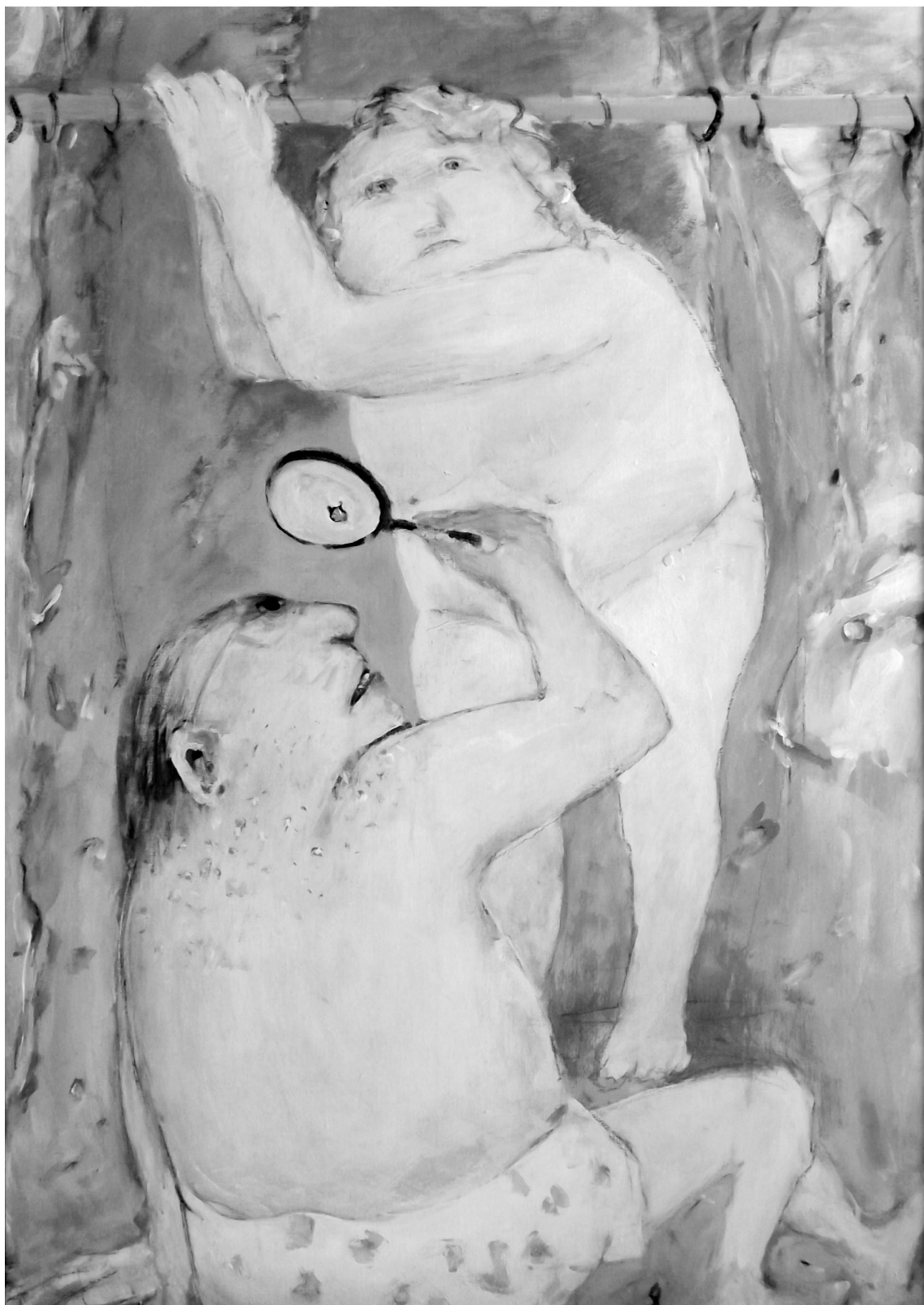
A második részben, azt az írást leszámítva, amely Bedecs László kortárs magyar köl-

tészetről szóló tanulmány- és kritikagyűjteményét értékeli, kizárólag verseskötetekről és líraantológiákról találunk kritikákat. Az amúgy is kevés e területen aktív irodalmár közül ráadásul Lapis azon ritka példányok egyike, aki sosem elégszik meg pusztán a költői eszközök azonosításával vagy a (köz)hangulat kifejezéseként értett versnek prózában történő újraírásával, hanem az adott művet jellemző megoldások tétjét mindig egy kortársi metaszetbe ágyazva és/vagy hatástörténeti összefüggésben azonosítja, így állapítva meg a kötet sikerültségét. Ezzel egyszersmind megbízhatóan azonosítja a kortárs líra főbb irányait és a diskurzusban beálló változásokat is. A Borbély Szilárd *hét elfogult kommentár* című írására – amely 2012-es szöveg eleve egy 2003-as, *hét elfogult fejezet* című revideálása – válaszoló Szerény *kommentárban* a líra Lapisnál is nyelvi kérdésként jelenik meg, ám ő arra a hangsúlyeltolódásra is figyelmeztet, amely legkésőbb a 2010-es évek elejétől érzékelhető: a nyelvkritikai, illetve hagyomány-újraíró beállítódással szemben felértékelődött az előadói és közösségteremtő értelemben vett performativitás, az, amelyik például a slampoetryt vagy az instaköltészetet jellemzi. Hogy ez a jelenség mennyire üdvözölhető, ahhoz Lapis további adalékokkal szolgált néhány évvel később a már hivatkozott, Mohácsival folytatott beszélgetésben. Ott jobban kifejti azon álláspontját, hogy miért is kevésbé érdekesek az olyan beszédmódok, amelyek csupán egy-egy nemzetközi irányzat importjainak mutatják magukat, vagy egyszerűen kiszolgálják az olvasói elvárásokat, megismétlik a bejáratott fogásokat. Előbbi egyik esete, amikor – Lapis szavaival élve – a vers „tendenciába öltözik”, egy tematikus vagy formai trendnek pusztán lenyomatává silányodik. Az utóbbihoz pedig az irodalmi előképek rutinszerű kezelése tartozik, ennek következményeit pedig a Turi Tímea *Anna visszafordul* című kötetéről született kritika tárgyalja: abban a költemények dramaturgiája nem „elégg jól megoldott ahhoz, hogy érdemi és érdekes jelentésekkel töltse föl [...] az elhasznált sorokat”.

Lapis egyik legmarkánsabb értelmezői fogása, hogy a befogadói hatás feltételeinek jelentős részét az irodalomtörténeti előzmények felől igyekeznek azonosítani. Amikor a *Világadapterről* szóló kritikájában arra keresi a választ, miért is működik olyan jól Tóth Krisztina költészete, akkor például meggyőzően érvel amellett, hogy a költőnő mennyire innovatív módon képes hasznosítani a későromantikus képalkotást a versbeszédben. Bizonyos irányoknál azonban éppen ez a lapisi közelítésmód tárja fel, hogy azok mennyire felszínesek valójában: nemcsak azért, mert képtelenek végigvinni egy témát vagy azt nem a maga összetettségében dolgozzák fel, hanem azért is, mert az irodalom médiumán keresztül elmulasztanak új perspektívákat nyitni az adott jelenségre, illetve nem szolgálnak horizontváltó tapasztalattal vagy újszerű tudással róla. A prózában ilyenek a közhangulatot vagy -érületet megragadni vágyószerzők, Krusovszky Dénes vagy Mán-Várhegyi Réka regényei. A lírában pedig Kállay Eszter *Kéz a levegőben* című debütkötete kapcsán pipálja ki Lapis az ideális kortárs versbeszéd képzeletbeli listájának tételeit: „széleskörűen befogadható, különösebb kompromisszumok nélkül; nem ír túl, nem stilizál alul; vannak benne nagy mondatok, de igyekszik kerülni a modoros csattanókat; tud érzelmes lenni – de nem lesz érzelgős; intellektuális máshol – de nem intellektualizál”. A kritikák alapján Lapis sem fogadja el azt az álláspontot, hogy úgy kellene érteni a diszkontinuitásokat, a töréseket az irodalmi hagyományban, hogy az egyes művek negligálják például a prózaafordulatot, helyette ajánlva a mai „realistább” prózaeszményt, vagy mindössze nyelvi játéknak minősítik a ’90-

es évek posztmodern líráját, arra hivatkozva, hogy ma a „primer hangulat- és élethelyzeteket felmutató költemények” szereznek „erős irodalmi presztízst”. Amikor ugyanis ezek a mostanság valóban nagy népszerűségnek örvendő hangok maguk mögött hagyni vélik a hagyományfeldolgozással együtt járó gondolt formakultuszt, nem veszik észre – ahogy erre Lapis többször kitér a kötetben –, hogy nem tesznek mást, mint új formai kísérletezésbe kezdenek a „markáns értelemalakzatok (viszonylag gyors) felmutatásával és beültetésével” vagy a hétköznapi történetek retorizálásával.

Az *Elég* a pályájuk elején járó és a gyakorlott kritikusok számára ezért nemcsak amiatt hasznos olvasmány, mert bizonyos kritikairási fogásokat tanulhatnak el egy elismert kritikustól, de azért is, mert a könyv eligazítja őket a ma egymással versengő beszédmódok között. Szintén ajánlható azoknak, akik pusztán kíváncsiak arra, hogy mit is csinál és hogyan olvas egy „elég jó” kritikus. És főleg örömteli olvasmány lehet a kiégett kritikusoknak, akiket a szerző érzékeny értelmezései és az esztétikai szempontok képvisellete a piaci megfontolásokkal és az ideológiai trendekkel szemben visszacsábíthatnak az íráshoz – hovatovább a könyv reménnyel töltheti el őket azzal kapcsolatban, hogy lehetséges formálni a kortárs kritikai diskurzust. A magam részéről pedig Térey Szabályos körcikk és *Fagy* című verseinek szép olvasata alapján, a két kritikával foglalkozó kötet után (az előző a *Líra 2.0: Közelítések a kortárs magyar költészethez* volt 2015-ben) újra várnék egy tanulmánykötetet, amelyben Lapis József a kedvenceivel foglalkozva visszanyerné bizalmát a saját ízlésében.

Kullancsvadász (2020; olaj, vászon; 100×70 cm; a művész tulajdona)

Az előző számunk tartalmából

Kemény István, Szöllősi Mátyás, Acsai Roland, Fecske Csaba, Murányi Zita, Kürti László, Papp-Sebők Attila, Péter Erika versei

Grendel Lajos, Barnás Ferenc, Darvasi László, Karácsonyi Zsolt prózái

Petőfi – Orlai Petrics 200: Banner Zoltán, Dávid Péter, Farkas Wellmann Éva versei, Kiss László, Szil Ágnes, Vöröskéry Dóra prózái

Tóth Krisztina versei a *Papírhajó* rovatban

Tanulmányok Petróczi Éva és Acsai Roland költészetéről, illetve Lonovics Zoltán művészetéről

Győrei Zsolt drámája

Kritikák Hegedüs Vera, Légrádi Gergely, Róhrig Eszter, Garaczi László könyveiről

Bárka

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Megjelenik kéthavonta. Kiadja a Békéscsabai Jókai Színház

Felelős kiadó: Seregi Zoltán igazgató. Szerkesztőség: 5600 Békéscsaba, Andrassy út 1–3.

Telefon: 66/519-558, Fax: 66/519-560, E-mail: barkaszerk@gmail.com; Internet: <http://www.barkaonline.hu>

Szerkesztőségi fogadóórák: hétfőn 14.00–16.00 óráig.

Képszerkesztő, laptervező: Lonovics László

Korrektor: Halmai Tamás

Alapította: Cs. Tóth János (a Tevan Kiadó igazgatója) és Kántor Zsolt (főszerkesztő) 1993-ban

HU ISSN 1217 3053

Nyomdai kivitelezés: Kolorprint Kft., Békéscsaba

Megrendelhető a szerkesztőségben. Előfizetési díj: 1 évre 3.000 Ft.

Terjeszti a Lapker Zrt.

Kéziratokat nem őrzünk meg, de minden felbélyegzett válaszborítékkal ellátott küldeményt megválaszolunk.